

AKADEMIA
EKONOMICZNO
HUMANISTYCZNA
W WARSZAWIE

LEGAL BULLETIN

**University
of Economics and
Human Sciences
in Warsaw**

**«KROK»
University**

**International
Professional Edition**

Kyiv-2022

ISSN (Print) 2708-339X

ISSN (Online) 2786-7498

Legal Bulletin

“KROK” UNIVERSITY

ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК»

**UNIVERSITY OF ECONOMICS AND
HUMAN SCIENCES IN WARSAW**

Варшавська економічно-гуманітарна академія

Issue 5

Випуск 5

Kyiv/Kiїв 2022

The collection of scientific works "Legal Bulletin" is the legal successor of the "Legal Bulletin of the "KROK" University edition and the joint scientific publication of the "KROK" University (Ukraine) and the University of Economics and Human Sciences (Poland) (Certificate of the Ministry of Justice of Ukraine of printed mass media KB №24369-14209PR 26.03.2020).

International databases and catalogs indexing publications:

- Google Scholar;
- National Library of Ukraine after V.I.Vernadsky

“Legal Bulletin”: Collection of Scientific Works. “KROK” University and University of Economics and Human Sciences in Warsaw. Iss.5. Kyiv. 2022. pp. 92.

The fifth issue of the Bulletin contains articles by scientists from University of Economics and Human Sciences in Warsaw and «KROK» University, as well as other higher educational institutions and research institutions of Poland and Ukraine. It is designed for scientific and pedagogical workers of higher educational establishments, aspirants, masters, practitioners in the fields of theory and history of state and law, constitutional, administrative, civil, civil procedural, criminal, criminal-procedural, economical, financial, international law, as well as in other problem aspects concerning theoretical and applied researches of the application of law.

*Recommended for printing by Scientific Council of “KROK” University
(protocol №2 27 october 2022)*

*Certificate of State Registration of printed mass media in Ukraine:
KB №24369-14209PR 26.03.2020*

Збірник наукових праць «Legal Bulletin» є правонаступником видання «Правничий вісник Університету «КРОК» та спільним науковим виданням ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК» (Україна) та Варшавської економічно-гуманітарної академії (Польща) (свідоцтво Міністерства юстиції України про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ №24369-14209ПР від 26.03.2020).

Міжнародні бази та каталоги, що індексують видання:

- Google Scholar;
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

«Legal Bulletin» : зб. наук. праць. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК» та Варшавська економічно-гуманітарна академія. – Вип. 5. – К., 2022. – 92 с.

П'ятий випуск збірника містить статті науковців Університету економіки та права «КРОК» та Варшавської економічно-гуманітарної академії, а також інших закладів вищої освіти і науково-дослідних установ України. Розраховано на науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків у галузях теорії та історії держави і права, конституційного, адміністративного, цивільного, цивільно-процесуального, кримінального, кримінально-процесуального, господарського, фінансового, міжнародного права, а також з інших питань, пов'язаних з фундаментальними і прикладними науковими дослідженнями з проблем застосування права.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Університету економіки та права «КРОК»
(протокол №2 від 27.10.2022 року)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №24369-14209ПР від 26.03.2020*

Головний редактор:

Француз А.Й. (Україна) доктор юридичних наук, професор, Герой України,
Заслужений юрист України,
лауреат премії імені Ярослава Мудрого

Заступники головного редактора:

Стадніченко С. Л. (Польща) доктор габілітований, професор

Каллас Мар'ян (Польща) доктор габілітований, професор

Відповідальний секретар:

Доляновська І.М. (Україна) кандидат юридичних наук, доцент

Члени редколегії:

Юридичні науки

Копиленко О.Л. (Україна)

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, академік Національної академії правових наук України

Дідич Т.О. (Україна)

доктор юридичних наук, професор

Геперідзе Д.С. (Грузія)

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії Юридичних Наук Грузії

Ткач Д.І. (Україна)

доктор політичних наук, професор,
Надзвичайний і Повноважний Посол України

Шевченко А.Є. (Україна)

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Собчак Я. (Польща)

Доктор габілітованих наук, професор

Гардапхадзе Т.Г. (Тбілісі, Грузія)

доктор юридичних наук, професор

Олійник О.Б. (Україна)

доктор філологічних наук,
доктор юридичних наук, професор

Губська О.А. (Україна)

доктор юридичних наук, доцент

Француз-Яковець Т.А. (Україна)

доктор юридичних наук, доцент

Скоморовський В.Б. . (Україна)

доктор юридичних наук, доцент

Корольова В.В. . (Україна)

кандидат юридичних наук, доцент

Баликіна-Галанець Л.І. . (Україна)

кандидат юридичних наук, доцент

Григорчук М.В. . (Україна)

кандидат юридичних наук

Editors-in-Chief:

D.Jur., Professor, Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Laureate of the Yaroslav the Wise Award

Anatolii Frantsuz (KROK University, Kyiv, Ukraine)

Deputy Editors:

Prof. zw., doktor habilitowany Stadniczenko **Stanislaw Leszek** (Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie, Poland)

Prof. zw., doktor habilitowany **Kallas Marian** (Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie, Poland)

Executive Editor:

Ph.D. in Law, Docent **Inna Dolianovska** (KROK University, Kyiv, Ukraine)

Members of Editorial Board:

Legal Sciences:

D.Jur., Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Member of National Academy of Legal Sciences of Ukraine **Oleksandr Kopylenko** (Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, Ukraine)

D.Jur., Professor **Taras Didich** (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine)

D.Jur., Professor, Corresponding Member of the Legal Science Academy of Georgia **Davit Geperidze** (New University, Tbilisi, Georgia)

D.Polit.Sc., Professor, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine **Dmytro Tkach** (KROK University, Kyiv, Ukraine)

D.Jur., Professor, Honored Lawyer of Ukraine **Anatolii Shevchenko** (National University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine)

Prof., doktor habilitowany **Jacek Sobczak** (Warsaw, Poland, Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie)

D.Jur., Professor **Tamar Gardapkhadze** (New University, Tbilisi, Georgia)

D.Jur., D.Philol.Sc., Professor **Olha Oliinyk** (KROK University, Kyiv, Ukraine)

D.Jur., Docent **Olena Gubs`ka** (KROK University, Kyiv, Ukraine)

D.Jur., Docent **Tetyana Frantsuz-Yacovets** (National University "Odessa Law Academy", Ivano-Frankivs`k, Ukraine)

D.Jur., Docent **Vitalii Skomorovskyi** (KROK University, Kyiv, Ukraine)

Ph.D. in Law, Docent **Viktoriia Korolova** (KROK University, Kyiv, Ukraine)

Ph.D. in Law **Liudmyla Balykina-Halanets** (KROK University, Kyiv, Ukraine)

Ph.D. in Law **Myroslav Hryhorchuk** (KROK University, Kyiv, Ukraine)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Теорія та історія держави і права, історія політичних та правових учень; конституційне, муніципальне, філософія права

Бровко Н.І., Поляруш-Сафроненко С.О. Принципи добровільного об'єднання територіальних громад в Україні 10

Ткач К.Д. Генезис розвитку правового регулювання у сфері охорони здоров'я в Україні за часи незалежності 17

РОЗДІЛ 2. Цивільне право і процес; сімейне право; міжнародне приватне та міжнародне право; господарське та господарське процесуальне право

Француз А.Й., Яновська А.В. Місце медіації в системі способів захисту прав суб'єктів господарювання 25

Олійник О.Б., Макаренко Є.О. Розвиток електронної комерції та поняття електронного договору 32

Гіжєвський В.К., Громей Д.В. Проблеми розвитку власності в Україні 40

РОЗДІЛ 3. Трудове право і право соціального забезпечення; адміністративне право і адміністративний процес; фінансове, інформаційне, земельне право

Француз А.Й., Онисковець М.Ю. Теоретико правові засади адміністративного регулювання дозвільних процедур у сфері урбанізації 47

Грищук В.К., Маковецька Н.Є., Рибалко В.О. Оцінке поняття «малозначність» як підстава для звільнення від адміністративної відповідальності за керування транспортним засобом у стані сп'яніння 59

Скоморовський В.Б., Рибченко В.І. Нормативно-правове забезпечення розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки з комунальної у приватну власність 66

РОЗДІЛ 4. Кримінальне право і кримінальний процес; кримінально-виконавче право і кримінологія; криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Француз А.Й., Єлісєєв І.С. Технічне забезпечення розшукової діяльності приватних детективів в Україні	74
Француз А.Й., Істоміна А.С. Приватна детективна діяльність: міжнародний досвід та національні перспективи	81

CONTENT

CHAPTER 1. Theory and history of state and law; history of political and legal sciences; constitutional law; municipal law; philosophy of law

Brovko N.I., Poliarush-Safronenko S.O Principles of voluntary association of territorial communities in ukraine 10

Tkach K.D. Genesis of Development of Legal Regulation in the Field of Health Care in Ukraine in Times of Independence 17

CHAPTER 2. Civil law and civil procedure law; family law; international private law; international law; commercial law; commercial procedure law

Frantsuz A.J., Yanovska A.V. The place of mediation in the system of ways of protecting the rights of business entities 25

Oliynik O.B., Makarenko Y.O. Customs regulation of foreign economic activities in Ukraine: history of formation and modernity 32

Hizhevskyy V.K., Gromey D.V. Problems of property development in Ukraine 40

CHAPTER 3. Labour law; social security law; administrative law and administrative procedure law; financial law; information law; land law

Frantsuz A.J., Onyskovets M.Y. Theoretical and legal principles of administrative regulation of permitting procedures in the field of urbanization 47

Hrishchuk V. K., Makovetska N. Y., Rybalko V. O. Evaluation concept of «insignificance» as a basis for exemption from administrative responsibility for driving under the influence 59

Skomorovskiy V.B., Rybchenko V.I. Legal and regulatory support of the development of a land planning for abstraction lands from communal to private property 66

CHAPTER 4. Criminal Law and Criminal Proceeding; Criminal Executive Law and Criminology; Forensic Science; Forensic Examination; Investigative Activities

<i>Frantsuz A.J., Yeliseiev I.S.</i> Technical support of private detective activity in Ukraine	74
<i>Frantsuz A.J., Istomina A.S.</i> Private detective activity: international experience and national perspectives	81

РОЗДІЛ 1.

Теорія та історія держави і права, історія політичних та правових учень; конституційне та муніципальне право, філософія права

УДК 352.027

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-5-16

ПРИНЦИПИ ДОБРОВІЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Бровко Н.І.

*доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет, пл. Соборна, 8/1, м. Біла Церква, Київська обл., Україна, 09117 тел.: (097)-420-68-00, e-mail.:09101959nb@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3525-2817>*

Поляруш-Сафроненко С.О.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (098)-990-81-81, e-mail.: svetlanavasden25@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4007-8844>*

PRINCIPLES OF VOLUNTARY ASSOCIATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE

Brovko N.I.

*Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of Constitutional Law and theoretical and legal disciplines Bila Tserkva National Agrarian University, Sq. Soborna, 8/1, Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine, 09117
tel.: (098)-990-81-81, e-mail.: svitlana.poliarush-safronenko@btsau.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3525-2817>*

Poliarush-Safronenko S.O.

*Ph.D. in Law, Associate Professor, Department of State and Legal Disciplines, «KROK»University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,
tel.: (098)-990-81-81, e-mail.: svitlana.poliarush-safronenko@btsau.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4007-8844>*

Анотація. Стаття присвячена характеристиці принципів добровільного об'єднання територіальних громад в Україні. Досліджено принципи добровільного об'єднання територіальних громад (ОТГ) в Україні, їх сутність, зміст та основні завдання у правовідносинах утворення і функціонування об'єднаних громад та реорганізації органів місцевого самоврядування на засадах їх децентралізації. Запропоновано ознаки принципів добровільного об'єднання територіальних громад, до яких належать: а) їх конституційне і законодавче закріплення з урахуванням верховенства права; б) містять основні ідеї муніципальної влади та утворюються добровільно; в) діють самостійно при підтримці держави і під власну відповідальність; г) забезпечують реалізацію прав і свобод та спільних інтересів жителів певної адміністративно-територіальної одиниці. Принципи добровільного об'єднання територіальних громад – це закріплені нормами Конституції і Законів України, з урахуванням верховенства права, основні ідеї добровільного об'єднання жителів села, селища, міста, що покликані здійснювати в межах своєї компетенції муніципальну владу самостійно та через своїх представників при підтримці держави й забезпечувати права і свободи жителів певної адміністративно-територіальної одиниці.

територіальних громад пропонуємо внести зміни до Закону України від 5 лютого 2015 р. «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Перед словами «конституційності та законності» слід додати слова «верховенства права». У відповідності до ст. 2 п.1, п.п.1) слід сформулювати: «верховенства права, конституційності та законності», а п. 7) «відповідальності та забезпечення прав і свобод людини й громадянина».

Ключові слова: децентралізація, місцеве самоврядування, територіальні громади в Україні, добровільне об'єднання, принципи об'єднаних територіальних громад.

Формул.: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 13.

Abstract. The article is devoted to the characteristics of the principles of voluntary association of territorial communities in Ukraine. The principles of voluntary association of territorial communities (OTG) in Ukraine, their essence, content and main tasks in the legal relations of formation and functioning of united communities and reorganization of local governments on the basis of their decentralization are studied. The features of the principles of voluntary association of territorial communities are proposed, which include: a) their constitutional and legislative consolidation, taking into account the rule of law; b) contain the basic ideas of the municipal government and are formed voluntarily; c) act independently with the support of the state and under their own responsibility; d) ensure the realization of the rights and freedoms and common interests of the inhabitants of a certain administrative-territorial unit. The principles of voluntary association of territorial communities are enshrined in the Constitution and laws of Ukraine, taking into account the rule of law, the main ideas of voluntary association of villagers, settlements, cities, designed to exercise municipal authority independently and through their representatives with the support state and ensure the rights and freedoms of the inhabitants of a particular administrative-territorial unit. In order to improve the legal regulation of the principles of voluntary association of territorial communities, we propose to amend the Law of Ukraine of February 5, 2015 "On voluntary association of territorial communities." The words "rule of law" should be preceded by the words "rule of law". As a result of Art. 2 item 1, item 1) should be formulated: "rule of law, constitutionality and legality", and item 7) «responsibility and ensuring human and civil rights and freedoms».

Key words: decentralization, local self-government, territorial communities in Ukraine, voluntary association, principles of united territorial communities.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 13.

Постановка проблеми. Проблема полягає в тому, що принципи добровільного об'єднання територіальних громад (ОТГ) в Україні характеризують їх сутність, зміст та основні завдання у правовідносинах утворення і функціонування названих громад та реорганізації органів місцевого самоврядування і мають теоретичне і практичне значення. Теоретичне значення полягає в необхідності децентралізації функціонування системи місцевого самоврядування, а практичне значення – в реалізації інтересів, потреб, протиріч і компромісів суб'єктів місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ОТГ як актуальна проблема муніципальної демократії та децентралізації муніципальної публічної влади в Україні достатньо ефективно досліджується юристами й економістами. Результатами дослідження є праці авторів у вигляді дисертацій, монографій, наукових статей, коментарів законодавства тощо. Серед названих авторів: В. Гацелюк, О. Гейда, В. Григор'єв, Б. Калиновський, Н. Камінська, А. Колодій, А. Олійник, О. Скакун, О. Скрипнюк, Ю. Ткаченко, А. Шевченко та ін.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Окремо принципи добровільного об'єднання територіальних громад в юридичній літературі ще не досліджувалися. Частково цю тему висвітлено у працях зазначених вище науковців.

Формулювання основних цілей статті. Метою дослідження є аналіз дефініції та видів принципів добровільного об'єднання територіальних громад і їх характеристика. Виходячи з поставленої мети, з'являється потреба вирішити такі **завдання:** а) проаналізувати актуальні дослідження окремих авторів з приводу децентралізації муніципальної публічної влади в Україні; б) запропонувати ознаки, визначення та види принципів об'єднаних територіальних громад; в) дати висновки і рекомендації щодо вирішення проблеми.

Викладення основного матеріалу наукового дослідження. Дослідження принципів ОТГ передбачає аналіз нормативних матеріалів та праць окремих учених з приводу децентралізації муніципальної публічної влади в Україні, характеристику ознак і визначення названих принципів. Так, відповідно до закону добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється з дотриманням таких принципів: 1)

конституційності та законності; 2) добровільності; 3) економічної ефективності; 4) державної підтримки; 5) повсюдності місцевого самоврядування; 6) прозорості та відкритості; 7) відповідальності (ст. 2) [1].

Принцип конституційності добровільного ОТГ характеризується такими ознаками: а) визначається конституційними нормами; б) є корінними засадами, ідеями сутності, змісту та форми конституційно-правового регулювання; в) утворюється на основі добровільності, державної підтримки та відповідальності. Так, В. Гацелюк зауважує, що принцип правової визначеності, як складова верховенства конституційного права, має на меті зрозумілість і доступність нормативно-правових актів, їх несуперечливість і повне врегулювання суспільних відносин та не допущення існування прогалін [2, с. 234]. Отже, принцип конституційності функціонування добровільних ОТГ визначається конституційними нормами і деталізується в поточному законодавстві. В. Гацелюк, аналізуючи принцип правової визначеності, вводить поняття конституційної законності, що потребує аналізу співвідношення права і закону.

Принцип законності авторами визначається як відправні засади, незаперечні засадничі вимоги, які лежать в основі формування норм права щодо поведінки учасників правових відносин. Названий принцип розкриває сутність законності як режиму суспільно-політичного життя в демократичній правовій державі [3]. Отже, принцип конституційності та законності добровільного об'єднання територіальних громад має досліджуватися у співвідношенні з певними особливостями. Характер таких особливостей полягає в тому, що принцип конституційної законності законодавцем не вживається і мало досліджений на рівні загальної теорії права та конституційного права.

Так, Ю. Ткаченко зазначає, що термін «конституційна законність» у нашому законодавстві не вживається і тому майже не вивчався на науковому рівні. Але необхідність його виділення та дослідження прямо обумовлена зростанням ролі Конституції України в

житті суспільства і держави, самим змістом Конституції, наданням їй найвищої юридичної сили, а її нормам – прямої дії (ст. 8). Конституція України закріпила принцип конституційної законності як основоположний принцип правового регулювання. Даний принцип визначений у багатьох нормах Основного Закону [4, с. 875]. Отже, принцип конституційної законності прямо підкреслює співвідношення змісту права і закону та характеризує закон як правовий.

Як вказує О. Скакун, співвідношення права і закону полягає в такому: 1) лише праву має надаватися законна сила, тому що закон може бути правовим лише як форма вираження права; 2) закон має завжди бути правовим, щоб стати обов'язковим. Між «духом закону» і «буквою закону» не повинно бути розбіжностей [5, с. 246]. Отже, правовий закон є нормативно-правовим актом, що вміщує обов'язкові правові норми та має бути створений за принципом верховенства права.

На нашу думку, з метою удосконалення правового регулювання принципів добровільного об'єднання територіальних громад пропонуємо внести зміни до Закону України від 5 лютого 2015 р. «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Перед словами «конституційності та законності» слід додати слова «верховенства права». У відповідності до ст. 2 п.1, п.п.1) слід сформулювати так: «верховенства права, конституційності та законності», а п. 7) відповідальності та забезпечення прав і свобод людини й громадянина [1].

Важливе місце в добровільному об'єднанні територіальних громад сіл, селищ, міст належить принципу добровільності. У процесі створення вітчизняних ОТГ названий принцип є визначальним і ще себе не вичерпав та реалізується у процесі розвитку місцевого самоврядування й створення ОТГ, що сприятиме децентралізації публічної муніципальної влади. Так, О. Гейда, підбиваючи підсумок дослідження статусу та видів територіальних громад, визначає їх правовий статус як систему юридично закріплених прав і обов'язків жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільно об'єднаних жителів кількох сіл, які мають єдиний

адміністративний центр. Видами територіальних громад в Україні, на її думку, є: а) територіальна громада села або добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл; б) територіальна громада селища; в) територіальна громада міста. О. Гейда вважає, що правовий статус територіальних громад в Україні має такі особливості: 1) повноваження територіальних громад поділяються на власні та делеговані; 2) територіальні громади мають власний особливий діапазон та правову природу об'єктів впливу; 3) територіальні громади мають власну нормативно-правову основу діяльності [6, с. 13]. Отже, О. Гейда характеризує правовий статус та види добровільного об'єднання жителів кількох сіл у сільську громаду. Принцип добровільності об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст авторка не досліджує. Однак, в якості виду територіальних громад в Україні вона розглядає добровільне об'єднання в сільську громаду тільки жителів кількох сіл.

У процесі створення вітчизняних ОТГ принцип добровільності є визначальним. *Розвиток місцевого самоврядування та створення добровільних ОТГ сприяють реалізації схвалених парламентом законів децентралізації.* Так, В. Григор'єв, досліджуючи становлення публічної самоврядної (муніципальної) влади в Україні робить висновок, що в державі склалася і діє достатньо ефективна система публічної влади, яка забезпечує вирішення завдань та реалізацію функцій держави в перехідний період побудови демократичної державності. Каталізатором цих процесів служить виділення двох рівнів публічної влади – публічної державної й публічної самоврядної. Проте, незважаючи на поступове удосконалення нормативної регламентації публічної самоврядної влади, її правовий статус, залишається все ж недосконалим і суперечливим те, що веде до становища, при якому більшість важелів впливу на локально-регіональний рівень, а отже, й безпосередньо на рівень функціонування територіальної громади й утворених нею органів, концентрується в руках місцевих державних адміністрацій, тобто державної

виконавчої влади [7, с. 12]. Отже, з метою децентралізації муніципальної влади слід розширяти права і свободи та фінансову незалежність місцевого самоврядування, що можливо при створенні спроможних ОТГ за принципом їх добровільного об'єднання.

У процесі децентралізації муніципальної влади важливе значення мають економічна ефективність і державна підтримка на локальному рівні в самоорганізації населення в умовах позитивного протекціонізму з боку держави. Як зазначає Б. Калиновський, поєднання централізації та децентралізації в здійсненні державної влади означає, що центральні органи державної влади забезпечують інтереси загальнодержавного значення, розробляють загальнодержавні програми, визначають державну політику в усіх сферах суспільного життя, у свою чергу, місцеві органи державної влади мають достатньо широке коло повноважень щодо вирішення питань регіонального і місцевого значення. Крім того, територіальні громади наділені правом місцевого самоврядування, тобто правом особисто або шляхом формування органів місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення на підставі та в порядку, визначеному Конституцією і Законами України [8, с. 257]. Отже, Б. Калиновський у реалізації принципу децентралізації муніципальної влади вбачає підвищення економічної ефективності діяльності ОТГ та визнання і гарантування державної підтримки місцевого самоврядування.

На думку М. Пухтинського, одним із пріоритетних напрямів Реанімаційного Пакету Реформ (РПР) є децентралізація, яка збільшує ефективність використання ресурсів та є гарантією незворотності демократичних процесів. Концептуальна позиція РПР, на його думку, полягає в тому, що ефективна місцева влада базується на трьох головних складових: 1) повноваження – оптимальний розподіл повноважень між різними рівнями влади; 2) ресурси – обсяг ресурсів повинен відповідати повноваженням; 3) відповідальність – влада має відповідати за ефективність (у тому числі й економічну) перед народом та за законність перед державою. Він зазначає, що РПР вважає, що пріоритетними завданнями у сфері децентралізації є: створення ефективної та збалансованої системи органів місцевого самоврядування й органів виконавчої влади,

які мають необхідні повноваження, достатні ресурси та є відповідальними перед суспільством і державою; визначення оптимальної для України системи адміністративно-територіального устрою; розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та системі органів виконавчої влади на місцях за принципом субсидіарності; розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади; створення належних матеріальних, фінансових (фінансова децентралізація) та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень; забезпечення прогнозованого фінансування регіонального розвитку [8, с. 327-328]. Отже, М. Пухтинський реалізацію принципів економічної ефективності, державної підтримки, повсюдності та відповідальності місцевого самоврядування вбачає у здійсненні Реанімаційного Пакету Реформ.

Н. Камінська, досліджуючи принципи європейської системи місцевого і регіонального самоврядування, виокремлює три основні їх групи. Першу групу, на її думку, складають принципи міжнародного права, що закріплені: а) Статутом ООН; б) Заключним актом НБСЄ; в) Декларацією про принципи міжнародного права. Другу групу – принципи, що закріплюються в документах міжнародних регіональних організацій: а) Ради Європи; б) Європейського Союзу; в) ОБСЄ тощо. Третю групу, на її думку, складають принципи європейської системи місцевого і регіонального самоврядування, а саме: а) демократичного управління; б) субсидіарності; в) ефективного управління й адміністрації; г) організаційної, правової, фінансово-матеріальної самостійності; г) децентралізації влади; д) лояльності та дотримання територіальної цілісності; е) згуртованості; є) повсюдності місцевого і регіонального самоврядування; ж) супровідного фінансування тощо [10, с. 148-156].

А. Олійник, досліджуючи конституційні свободи людини й громадянина та їх забезпечення в Україні вважає, що одним

із напрямів удосконалення діяльності місцевого самоврядування щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина є добровільне об'єднання територіальних громад. Метою такого об'єднання є створення спроможних територіальних громад, які змогли б забезпечити потреби й інтереси людей у межах реалізації їх компетенції. На його думку, процес децентралізації муніципальної влади та утворення спроможних ОТГ сприятиме забезпеченню конституційних свобод людини і громадянина на місцях [11, с. 277]. Отже, А. Ю. Олійник одним з принципів добровільного об'єднання територіальних громад вважає забезпечення конституційних прав та свобод людини й громадянина громадами села, селища, міста та добровільного їх об'єднання в одну територіальну громаду.

О. Скрипнюк, досліджуючи завдання, ризику і перспективи реалізації децентралізації влади в Україні, визначає децентралізацію як специфічний метод управління, важливий для розвитку місцевої демократії. Це спосіб передачі прав на прийняття рішень з визначених питань або визначеним структурам місцевого та регіонального рівнів, що не входять до системи виконавчої влади держави і є відносно незалежними від неї. Закріплення повноважень за органами місцевого самоврядування здійснюється за таким принципом: завдання, які можна успішно виконувати на найвищому рівні управління повинні здійснюватися саме там, тоді як завдання вищого рівня, що знаходяться поза межами місцевої компетенції, мають виконувати регіональні органи управління. За таких обставин громада вирішує згідно з гарантією її самоврядування всі справи місцевого характеру під власну відповідальність [12, с. 72]. Отже, О. Скрипнюк у децентралізації муніципальної влади вбачає гарантії реалізації компетенції самоврядних структур місцевого і регіонального рівнів через добровільні ОТГ та під їх власну відповідальність.

А. Шевченко досліджує правову природу і статус територіальної громади та робить висновок, що територіальна громада постає джерелом місцевої влади й основним суб'єктом місцевого самоврядування. Аналіз наукових праць щодо проблем територіальних громад надає йому підстави

для твердження, що більшість дослідників визначають наявність чотирьох ознак територіальної громади: а) населення, тобто спільнота людей (історична, культурна, сусідська); б) місце (територія), простір у межах певних кордонів (географічних, адміністративних, економічних тощо); в) соціальна взаємодія (сусідські відносини, спільні правила і норми поведінки, суспільні послуги тощо); г) почуття спільноти (психологічна ідентифікація зі спільнотою, спільність інтересів, почуття приналежності тощо) [13, с. 337]. Отже, А. Шевченко переконаний, що функціонування територіальних громад (ОТГ) базується на принципах повсюдності місцевого самоврядування, їх прозорості та відкритості й відповідальності за свою діяльність.

Отже, проаналізувавши праці авторів щодо різних поглядів на принципи децентралізації та процесів реалізації муніципальної публічної влади, можна запропонувати ознаки, визначення й види принципів об'єднаних територіальних громад. Ознаками принципів добровільного об'єднання територіальних громад є: а) їх конституційне і законодавче закріплення з урахуванням верховенства права; б) містять основні ідеї муніципальної влади та утворюються добровільно; в) діють самостійно при підтримці держави і під власну відповідальність; г) забезпечують реалізацію прав і свобод та спільних інтересів жителів певної адміністративно-територіальної одиниці.

Література:

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 р. Відомості Верховної Ради. 2015. № 13. Ст. 91. Поточна редакція від 14.05.2020 р.
2. Гацелюк В. О. Про криміналізацію та декриміналізацію окремих форм найманства в контексті конституційного принципу верховенства права. Конституційний полілог. 20 років Конституції України: суспільство і влада в конституційному процесі. Збірка тез Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 221-235.
3. Принципи законності. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1726.html> (дата звернення 14.10.2022)
4. Ткаченко Ю. В. Конституційна законність як принцип конституційного ладу / Ю. В. Ткаченко. Форум права. 2010. № 4. С. 875–883. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10tjvpk.pdf> (дата звернення 14.10.2022)
5. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : Підручник. 3-тє видання. Київ: Алерта, 2012. 524 с.
6. Гейда О. В. Види територіальних громад в Україні та особливості їх правового статусу: загальна характеристика. Європейські перспективи. 2012. № 3. Ч. 3. С. 9-13.
7. Григор'єв В. А. Становлення публічної самоврядної (муніципальної) влади в Україні. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю: 12.00.13. – правові проблеми політичних інститутів і процесів. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2002. 20 с.
8. Калиновський Б. В. Територіальна основа організації місцевої публічної влади в Україні : проблеми та шляхи їх вирішення. Конституційний полілог. 20 років Конституції України: суспільство і влада в конституційному процесі. Збірка тез Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 256-260.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Перспективним убачається подальше дослідження сутності, змісту й основних завдань у правовідносинах утворення і функціонування добровільного об'єднання територіальних громад та реорганізації органів місцевого самоврядування. Підбиваючи підсумки дослідження, пропонуємо такі висновки і рекомендації. Принципи добровільного об'єднання територіальних громад – це закріплені нормами Конституції і Законів України, з урахуванням верховенства права, основні ідеї добровільного об'єднання жителів села, селища, міста, що покликані здійснювати в межах своєї компетенції муніципальну владу самостійно та через своїх представників при підтримці держави й забезпечувати права і свободи жителів певної адміністративно-територіальної одиниці.

До принципів утворення та функціонування добровільного об'єднання територіальних громад належать: 1) верховенство права, конституційність і законність; 2) добровільність об'єднання; 3) економічна ефективність; 4) державна підтримка; 5) повсюдність місцевого самоврядування; 6) прозорість та відкритість; 7) відповідальність та забезпечення прав і свобод людини й громадянина.

Запропоновані рекомендації по тексту сприятимуть удосконаленню правового регулювання та здійснення принципів добровільного об'єднання територіальних громад.

9. Пухтинський М. О. Законотворча діяльність інститутів громадянського суспільства у сфері децентралізації. Конституційний полілог. 20 років Конституції України: суспільство і влада в конституційному процесі. Збірка тез Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 319-330.
10. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна : монографія. Київ, 2012. 413 с.
11. Олійник А. Ю. Конституційні свободи людини і громадянина та їх забезпечення в Україні : Монографія. Київ: КНУТД, 2018. 371 с.
12. Скрипнюк О. В. Децентралізація в Україні : завдання, ризики і перспективи реалізації. Конституційний полілог. 20 років Конституції України: суспільство і влада в конституційному процесі. Збірка тез Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 70-77.
13. Шевченко А. О. Правова природа і статус територіальної громади: доктринальний аспект. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 3 (104). С. 332-342.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On voluntary association of territorial communities", Vidimosti Verhovnoj Radi, vol.13, p.91.
2. Gacelyk, V.O. (2016), "About criminalization and non-criminalization of mercenary certain types in context of constitutional rule of law", Konstituciynij polilog. 20 rokiv Konstitucii Ukraini: suspil'stvo i vlada v konstituciynomu procesi [Constitutional polylogue. 20 years of Constitution of Ukraine: society and power in constitutional process], Mizhnarodna Konferentsija [International conference], Kyiv, Ukraine.
3. The principles of legality, available at: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1726.html> (Accessed: 14 October 2022)
4. Tkachenko, U.V. (2010), "The constitution legality as the principle of constitutional order", Forum prava, vol.4, pp. 875-883, available at: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10tjvpl.pdf> (Accessed: 14 October 2022)
5. Skakun, O.F. (2021), Teorija dergavi i prava [Theory of state and law], Kyiv, Ukraine.
6. Gejda, O.V. (2012), "The types of territorial communities and features of its legal statues: general characteristic", Evropejs`ki perspektivi, vol.3, p.3., pp.9-13.
7. Grigorjev, V.A. (2002), "The development of public autonomy (municipal) administration in Ukraine", PhD Thesis, The legal issues of political institutes and processes, Odessa National Law Academy, Odessa, Ukraine.
8. Kalinovs`kij, B.V. (2016), "The territorial basis of local public administration in Ukraine: issues and ways of resolving", Konstituciynij polilog. 20 rokiv Konstitucii Ukraini: suspil'stvo i vlada v konstituciynomu procesi [Constitutional polylogue. 20 years of Constitution of Ukraine: society and power in constitutional process], Mizhnarodna Konferentsija [International conference], Kyiv, Ukraine.
9. Puhtins`kij, M.O. (2016), "Legislative activity of civil society institutes in decentralization sphere", Konstituciynij polilog. 20 rokiv Konstitucii Ukraini: suspil'stvo i vlada v konstituciynomu procesi [Constitutional polylogue. 20 years of Constitution of Ukraine: society and power in constitutional process], Mizhnarodna Konferentsija [International conference], Kyiv, Ukraine.
10. Kaminska, N.V. (2012), Evropejs`ka sistema miscevogo ta regional`nogo samovryaduvannya ta Ukraina [The European system of local and regional municipality and Ukraine], Kyiv, Ukraine.
11. Olijnik, A.Y. (2018), Konstituciyni prava ludini ta gromadyanina ta ih zabezpechennya v Ukraini [The constitutional rights of human and citizen and its providing in Ukraine], Kyiv, Ukraine.
12. Skripnuk, O.V. (2016), "Dezentralization in Ukraine: aims, challenges and perspectives of realization", Konstituciynij polilog. 20 rokiv Konstitucii Ukraini: suspil'stvo i vlada v konstituciynomu procesi [Constitutional polylogue. 20 years of Constitution of Ukraine: society and power in constitutional process], Mizhnarodna Konferentsija [International conference], Kyiv, Ukraine.
13. Shevchenko, A.O. (2017), "The legal nature and status of territorial community: doctrinal aspect", Naukovij visnik Nacional`noii akademii vnutrichnih sprav, vol.3 (104), pp. 332-342.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2022 року

УДК 614:34(477)

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-17-24

ГЕНЕЗИС РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ ЗА ЧАСИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Ткач К. Д.

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (050) 504-03-07,
e-mail: doktorvzgljad@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-0141-2202>

GENESIS OF DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION IN THE FIELD OF HEALTH CARE IN UKRAINE IN TIMES OF INDEPENDENCE

Tkach K.D.

postgraduate student,

«KROK» University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,
tel.: (050) 504-03-07, e-mail: doktorvzgljad@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано генезис розвитку правового регулювання у сфері охорони здоров'я в Україні за часи незалежності. Розглянуто чотири етапи створення нормативно-правової бази системи медичного обслуговування населення як провідної ланки соціальної політики держави. Перший етап 1991–2000 рр. був найважчий, потрібно було, з одного боку, зберегти ту систему охорони здоров'я, яка залишилася від старої влади, а з іншого – розпочати реформування нормативно-правової бази для подальшого забезпечення мінімального рівня соціальних гарантій населенню щодо надання медичної допомоги. На другому етапі 2000–2010 рр. розвитку системи охорони здоров'я в Україні розпочато реалізацію Концепції, проведено роботу з визначення основних напрямків та апробації ключових механізмів реформування медичної галузі. Під час третього періоду 2010–2013 рр. започатковано, в рамках пілотного проекту, масштабну реформу системи охорони здоров'я в деяких регіонах. Четвертий етап розпочався у 2014 році й продовжується по сьогоднішній день. У серпні 2014 року Міністерство охорони здоров'я ініціювало розробку Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні. За допомогою нових стратегічних підходів до підвищення якості та доступності допомоги та зменшення фінансових ризиків для людей й потрібно було надати нового поштовху реформі галузі. Зазначено, що найпродуктивнішими виявилися третій та четвертий етапи з позиції реформування медичної системи. Зроблено акцент на тому, що в теперішній час проходить імплементація положень Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні. У документа є дві головні мети: насамперед стимулювати правильні реформи, але водночас продемонструвати тим, хто приймає рішення, що здоров'я та його охорона – потужний інструмент у політиці. Стратегія дає розуміння реформи, надає їй структурності та демонструє потенціал різних заходів, спрямованих на ефективний розвиток послуг охорони здоров'я. На базі стратегії Міністерство охорони здоров'я розробило також Концепцію реформування фінансування системи охорони здоров'я та Законопроекти, що запуснуть реформу української медицини. Стратегія має стати фундаментом для створення детального плану дій реформування СОЗ з пропозиціями на короткострокову, середньострокову і довгострокову перспективи.

Ключові слова: правове регулювання у сфері охорони здоров'я в Україні, чотири етапи створення нормативно-правової бази системи медичного обслуговування населення, Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні.

Формул.: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 15.

Annotation. The article analyzes the genesis of the development of legal regulation in the field of health care in Ukraine in times of independence. Four stages of normative and legal base creation of system of medical care of the population as the leading link of the state social policy are considered. The first stage in 1991–2000 was the most difficult, on one hand it was necessary to preserve the health care system, that was left over from the old government, and on another hand - to start reforming the normative and legal framework to further ensuring of a minimum level of social guarantees for population on health care provision. At the second stage in the period 2000–2010 of the development of the health care system in Ukraine the implementation of the Concept started, activities were carried out to identify the main directions and approbation of key mechanisms for reforming of the medical sector. During the third period in 2010-2013, a large-scale reform of the health care system in some regions was launched as part of a pilot project. The fourth stage began in 2014 and continues till today. In August 2014 the Ministry of Health initiated the development of a National

Strategy for Health Care Reform in Ukraine. By means of the new strategic approaches in improving of the quality and availability of aid and reducing financial risks for people a new impetus to industry reform was required. It is emphasized that the third and fourth stages, from the standpoint of reforming the medical system, were the most productive. It is emphasized that the provisions of the National Strategy for Health Care Reform in Ukraine are currently being implemented. The document has two main objectives: first of all to stimulate the proper reforms, but at the same time to demonstrate to the decision-makers that health and health care are powerful tools in politics. The strategy clarifies the horizon for reform, provides it with structures and demonstrates the potential of various measures aimed at the effective development of health care services. Based on the strategy, the Ministry of Health has also developed a Concept for reforming the financing of the health care system and bills that will launch a reform of Ukrainian medicine. The strategy should be the basis for creating a detailed action plan for reforming of Healthcare with proposals for the short, medium and long term perspective.

Key words: Legal regulation in the field of health care in Ukraine, four stages of development of normative and legal base of system of population medical care, National strategy for reforming of Health Care system in Ukraine.

Formulas: 0, figures: 0, tables: 0, references: 15.

Постановка проблеми. Галузь охорони здоров'я є провідною ланкою у соціальній сфері України, яка зобов'язана забезпечити медичне обслуговування громадян, тим самим здійснювати одну із найважливіших внутрішніх функцій сучасної держави. У зв'язку з цим перед системою охорони здоров'я, як складовою частиною соціально-економічного розвитку країни, постають складні завдання, масштабність і значення яких вимагають створення потужної нормативно-правової бази.

Україна посіла 88 позицію зі 189 країн і територій, які представлені в Доповіді про стан людського розвитку за 2019 рік, який ПРООН опублікувала сьогодні. Це відносить Україну до високої категорії людського розвитку зі значенням Індексу людського розвитку (ІЛР) 0,750.

За період з 1990 до 2018 року значення ІЛР України збільшилося з 0,705 до 0,750, тобто на 6,3%. За цей же період очікувана тривалість життя при народженні в Україні збільшилась на 2,1 років, середня кількість років навчання збільшилась на 2,2 роки, а очікувана кількість років навчання зросла на 2,7 років [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що юридична наука має значну кількість наукових напрацювань з питань правового регулювання системи охорони здоров'я. Серед учених, які працювали в цій сфері, можна виділити таких, як: Д. Гак, З. С. Гладун, Л. Голик, М.П. Дейкун, В. Ф. Москаленко, В.І. Сердюк, Н. Р. Нижник, Д.В. Карамишева, Н. П. Кризіна, Я. Ф. Радиш, І. Я. Сенюта, С. Г. Стеценко та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Разом з тим, незадовільні показники стану здоров'я населення за даними загальної та дитячої смертності, а також захворюваності в Україні в порівнянні з провідними державами світу вимагають від Верховної Ради, уряду країни розробки комплексної програми реформування системи охорони здоров'я країни. Тому пошук ефективних моделей медичного обслуговування населення, їх правового забезпечення є злгоденною проблемою, вирішення якої допоможе подальшому розвитку системи охорони здоров'я в Україні.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – розкриття основних проблем визначення генези розвитку правового регулювання у сфері охорони здоров'я в Україні за часи незалежності та основних теоретичних і практичних аспектів державного управління розвитком медичної допомоги в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Охорона здоров'я є важливою складовою соціальної сфери країни, зокрема, її реформування та підвищення якості й доступності медичної допомоги населенню. В Україні система охорони здоров'я ще не стала основним пріоритетом державної політики. Саме тому для української влади є надзвичайно важливим реформування, а практично створення нової системи охорони здоров'я, яка б забезпечила медичне обслуговування населення на європейському рівні.

У свою чергу, це завдання неможливо здійснити без створення потужної системи медичного права як правового впливу на суспільні відносини. У цьому випадку медичне право виконує загальносоціальні функції (ціннісну, пізнавальну,

комунікативну, виховну, ідеологічну тощо), а також спеціально-юридичні функції, до яких у праві традиційно відносять регулятивну та охоронну. Сутність регулятивної функції медичного права полягає у застосуванні арсеналу засобів і способів медичного права з метою врегулювання відповідних суспільних відносин. Ця функція поділяється на регулятивну статичну та регулятивну динамічну. Найтипівішими проявами реалізації на практиці регулятивної статичної функції медичного права є встановлення правил поведінки учасників суспільних відносин, що виникають у сфері медичної діяльності. Це досягається насамперед шляхом розробки й прийняття нормативно-правових актів.

У свою чергу, регулятивна динамічна функція медичного права спрямована на активне використання правового інструментарію з метою удосконалення стану справ у певній сфері медичної діяльності, підвищення рівня соціальних гарантій при наданні медичної допомоги, забезпечення реалізації громадянами своїх прав у сфері охорони здоров'я. Для прикладу, завдяки появі підзаконних актів Кабінету Міністрів України чи Міністерства охорони здоров'я України, положення яких деталізують норми законів у сфері медичної діяльності, фактично реалізується регулятивна динамічна функція медичного права.

Держава покликана проводити таку політику, завдяки якій актуальні проблеми в розвитку суспільства будуть ретельно проаналізовані, з'ясовані причини їх виникнення, утруднення, протиріччя та головне – віднаходити напрями їх рішення. Однією із самих пріоритетних таких проблем для кожної держави є стан здоров'я власного народу. Особливо актуальним це завдання є для України, в якій показники тривалості життя, фізичного та психічного здоров'я, інфекційних хвороб знаходяться в незадовільному стані. Це вимагає докорінного перегляду сутнісних засад розвитку суспільства як середовища буття і самореалізації людини, як системи міжособистісних комунікацій задля повноцінного, гармонійного, безпечного життя громадянина та загалом нації. Саме такі підходи до оцінки сутності життя і

здоров'я людини у демократичній державі мають бути засадами всієї системи суспільного управління та гуманістичної політики. Задача перегляду громадських пріоритетів і розробки державно-політичних орієнтирів, шляхів та способів їх досягнення стоїть насамперед перед ученими-політологами, юристами, соціологами та медиками. Це і зумовило мету даного дослідження, його евристичний потенціал та практично-політичну спрямованість.

Дослідження проблеми розвитку правового регулювання у сфері охорони здоров'я в Україні за часи незалежності розпочнемо з визначення дефініції «здоров'я». Це поняття можна характеризувати як з позиції соціальної, так і біологічної, медичної тощо. Візьмемо за основу Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), в якому зазначено: «Здоров'я є стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороби або недуги» [2].

Тому це визначення, на нашу думку, найбільше підходить для правового регулювання такої соціальної проблеми, як забезпечення «системи охорони здоров'я». Під цією системою необхідно розуміти взаємодію державних і громадських структур у правовій сфері, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я людей, подовження тривалості активного життя і працездатності, створення сприятливих для здоров'я умов побуту й праці, забезпечення гармонійного фізичного і психічного розвитку дітей та підлітків, запобігання і лікування хвороб.

«Охорона здоров'я — галузь діяльності держави, метою якої є організація та забезпечення доступного медичного обслуговування населення. Охорона здоров'я — це ключовий елемент національної безпеки держави» [3, с.15].

«Охорона здоров'я населення є важливим завданням і частиною державної діяльності, яка полягає у забезпеченні державного регулювання у цій сфері відносин. Юридична наука визначає державне регулювання як здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та ін. суспільних процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм

суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві» [4, с. 118].

Одним із головних елементів у державному регулюванні системи охорони здоров'я є створення такої нормативно-правової бази, яка спроможна ефективно забезпечити ефективну діяльність цієї сфери.

«Держава формує політику охорони здоров'я в Україні та забезпечує її реалізацію. У розділі I, Статті 1 Закону України про основи законодавства України про охорону здоров'я (19.11.1992 р.) говориться про те, що законодавство України про охорону здоров'я базується на Конституції України і складається з цих Основ та інших прийнятих відповідно до них актів законодавства, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я» [5].

Стаття 49 Конституції України говорить про те, що «кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя» [6, с. 17].

«В загальній теорії права та в галузевих дослідженнях одноставно визнається, що суб'єктом правового регулювання може бути лише держава в особі її органів або уповноважених нею установ. Отже, правове регулювання в галузі охорони здоров'я фактично складається з двох взаємопов'язаних частин, а саме: правового регулювання організації охорони здоров'я та правового регулювання здійснення права на охорону здоров'я. Взаємозв'язок та взаємозначеність цих двох частин

зумовлюють необхідність їх органічного та послідовного розвитку» [7, с. 5].

Тому держава, регулюючи сферу охорони здоров'я України, повинна створити такі правові базові підґрунтя комплексних засобів правових механізмів, які б регулювали функції держави в забезпеченні безоплатної медичної допомоги, що, у свою чергу, дозволяє створити дієву систему гарантування права населення на здоров'я.

За роки незалежності в Україні система охорони здоров'я пройшла декілька періодів у своєму розвитку. Умовно їх можна розподілити на чотири етапи: 1) 1991–2000 рр., 2) 2000–2010 рр.; 3) 2010–2013 рр. 4) з 2014 р. і до теперішнього часу.

Перший етап був найважчий, потрібно було, з одного боку, зберегти ту систему охорони здоров'я, яка залишилася від старої влади, а з іншого – розпочати реформування нормативно-правової бази для подальшого забезпечення мінімального рівня соціальних гарантій населенню щодо надання медичної допомоги.

«У той час головною проблемою української системи охорони здоров'я була невідповідність діючої в Україні старої радянської моделі охорони здоров'я (моделі Семашко), призначеної для функціонування в умовах планової економіки, до реалій перехідного суспільства з ринковими механізмами господарювання» [8, с. 74].

Основи законодавства України про охорону здоров'я було прийнято у 1992 році. У 1996 р. Основний Закон України закріпив право кожного громадянина на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. У 1993 р. було засновано Академію медичних наук України.

У той же час, невдале впровадження ринкової економіки призвело до значного скорочення фінансування соціальних програм насамперед охорони здоров'я, яка, практично, не змогла у повній мірі гарантувати охорону та зміцнення здоров'я народу, забезпечити доступність і доброякісність висококваліфікованої медичної допомоги. Тільки в грудні 2000 року Президент України Л. Д. Кучма затвердив своїм Указом Концепцію розвитку охорони здоров'я населення України, у Вступі якої сказано, що «Концепція розвитку охорони здоров'я населення України спрямована на реалізацію положень Конституції та законів України

щодо забезпечення доступної кваліфікованої медичної допомоги кожному громадянину України, запровадження нових ефективних механізмів фінансування та управління у сфері охорони здоров'я, створення умов для формування здорового способу життя» [9].

У цьому документі було визначено «принципи і шляхи реформування галузі на довготривалій період та було створено основу для розробки стратегії розбудови медицини на майбутні роки. З урахуванням реального стану здоров'я населення було визначено фактичні потреби в основних видах медичної допомоги, уточнено штатні нормативи лікувально-профілактичних закладів. Проведено впорядкування й оптимізацію ліжкового фонду, що дало можливість змінити структуру витрат на безпосереднє забезпечення лікувально-діагностичного процесу. При цьому поліпшилися показники використання лікарняних ліжок, знизився рівень госпіталізації, збільшилася середня зайнятість стаціонарних ліжок, скоротилася середня тривалість перебування хворих у лікарнях, зменшилися ресурсні витрати галузі» [10].

«На другому етапі розвитку системи охорони здоров'я в Україні розпочалася реалізація Концепції, проводилася робота з визначення основних напрямків та апробації ключових механізмів реформування медичної галузі. У 2001 р. за підтримки фонду «Відродження» були обґрунтовані провідні напрямки розвитку української охорони здоров'я, з їх подальшим відпрацюванням та розробкою відповідних рекомендацій Уряду під егідою Світового банку та Європейської комісії в 2004–2005 рр.» [11, с. 6].

За цей період було прийнято низку Законів, Указів Президента України і Постанов Кабінету Міністрів України, які конкретизували розвиток окремих видів та інструментів надання медичної допомоги, розробку та запровадження нових механізмів фінансування. Серед них можна назвати: Закон України “Про психіатричну допомогу” від 22.02.2000 р. № 1489-III; Закон України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” від 5.10.2000 р. № 2017-III; Закон України “Про охорону дитинства” від

26.04.2001 р. № 2402-III; Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров'я населення” від 6.12.2005 р. № 1694/2005; Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національного плану розвитку системи охорони здоров'я на період до 2010 року” від 13.06.2007 р. № 815; Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми протидії захворюванню на туберкульоз у 2007-2011 роках” від 8.02.2007 р. № 648-V; Закон України “Про оздоровлення та відпочинок дітей” від 4.09.2008 р. № 375-VI; Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки” від 19.02.2009 р. № 1026-VI; Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2009-2015 роки” від 21.10.2009 р. № 1658-17; Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2011 року” від 22.01.2010 р. № 1841-VI.

У цей період український уряд активно співпрацював із Європейською комісією, за підтримки якої було розроблено низку міжнародних проєктів, а саме:

«Профілактичні та первинні заходи охорони здоров'я України, Києва та ряду областей» (2002–2004 рр.), «Фінансування та управління у сфері охорони здоров'я в Україні» (2003–2006 рр.), «Підтримка розвитку системи медичних стандартів в Україні» (2004–2006 рр.), «Сприяння реформі вторинної медичної допомоги в Україні» (2007–2009 рр.). Ці дослідження були використані для розробки нормативно-правових документів, які слугували реформуванню системи охорони здоров'я в Україні.

Під час третього періоду 2010–2013 рр. започатковано, в рамках пілотного проєкту, масштабну реформу системи охорони здоров'я в деяких регіонах.

«В 2010 році на державному рівні було прийнято рішення про проведення комплексної реформи системи надання медичної допомоги України. Змістовне наповнення перетворень базувалося на ретельно проаналізованих та узагальнених з

урахуванням національної специфіки вітчизняними та зарубіжними експертами даних доказового менеджменту, досвіду країн з найбільш успішними системами охорони здоров'я, передового вітчизняного досвіду» [12].

Зростаюча потреба у реформуванні сфери охорони здоров'я України вимагала від державних органів, на яких було покладено відповідальність за медичне обслуговування населення, впровадження ефективних форм і механізмів реформи та мінімізації можливих її негативних наслідків. Прийнято рішення спочатку провести апробацію основних елементів запропонованих змін у декількох пілотних областях. Для цього було визначено Вінницьку, Дніпропетровську, Донецьку області та м. Київ, у яких проживало 26,7 % населення України.

Організатори експерименту значну увагу приділили нормативно-правовому забезпеченню проведення реформування в пілотних регіонах. Відповідним чином було розроблено та затверджено законодавчу базу, а саме: Закон України від 07.07.2011 №3612-VI «Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві»; Закон України від 07.07.2011 №3611-VI «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги»; Закон України від 05 липня 2012 року №5081-VI «Про екстрену медичну допомогу».

Низку нормативних документів прийняв Кабінет Міністрів України, а саме: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2013 р. №395 «Порядок формування фонду оплати праці медичних працівників, що надають первинну медичну допомогу та є учасниками пілотного проекту з реформування системи охорони здоров'я»; Постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2012 р. №209 «Деякі питання оплати праці медичних працівників закладів охорони здоров'я, що є учасниками пілотного проекту з реформування системи охорони здоров'я»; Постанова КМУ України від 24 жовтня 2012 р. №1113 «Про затвердження Порядку створення госпітальних округів у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій

областях та м. Києві»; Постанова КМУ України від 8 лютого 2012 р. №86 «Про внесення змін до Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ», 86-а редакція від 08.02.2012 р.

На основі вищезазначених документів Міністерство охорони здоров'я та Міністерство фінансів України у 2011–2012 рр. розробили нормативно-правову базу щодо проведення перетворень, яка враховувала результати моніторингу, а також пропозиції органів місцевого самоврядування, медичної спільноти та населення.

«В процесі реалізації пілотних проектів було доведено доцільність та ефективність: 1) розмежування ПМСД та вторинної медичної допомоги з розвитком ПМСД на засадах загальної практики - сімейної медицини, зі створенням центрів ПМСД з розвинутою мережею амбулаторій в містах і сільській місцевості; 2) пулінгу фінансових ресурсів для надання вторинної та екстреної допомоги на регіональному рівні; 3) запровадження системи маршрутизації пацієнтів до ЗОЗ, що відповідають важкості та складності захворювання; 4) впровадження (за умов методичного удосконалення) оплати праці за обсяги та якість роботи; 5) запровадження державного регулювання цін на лікарські засоби для лікування осіб з гіпертонічною хворобою з використанням порівняльних (референтних) цін і реімбурсації» [13, с. 47].

Четвертий етап розпочався у 2014 році та продовжується по сьогоднішній день. У серпні 2014 року МОЗ ініціювало розробку Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні (НСРСОЗУ). У цьому документі буди використані новітні стратегічні підходи до досягнення високої якості та отримання доступу до допомоги та скорочення фінансових небезпек для населення, що надало нового поштовху реформі галузі.

Усе це стимулювало правильні реформи, але водночас засвідчило тим, хто приймає рішення, що здоров'я та його охорона – потужний інструмент у політиці. Стратегія додає зрозумілості реформи, надає їй структурності й демонструє потенціал різних заходів, спрямованих на ефективний розвиток послуг охорони здоров'я.

«На базі стратегії МОЗ розробило також Концепцію реформування фінансування системи охорони здоров'я та законопроекти,

що запустять реформу української медицини Стратегія має стати фундаментом для створення детального плану дій реформування СОЗ з пропозиціями на короткострокову, середньострокову і довгострокову перспективи.

Програма медичних гарантій на рівні вторинної медичної допомоги була впроваджена у квітні 2020 року. Для того щоб заклади охорони здоров'я надавали спеціалізовану меддопомогу, їм потрібно було заключити договори з НСЗУ.

НСЗУ у вересні 2020 року підписала угоди з 3095 лікарняними закладами, які одержали за надання допомоги хворим за Програмою медичних гарантій 51,6 млрд грн.

За дев'ять місяців 2020 року на 1,5 млн осіб виросла чисельність українців, які заключили декларації з лікарями, а всього у країні кількість населення, що уклало декларації з лікарями первинної ланки, становила 30 млн 610 тисяч.

На цей період 1682 заклади охорони здоров'я (ЗОЗ) підписали договори про надання населенню первинної допомоги, з яких 1102 – комунальні, 206 – приватні, 374 – лікарі (фізичні особи-підприємці). Кількість ЗОЗ, які на 01.10.2020 року з НСЗУ уклали договір та надавали первинну допомогу, на 216 більша, ніж була на кінець 2019 року. Причому більшість із них були лікарями, працюючими у приватній сфері.

Станом на сьогодні під час боротьби з пандемією COVID-19 первинна ланка медичної допомоги виконує вирішальну функцію. У свою чергу, це значно збільшило навантаження на медичний персонал, який наражаються на небезпеку захворіти на COVID-19. У жовтні 2020 року в понад 600 закладах первинної медичної

допомоги працювало 1060 мобільних бригад.

«У 2021 році Програмою медичних гарантій означено наступні п'ять першочергових лікарських послуг, які потребують виняткової уваги: лікування гострого мозкового інсульту та інфаркту міокарда; пологова допомога; надання допомоги новонародженим у важких неонатальних випадках; інструментальні обслідування для дочасної діагностики онкологічних захворювань.» [14].

До цієї програми також входить реімбурсація “Доступні ліки”, за якою хворі мають можливість одержати ліки для лікування бронхіальної астми, серцево-судинних захворювань, діабету II типу. Пацієнт в аптеці, за рецептом лікаря, може отримати безкоштовно або з незначною доплатою необхідні медикаменти» [15].

Висновки. Таким чином, за майже 30 років незалежності України створена потужна нормативно-правова база для формування, уточнення й удосконалення правового регулювання у сфері охорони здоров'я. Найпродуктивнішими виявилися третій та четвертий етапи з позиції реформування медичної системи.

Так, на третьому етапі аналіз результатів перетворення системи медичного обслуговування в пілотних регіонах підтвердив обґрунтованість і виваженість запропонованих стратегічних підходів щодо докорінних змін у системі охорони здоров'я.

На четвертому періоді досвід, отриманий на попередньому етапі, було впроваджено у всій країні, що покладенов основу Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я України..

Література:

1. Україна посередині рейтингу в Доповіді ПРООН про стан людського розвитку за 2019 рік : URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2019/ukraine-ranks-mid-table-in-undps-2019-human-development-report.html> (дата звернення: 12.10.2022).
2. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я: URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.10.2021).
3. Опалько В. В. *Реформування системи охорони здоров'я в Україні*. Вісник Черкаського університету. 2011. Вип. 207. С. 14-18.
4. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемчушенко та ін. Київ: Українська енциклопедія, 1998. Т. 2: Д—Й. 744 с.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 лист. 1992 р. №4. URL: <https://www.apтека.ua/article/90571> (дата звернення: 12.10.2022).
6. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 02.01.2021 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2021. 72 с.
7. Азиев С. В. *Теоретические проблемы правового регулирования медицинской помощи: Моног.* Гродно: ГрГУ, 2002. 168 с.

8. Основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні: [спільний звіт] / за заг. ред. В. М. Лехан, В. М. Рудого. Вид-во Раєвського, 2005. 168 с.
9. Концепція розвитку охорони здоров'я населення України: Проєкт / М-во охор. здоров'я. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U1313_00?an=140 (дата звернення 12.10.2022)
10. Лехан В., Крячкова Л., Заярський М. Аналіз реформ охорони здоров'я в Україні: від здобуття незалежності до сучасності. URL: [file:///C:/Users/dtkac/Downloads/Uzn_2018_4_3%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/dtkac/Downloads/Uzn_2018_4_3%20(3).pdf) (дата звернення 12.10.2022)
11. Основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні: [спільний звіт] / під заг. ред. В. М. Лехан, В. М. Рудого. Вид-во Раєвського, 2016. 168 с.
12. Лехан В. М., Слабкий Г. О., Шевченко М. В. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я. Здоров'я нації. 2010. № 1. С. 5-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uzn_2010_1_3 (дата звернення 12.10.2022)
13. Управління змінами в системі охорони здоров'я України: історія та уроки пілотних регіонів: навчальний посібник / Лехан В.М. та ін. Дніпропетровськ, 2016. 53 с.
14. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 років. URL: <https://moz.gov.ua/strategija> (дата звернення 12.10.2024)
15. Медична реформа: вебсайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення 12.10.2024)

References

1. «According to the Quality of Life Indicators, Ukraine was surpassed by all neighboring countries – rating», available at: <https://www.unn.com.ua> (Accessed 12 October 2022)
2. Statute (Constitution) of the World Health Organization, available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 12 October 2022).
3. Opalko V.V. (2011), «Reforming the health care system in Ukraine», Visnyk Cherkas'koho universytetu. Naukovyj zhurnal, vol. 207, pp. 14-18
4. Shemchushenko, Y. S. (1998), Yurydychna entsyklopediia [Legal encyclopedia], Ukrainian encyclopedia, Kyiv, Ukraine.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine «Fundamentals of Ukrainian legislation on health care», available at: <https://www.apteka.ua/article/90571> (Accessed 12 October 2022).
6. The Constitution of Ukraine: current legislation as amended and supplemented. as of 02.01.2021: (OFFICIAL TEXT). - К.: Palivoda A. B., 2021. - 72 с.
7. Agievets, S.V. (2002), Teoritichni problemy pravovogo reguluvannya medichnoii dopomogy [Theoretical problems of legal regulation of medical care], Hrodna, Russia.
8. Lehan, V.M. and Rudy, V.M. (2005), Osnovni shlyahi podal'shogo rozvitku sistemi ohorony zdorov'ya v Ukraini, [The main ways of further development of the health care system in Ukraine], Vid-vo Raevs'kogo, Ukraine.
9. The official site of Ministry of Health, «The concept of health care development of the population of Ukraine», available at: https://ips.ligazakon.net/document/U1313_00?an=140 (Accessed 12 October 2022).
10. Lehan, V.M. Kryachkova, L.W. and Zayarsky, M.I. (2018), Analiz reform okhorony zdorov'ia v Ukraini: vid zdobuttia nezalezhnosti do suchasnosti [Analysis of health care reforms in Ukraine: from independence to the present], available at: [file:///C:/Users/dtkac/Downloads/Uzn_2018_4_3%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/dtkac/Downloads/Uzn_2018_4_3%20(3).pdf) (Accessed 12 October 2022)
11. Lehan, V.M. and Rudy, V.M. (2016), Osnovi podal'shogo rozvitku sistemi ohorony zdorov'ya v Ukraini [The main ways of further development of the health care system in Ukraine], Vid-vo Raevs'kogo, Ukraine.
12. Lekhan, V.M. Slabkiy, G.O. and Shevchenko, M.V. (2010), «Healthcare development strategy», Zdorov'ya nacii, vol. 1, pp. 5-23. available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uzn_2010_1_3 (Accessed 12 October 2022)
13. Lehan V.M. (2016), Upravlinnia zminamy v systemi okhorony zdorov'ia Ukrainy: istoriia ta uroky pilotnykh rehioniv [Managing change in Ukraine's health care system: history and lessons learned from pilot regions], Tutorial, Dnipropetrovsk, Ukraine.
14. «National strategy for health care reform in Ukraine for the period 2015-2020», available at: <https://moz.gov.ua/strategija> (Accessed 12 October 2022)
15. «Medical reform», available at: <https://www.kmu.gov.ua> (Accessed 12 October 2022)

Стаття надійшла до друку 24.10.2022 року

РОЗДІЛ 2.

Цивільне право і процес; сімейне право; міжнародне приватне та міжнародне право; господарське та господарське процесуальне право

УДК 346.9:347.469

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-25-31

МІСЦЕ МЕДІАЦІЇ В СИСТЕМІ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Француз А. Й.

Герой України, заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна

тел.: (050) -33-944 -02 , e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua

ORCID: 0000-0003-2861-1252

Яновська А. В.

здобувач вищої освіти ступеня «магістр», ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна

тел.: (093) – 5020-625, e-mail.: yanovskaya1610@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2293-6574

THE PLACE OF MEDIATION IN THE SYSTEM OF WAYS OF PROTECTING THE RIGHTS OF BUSINESS ENTITIES

Frantsuz A.J.

Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine Doctor of Laws Sciences, Professor, Professor of Department of State Legal Disciplines, “KROK” University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine

тел.: (050) -33-944 -02 , e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua

ORCID: 0000-0003-2861-1252

Yanovska A.V.

Master student “KROK” University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine

tel .: (093) - 5020-625, e-mail: yanovskaya1610@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2293-6574

Анотація. Сьогодні медіація - один з найпопулярніших альтернативних способів вирішення спорів (конфліктів) у розвинених країнах. Він передбачає участь посередника (медіатора), який допомагає сторонам у конфлікті налагодити комунікаційний процес, проаналізувати конфліктну ситуацію, щоб сторони могли вибрати рішення, що задовольнить інтереси і потреби обох сторін у спорі. Відносини, пов'язані з проведенням медіації та реалізацією досягнутих в її ході домовленостей, потребують нормативного врегулювання, зважаючи на значущість як самої процедури, так і її результатів. Регламентація процедури медіації, визначення прав та обов'язків її учасників, правила оформлення домовленостей сторін є основою для досягнення цілей медіації й забезпечення балансу між інститутом медіації та правовою системою країни. У зв'язку з цим кожен медіатор і кожен юрист, який включається до процедури медіації в якості консультанта або представника свого клієнта, має володіти правовими знаннями і знаннями етико-нормативних засад медіації. У вітчизняній системі права давно назріла потреба запровадження інституту медіації, що пов'язано з неефективністю й недосконалістю

судової системи України та низьким показником виконання судових рішень. Враховуючи успішне застосування інституту медіації в багатьох країнах і курс на гармонізацію національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, 03.11.2016 р. Верховною Радою України було прийнято в першому читанні проект Закону України «Про медіацію». Для української правової системи законодавча ініціатива щодо впровадження нормативного регулювання інституту медіації є дуже важливим кроком. Оскільки за відсутності національного законодавства, що визначає правові основи процесу позасудового врегулювання спорів, практичне застосування інституту медіації проводилося лише на основі усталеної практики країн Європейського Союзу. Згідно з положеннями проекту Закону України «Про медіацію», медіація визначається як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві (або більше) сторони спору намагаються в межах структурованого процесу за участю медіатора досягти згоди для вирішення їхнього спору. Медіатором є незалежний посередник, що допомагає сторонам вирішити спір шляхом медіації.

Ключові слова: медіація, правова система, інститут медіації, альтернативний метод.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 11.

Abstract. Today, mediation is one of the most popular alternative ways of resolving disputes (conflicts) in developed countries. It involves the participation of a mediator (mediator), who helps the parties to the conflict to establish a communication process, analyze the conflict situation so that the parties can choose a solution that will meet the interests and needs of both parties to the dispute. The relationship related to the conduct of mediation and the implementation of the agreements reached during it requires regulatory regulation, given the importance of both the procedure itself and its results. Regulation of the mediation procedure, determination of the rights and obligations of its participants, the rules of registration of agreements between the parties are the basis for achieving the goals of mediation and ensuring a balance between the institution of mediation and the legal system of the country. Therefore, every mediator and every lawyer who is involved in the mediation procedure as a consultant or representative of his client must have legal knowledge and knowledge of the ethical and regulatory principles of mediation. The need to introduce the institution of mediation has long been ripe in the domestic legal system, which is due to the inefficiency and imperfection of the judicial system of Ukraine and the low rate of execution of court decisions. Given the successful application of the institution of mediation in many countries and the course of harmonization of national legislation with the legislation of the European Union, on November 3, 2016, the parliament of Ukraine adopted in first reading the draft Law of Ukraine "On Mediation". For the Ukrainian legal system, the legislative initiative to introduce regulations on the institution of mediation is a very important step. Because in the absence of national legislation that determines the legal basis for the process of out-of-court settlement of disputes, the practical application of the institution of mediation was carried out only on the basis of established practice of the European Union. According to the draft Law of Ukraine "On Mediation", mediation is defined as an alternative (out-of-court) method of dispute resolution, by which two (or more) parties to a dispute try to reach an agreement to resolve their dispute within a structured process involving a mediator. A mediator is an independent mediator who helps the parties to resolve a dispute through mediation.

Keywords: mediation, legal system, institute of mediation, alternative method.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 11.

Постановка проблеми. Дану статтю присвячено ґрунтовному аналізу та характеристиці місця медіації в системі способів захисту суб'єктів господарювання. Проведено аналіз новел вітчизняного законодавства. Досліджено правові аспекти захисту господарських прав несудовим методом, а саме шляхом медіації, визначено поняття і головну мету, принципи, а також переваги над судовим методом. Відповідно, дано характеристику медіації, здійснено аналіз її ключових рис. Досліджено причини та умови, відповідно до яких медіація може бути запроваджена на території України. Сьогодні суспільство потребує нових, прогресивних методів вирішення господарських спорів з мінімальними часовими і фінансовими витратами. Вирішенням цієї проблеми може стати інститут примирення – медіація, що, на відміну від інших альтернативних методів вирішення

господарських спорів, спрямована на збереження партнерських стосунків між конфліктуючими сторонами й продовження співпраці між ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню місця медіації в системі способів захисту прав суб'єктів господарювання присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема роботи таких учених: О.В. Белінська, С.С. Скакун, О. Б. Денис, О. П. Кулінич, О. І. Антонюк, О. В. Михайлов, О. С. Можайкіна, С.Т. Йосипенко, П. Штепан, О. І. Антонюк, О.В. Бринцев, К. А. Власюк, О. Горецький, Д. Д. Гришин, О.П. Подцерковний, С.С. Алексіїв, М. І. Брагінський, О. В. Аушева, І. Г. Бережна, С. В. Книш. Думки науковців щодо визначення місця медіації в системі способів захисту прав суб'єктів господарювання різняться, оскільки бачення кожного ґрунтується навласному науковому й практичному досвіді.

Проте всі вчені вважають, що медіація є невід'ємною частиною сучасного судочинства не тільки в Україні, а і в цілому світі. Саме тому виникає питання, чому процес посередництва вже протягом багатьох років застосовується в більшості розвинених країн, а в Україні - ні.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Дана стаття є комплексним дослідженням місця медіації в системі захисту прав суб'єктів господарювання в контексті новел вітчизняного законодавства. Виявлено основні причини того, чому медіація досі не запроваджена в Україні належним чином. Запропоновано власні висновки подолання перешкод на шляху до становлення інституту медіації та ухвалення Закону «Про медіацію» в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є проведення комплексного аналізу медіації та формулювання її значення для українського законодавства і суспільства загалом. Визначення місця медіації в системі способів захисту прав суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіація (англ. mediation – посередництво) — вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації та проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, що задовольняв би інтереси й потреби всіх учасників конфлікту. Процедура медіації розповсюджена у більшості країн Європи, США та світу. В Німеччині, Нідерландах й інших країнах уже більше 10 років діють спеціальні закони, які передбачають порядок надання послуг з медіації у різних сферах суспільного життя та правовідносин.

Інститут медіації створений і функціонує в таких країнах, як США, Німеччина, Великобританія, Китай, Гонконг, Корея, Індія, Австрія, Японія тощо. Більше того, причини необхідності створення цього інституту різні в кожній країні. Наприклад, в Японії прихильність бізнес-спільноти до альтернативних методів вирішення спорів традиційно

пов'язується з етичним боком, а саме негативним ставленням до вибору державного суду як методу вирішення спорів. Наприклад, у США, де вся правова система спрямована на те, щоб більшість суперечок вирішувалися добровільно перед судом, суддя може самостійно перервати розгляд справи і порадити сторонам працювати з посередниками.

У західних країнах медіація досягла такого рівня попиту, що стала доцільною, а часом навіть необхідною для її законодавчого регулювання. Наприклад, США видали Єдиний закон про медіацію, який об'єднав понад 2500 законів, що існували раніше у США, та регулюють діяльність з медіації в різних штатах і сфері їх застосування. ООН опублікувала Типовий закон про процедури міжнародного комерційного примирення (Типовий закон про міжнародне комерційне примирення (UNICITRAL)).

У 2003 році Австрія прийняла Федеральний закон про медіацію. У 2004 р. Європейська Комісія схвалила Кодекс поведінки посередників, покликаний надати медіації більшу довіру в окремих європейських країнах, та проєкт директиви із силою закону, опублікований та затверджений у 2006 році.

Конфлікт є природним і неминучим побічним ефектом економічної діяльності. Конфлікти можуть призвести до великих витрат та розпаду партнерських відносин. Тому Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольма розробив Положення про медіацію для забезпечення конструктивного й ефективного вирішення комерційних спорів за допомогою медіації.

Сеанс медіації зазвичай займає один-два робочих дні. Складні суперечки можуть зайняти більше часу. Проведення базується на добровільній участі сторін протягом усієї процедури. Сторони можуть у будь-який час припинити медіацію та розпочати арбітраж або розгляд справи в суді.

Для української правової системи законодавча ініціатива щодо введення положення про інститут медіації - дуже важливий крок. Оскільки під час відсутності національного законодавства, що визначає правову основу процесу позасудового врегулювання спорів, практичне застосування інституту медіації здійснювалося тільки на основі усталеної практики Європейського Союзу.

В Україні медіація існує більше 10 років, і кількість фахівців, які застосовують методи медіації на практиці, щороко зростає. Однак, незважаючи на те, що низка проблем, пов'язаних з медіацією, вже вирішена на законодавчому рівні, залишається питання, чи буде прийнятий спеціальний закон, який визначатиме діяльність медіаторів.

Згідно з проектом Закону України «Про медіацію» медіація визначається як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спору, при якому дві (або більше) сторони в суперечці намагаються дійти згоди для вирішення свого спору в рамках структурованого процесу за участю посередника. Медіатор - це незалежний посередник, що допомагає сторонам вирішити спір шляхом медіації.

Основними принципами, на яких буде заснований майбутній інститут української медіації, є :

- принцип добровільності;
- принцип активності й самовизначення сторін медіації;
- принцип незалежності та нейтральності посередника;
- принцип конфіденційності інформації про медіацію [7, с. 158-173].

Що стосується сфери медіації, Законопроект поширює її на будь-які конфлікти (спори), включаючи цивільні, сімейні, трудові, економічні, адміністративні, а також кримінальні спори і справи про адміністративні правопорушення. Крім того, Закон також буде застосовуватися до медіації як у конфліктах (спорах) між резидентами України, так і в конфліктах (спорах) за участю нерезидентів, якщо сторони медіації згодні, що процедура медіації буде проводитися в Україні.

За результатами медіації має бути укладена угода, в якій домовленості, досягнуті сторонами за результатами медіації, можуть бути викладені в письмовій формі. За результатами медіації, договір не повинен містити положень, що суперечать Законам України, інтересам держави й суспільства, його моральним засадам. Угода, досягнута в результаті медіації, є обов'язковою до виконання для обох сторін у встановлені терміни і в порядку, зазначеному в угоді. У разі

невиконання однією зі сторін своїх зобов'язань за такою угодою, інша сторона має право звернутися до суду в установленому законом порядку для захисту порушених прав та законних інтересів.

Основними завданнями медіації в комерційних суперечках є оперативне вирішення економічних суперечок, досягнення позитивного результату, що задовольняє всі сторони конфлікту, а також ефективне практичне застосування результатів медіації.

Використання інституту медіації для вирішення комерційних суперечок - надзвичайно ефективний і дієвий механізм, з огляду на високий відсоток звернень до господарських судів та низький відсоток виконання їх рішень. По-перше, впровадження медіації як засобу позасудового врегулювання економічних суперечок істотно розвантажить арбітражні суди і заощадить час та гроші для їх учасників. По-друге, це позитивно позначиться на учасниках економічного конфлікту, які разом зможуть прийняти найбільш вигідне для всіх рішення і зберегти гідне партнерство [6, с. 3-5].

Ще одним позитивним моментом Законопроекту України «Про медіацію» є можливість використання інституту медіації в комерційному спорі з нерезидентом. При вирішенні спору з учасником-нерезидентом арбітражний суд повинен подбати про те, щоб такий учасник був належним чином повідомлений про час і місце слухання, що на практиці є надзвичайно складним завданням [8, с. 85-89].

Суддя, звичайно, може прийняти рішення по суті справи за відсутності доказів належного повідомлення іноземного учасника. Однак, таке право виникає в арбітражному суді тільки після закінчення терміну з дати відправлення документа учаснику, який суддя визначив як достатній для справи і який становить не менше 6 місяців. Про яку ефективність може йти мова, коли для того, щоб український суб'єкт господарювання отримав рішення суду першої інстанції за бізнес-суперечкою з іноземною юридичною особою, необхідно почекати не менше пів року.

Вирішення спору за участю судді здійснюється за домовленістю сторін до початку розгляду справи по суті відповідно

до вимог Господарського процесуального кодексу України.

Вирішення спорів за участю судді не допускається у спорах (справах):

1) про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом;

2) щодо заяв про затвердження планів стягнення боржника до початку процедури банкрутства;

3) у разі участі третьої особи у справі, заявляючи самостійні вимоги щодо предмета спору.

Суд виносить ухвалу про порядок урегулювання спору за участю судді, яким одночасно зупиняє провадження.

Якщо сторони не можуть досягти мирного врегулювання спору за його результатами, повторне врегулювання за участю судді не допускається.

Вирішення спору за участю судді здійснюється суддею-доповідачем самостійно, незалежно від складу справи.

Вирішення спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих засідань. Сторони мають право брати участь у таких засіданнях за допомогою відеоконференції.

Спільні засідання проводяться за участю всіх сторін, їх представників і судді. Закриті засідання проводяться з ініціативи судді від кожної зі сторін окремо.

Суддя керує процесом урегулювання спору за участю судді для досягнення сторонами згоди. Беручи до уваги конкретні обставини засідання, суддя може призначити перерву протягом строку для врегулювання [9, с. 85-89].

На початку першого спільного засідання з урегулювання спору суддя роз'яснює сторонам мету, порядок урегулювання спору за участю судді, права та обов'язки сторін.

Під час спільних засідань суддя з'ясовує підстави й предмет позову, підстави заперечень, пояснює сторонам предмет доказування за категорією розглядуваного спору, пропонує сторонам подати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання суперечки та вживає інші дії, спрямовані на мирне врегулювання спору сторонами. Суддя може запропонувати сторонам можливий спосіб урегулювання спору полюбовно.

На закритих конференціях суддя має право звертати увагу сторін на судову практику в подібних суперечках, пропонувати стороні можливі шляхи мирного врегулювання спору.

Вирішуючи суперечку, суддя не має права надавати сторонам юридичні поради і рекомендації, оцінювати докази у справі.

Інформація, отримана будь-якою зі сторін, а також суддею у процесі врегулювання спору, є конфіденційною. Під час урегулювання спору за участю судді протокол засідання не ведеться й фіксація не проводиться технічними засобами.

За необхідності до зустрічей залучається перекладач. Перекладача попереджають про конфіденційний характер інформації, отриманої під час урегулювання спору за участю судді.

Під час вирішення спору за участю судді забороняється використовувати портативні аудіопристрої, а також фотографувати та знімати фільми, відео і звукозапис.

Вирішення спору за участю судді припиняється:

1) якщо сторона подає заяву про припинення врегулювання спору за участю судді;

2) у разі закінчення строку вирішення спору за участю судді;

3) з ініціативи судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою зі сторін;

4) у разі укладання сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або позивач звертається до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або у разі відмови позивача від вимоги чи визнання вимоги відповідачем [11, с. 1-3].

Про припинення врегулювання спору за участю судді видається постанова, яка не підлягає оскарженню. Одночасно суддя приймає рішення про відновлення провадження.

Вирішення спору за участю судді здійснюється протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня прийняття рішення про його проведення. Строк вирішення спору за участю судді не підлягає продовженню.

Для бізнесу швидкість вирішення бізнес-суперечки є ключовим фактором. Адже перспектива витратити час і ресурси на тривалі судові розгляди, щоб не отримати реального виконання рішення суду, нікого не приваблює. Таким чином, гнучкість й

ефективність медіації відразу ж зробляють її привабливим інструментом для вирішення спорів у очах господарюючих суб'єктів [10, с. 34-45].

Висновки. Медіація в господарському процесі - позасудовий добровільний і конфіденційний процес (структурована процедура) вирішення конфліктної ситуації (спору) між суб'єктами господарювання, при якому третя особа - незалежний та професійний медіатор надає посередницькі послуги сторонам визначити інтереси кожної сторони для встановлення переговорів між ними і спільного прийняття цими сторонами угоди про медіацію.

Ознаками медіації в господарському процесі є:

1) добровільність і конфіденційність процесу - структурована процедура вирішення комерційної суперечки;

2) незалежний професійний медіатор (третя особа) шляхом організації переговорів сприяє узгодженню інтересів сторін;

3) рішення в результаті медіації приймають сторони конфлікту незалежно.

Умовами застосування процедури медіації в господарському процесі є:

1) наявність спору;

2) автономія волі сторін для вирішення його за допомогою медіації.

Причини, які перешкоджають становленню медіації як способу вирішення економічних суперечок в Україні, включають незнання господарюючих суб'єктів про альтернативні способи вирішення конфліктів, невпевненість в ефективності та доцільності медіації, неадекватне правове забезпечення медіації тощо.

Дуже важливим показником є непередбачуваність результатів медіації, оскільки рішення не накладається на сторони, вони приймають його самостійно. Диспозитивність цієї процедури набагато вища, ніж формального судового розгляду.

Процедура медіації сприяє тому, що сторона може погодитися з таким правовим результатом урегулювання конфлікту, з яким навряд чи вона погодиться в результаті повноцінного змагального процесу.

Принцип змагального судочинства на стадії врегулювання спору за участю судді замінюється співпрацею, яка надає сторонам можливість знайти взаємоприйнятне рішення. Вирішення спору за допомогою медіації характеризується як "безпрограшна ситуація", коли обидві сторони перемагають.

Упровадження в Україні інституту альтернативних методів вирішення спорів допоможе поліпшити доступ громадян до правосуддя та зменшити навантаження на суди, а отже, допоможе скоротити час для розгляду справ і відсоток оскаржуваних рішень, зменшити судові витрати, покращити якість судових рішень та досягнення примирення між сторонами.

Отже, в Україні медіація, як ефективний інститут урегулювання суперечок, ще не склалася. Є поодинокі випадки успішного завершення переговорів між сторонами спору в форматі посередництва, але це скоріше виняток, ніж правило. Інтерес до використання медіації на практиці спостерігається у 3 професійних групах: психологи-психотерапевти; адвокати; менеджери бізнесу.

У процесі медіації все більшого значення набувають не лише знання законодавства та психології людини, а насамперед знання спеціальних зразків, механізмів і правил роботи медіатора. Тому перспективи подальших досліджень полягають у розробці нового бачення ролі судді, за допомогою якої здійснюється процедура досудового врегулювання спорів в Україні. Беручи до уваги практику функціонування українських судів, наша країна не повинна залишатися поза передовими світовими процесами, а повинна запроваджувати та розвивати принципи партнерського врегулювання суперечок.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 30. Ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%> (дата звернення 08.09.2022).

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 40 – 44 Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 08.09.2022).

3. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 40 – 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> ((дата звернення 08.09.2022).

4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 18 – 22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 08.09.2022).
5. Господарсько-процесуальний кодекс України від 06.11.1992 р. № 6. Ст. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 08.09.2022).
6. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / уклад. : Н. Гайдук, І.Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів : ПАІС, 2007. 296 с.
7. Арбітражний суд Республіки Бурятія. URL : <https://buriatia.arbitr.ru/process/mediation/history> (дата звернення 08.09.2022).
8. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 1 (5). С. 158 – 173.
9. Біцай А. В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. Право і суспільство. 2013. № 6. С. 85–89.
10. Бринцев О. В. Сутність правових спорів у сфері підприємництва та способи їх вирішення: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 228 с.
11. Гайдук А. В. Проблеми законодавчого забезпечення медіації в Україні. Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 19. С. 1–3.

Reference:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), *The Constitution of Ukraine*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 8 September 2022).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003) *Civil Code of Ukraine*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Accessed 8 September 2022).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004) *Civil Procedure Code of Ukraine*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Accessed 8 September 2022).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003) *Economic Code of Ukraine*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (Accessed 8 September 2022).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991) *Economic and Procedural Code of Ukraine*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (Accessed 8 September 2022).
6. Hajduk N. , Seniuta I. , Bik O. , Tereshko Kh. (2007), *Al'ternatyvni pidkhody do rozv'iazannia konfliktiv: teoriia i praktyka zastosuvannia* [Alternative approaches to conflict resolution: theory and practice of application] PAIS, Lviv, Ukraine .
7. The official site of Arbitration Court of the Republic of Buryatia (2013), “History of development of the institute of mediation”, available at: <https://buriatia.arbitr.ru/process/mediation/history> (Accessed 8 September 2022).
8. Belins'ka O. V. (2011), “Mediation - an alternative dispute resolution”, *Visnyk Vyschoi rady iustytzii*, vol. 1, no. 5, pp. 158-173
9. Bitsaj A. V. (2013), “Models of mediation in the world and prospects for Ukraine” , *Pravo i suspil'stvo*, vol. 6, pp. 85-89.
10. Bryntsev O. V. (2001), “The essence of legal disputes in the field of entrepreneurship and ways to resolve them” , *Abstract of Ph.D. dissertation, jurisprudence, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkov, Ukraine.*
11. Hajduk A.V. (2013) “Problems of legislative support of mediation in Ukraine”, *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy*, vol. 19, pp. 1-3

Стаття надійшла до редакції 11.09.2022 року

УДК 346.3:004

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-32-39

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ ТА ПОНЯТТЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОГОВОРУ

Олійник О. Б.

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (050) -55-956-12, e-mail.: OliynikOB@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-4941-8785*

Макаренко Є. О.

*здобувач вищої освіти ступеня «магістр», ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: 068-369-51-00, e-mail: 7.makarenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9700-6243*

CUSTOMS REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES IN UKRAINE: HISTORY OF FORMATION AND MODERNITY

Oliynik O.B.

*Doctor of Law, Professor, Professor of the State Legal Department "KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (067) -14-814 -11, e-mail.: OliynikOB@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-4941-8785*

Makarenko Y.O.

*Master student "KROK" University, 30-32 Tabirna Str., 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: 068-369-51-00, e-mail: 7.makarenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9700-6243*

Анотація. У статті розглянуто поняття електронної комерції та електронного договору, їх сутність і зміст. Наведено основні види електронної комерції та фактори впливу на її розвиток. Укладення договору в електронній формі законодавчо визначено, але все ж потребує більшої деталізації, адже законодавча база ще залишається досить громіздкою і знаходиться у процесі постійного вдосконалення. Сьогодні розвиток електронної комерції сприяє швидкому доступу до інформації та ресурсів, стає високоприбутковою формою товарно-грошових відносин, а отже, має активно впроваджуватися і здійснити свого роду певну революцію. Поступово цифрові технології та інформаційно-комунікаційні мережі стали не лише проникати в повсякденне життя людей, але й зайняли важливе місце у розвитку бізнесу й національної економіки загалом. Електронна комерція є найважливішим складовим елементом електронного бізнесу. Виникнення і швидке розповсюдження у світі електронного бізнесу визначається низкою об'єктивно необхідних для цього умов і передумов. Електронною формою представлення інформації вважається документування інформації, що дає змогу відтворювати її у візуальній формі, придатній для сприйняття людиною. Одним із способів управління ризиками при проведенні будь-яких операцій електронної комерції є укладення угод (договорів) за допомогою засобів дистанційного зв'язку. З прийняттям Закону України «Про електронну комерцію» на законодавчому рівні врегульовані особливості укладення договорів у електронній формі (окремі питання були врегульовані також Законами України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис»). У статті наведено детальні умови укладення електронного договору, порядок використання електронного підпису для електронних договорів, сформульовано шляхи вдосконалення розвитку електронної комерції та електронного

договору, процедуру їх використання. Особливим завданням було дослідити, як розвиток електронної комерції може бути використаний для загального сталого розвитку держави і в господарських правовідносинах в Україні та як електронна комерція впливає на господарське право України.

Ключові слова: електронна комерція, електронний документ, електронний цифровий підпис, електронні гроші, електронний документообіг, електронний правочин, електронна форма договору.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 15.

Abstract. Article considers the concept of E-Commerce and E-Contract, their essence and content. Main types of E-Commerce and factors influencing the development of E-Commerce are presented. The conclusion of the contract in electronic form is defined by law, but still needs more circumstantiation, because legal framework is still quite cumbersome and is in the process of continuous improvement. Today, the development of E-Commerce promotes rapid access to information and resources, becomes highly profitable form of commodity-money relations, and therefore must be actively implemented and carry out a kind of revolution. Digital technologies and information communication networks are gradually becoming a part of everyday life and playing an important role in development of business and national economy overall. Electronic commerce is the most important component of electronic business. Emergence and fast growth of electronic business all over the world results from a variety of reasonable conditions and preconditions. Electronic form of information presentation is the documentation type that enables reproduction of the information in the visual form acceptable by the reader. One of the risk management means in course of any electronic commerce transactions is conclusion of contracts (agreements) by telecommunications. Upon adoption of the Law of Ukraine "On electronic commerce", the legislation has coordinated the particular aspects governing conclusion of electronic contracts (individual issues have been coordinated by the Law of Ukraine "On electronic documents and document flow" and "On electronic signature.") The article details the conditions of electronic contract conclusion, the procedure of use of the electronic signature for electronic contracts, identifies the ways to improve development of electronic commerce and electronic contracts and the procedure of use of the above. The special objective of the research has been to determine how electronic commerce and electronic business may be used to foster sustainable development and generally to facilitate the economic relations of Ukraine, as well as how electronic ecommerce affects the economic law of Ukraine.

Keywords: E-Commerce, E-Document, electronic digital signature, E-Money, electronic document flow, E-Transaction, electronic form of contract.

Formulas: 0, Fig.: 0, Tables: 0, Bibl.: 15.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Бурхливий розвиток інформаційних технологій у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. зумовив початок культурної та економічної глобалізації. Поява глобальної мережі Інтернет стала початком періоду, коли комп'ютерні технології здійснили революцію практично у всіх сферах людського життя. У деяких розвинутих країнах світу Інтернет стає досить високоприбутковою формою товарно-грошових відносин, яка активно впроваджується у всі сектори економіки. А суб'єкти господарювання, що першими почали використовувати глобальну мережу для ведення електронної комерції, отримали низку конкурентних переваг, а також швидкий доступ до інформації та ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей митного регулювання ЗЕД в Україні займалися такі науковці, як: М. Буров, В.

М. Полях, В. Ковтунець, А. А. Маєвська, А. Мартовой, Р. Ю. Царьов, О. Ю. Червона й інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Необхідно зауважити, що недостатньо дослідженим залишається питання щодо вивчення поняття «електронна комерція» та порядку укладення електронного договору.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження поняття «електронна комерція» і порядку укладення електронного договору, визначення проблем та шляхів удосконалення електронної комерції для подальшого розвитку нашої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні не існує єдиного визначення, яке б чітко визначало суть поняття «електронна комерція».

На думку Т. М. Тардаскіної, електронна комерція – це вид електронної комерційної діяльності з використанням інформаційних комунікаційних технологій [11].

Р. Ю. Царьов визначає, що електронна комерція – це будь-яка транзакція, що

здійснюється через комп'ютерну мережу, внаслідок якої право власності або право використання товару чи послуги було передано від однієї особи до іншої [13].

А. А. Маєвська трактує термін «електронна комерція» як використання електронних комунікацій та технологій обробки цифрової інформації для встановлення і змін відносин створення вартості між організаціями й між організаціями та індивідами [9].

А. В. Мартовий зазначає, що електронна комерція – це діяльність організації або індивіда, переважно орієнтована на отримання прибутку в результаті угод і транзакцій в Інтернеті [10].

О. М. Юдін слушно зауважує, що електронна комерція – ділова активність з купівлі-продажу товарів та послуг, що передбачає взаємодію сторін на основі інформаційних мереж (без безпосереднього фізичного контакту) [15].

За визначенням В. М. Полях, електронна комерція – це специфічна частина електронного бізнесу, яка включає в себе суспільні відносини стосовно купівлі-продажу товарів, послуг та інформації через Інтернет з використанням усіх інструментів, що доступні в мережі [7].

Згідно із Законом України «Про електронну комерцію», електронна комерція – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, які виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав і обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, унаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [5].

Таким чином, проаналізувавши вищенаведені визначення, варто зазначити, що електронна комерція – це будь-які бізнес-процеси, що здійснюються з допомогою інформаційних технологій і мережі Інтернет. Основними складовими електронної комерції є електронний обмін інформацією, електронний рух капіталу, електронна торгівля, електронні гроші,

електронний маркетинг, електронний банкінг, електронні страхові послуги та ін.

Електронна комерція є найважливішим складовим елементом електронного бізнесу. Виникнення і швидке розповсюдження у світі електронного бізнесу обумовлене низкою об'єктивно необхідних для цього умов та передумов. Насамперед це високий рівень комп'ютеризації суспільства. Крім того, для швидкого розповсюдження електронного бізнесу необхідно, щоб інформаційний і технологічний потенціал Інтернету перевищив деякий критичний рівень, що відкриває доступ до нього не тільки порівняно обмеженого кола елітарних користувачів, але й широких мас населення. Ще однією передумовою електронізації бізнесу є досягнення певного рівня інтеграції (інформаційною і технологічною) внутрішньо корпоративних інформаційних систем та Інтернет [8, с. 52].

На сьогоднішній день виділяють такі основні види електронної комерції:

- електронний обмін інформацією (Electronic Data Interchange) – сюди відносять обмін діловою (комерційною) інформацією між бізнес-партнерами;

- електронний рух капіталу (Electronic Funds Transfer) – використовується для переведення коштів і для безготівкових розрахунків;

- електронну торгівлю (E-Trade) – здійснення купівлі-продажу товару у всесвітній мережі Інтернет, що охоплює всі етапи торгово-закупівельної діяльності, починаючи з його вибору та закінчуючи доставкою до пункту призначення;

- електронні гроші (E-Cash) – електронний аналог паперових грошей, за допомогою яких можна здійснювати грошові розрахунки;

- електронний маркетинг (англ. - E-Marketing) – комплекс маркетингових заходів, що направлені на просування і збільшення продажів товару за допомогою інтернет-реклами, вебсайтів, соціальних мереж тощо;

- електронний банкінг (англ. - E-Banking) – традиційне банківське обслуговування, яке здійснюється дистанційно за допомогою мережі Інтернет [12].

З метою визначення перспектив та напрямів розвитку електронної комерції необхідно дослідити основні фактори впливу на цей процес. Насамперед варто зазначити головну особливість електронної комерції – це її невід’ємність від пошукових систем, соціальних мереж і мобільного зв’язку, що дуже стрімко розвиваються та вдосконалюються.

Відомі світові лідери, такі як Google, Amazon і Facebook, конкуруючи між собою, стимулюють один одного до інновацій та, поряд з основними видами діяльності, активно розвивають напрям електронної комерції.

Так, Google інтенсивно працює над тим, щоб сформувати і поширити новий канал електронних продажів Google Shopping Actions. Даний канал об’єднує пошук Google Search з інструментом для просування товарних оголошень Google Shopping та віртуальним голосовим помічником Google Assistant. Це дає можливість покупцю знайти найкращий продукт за найбільш прийнятною ціною.

Facebook і її дочірня соціальна мережа Instagram обрали електронну комерцію одним із шляхів подальшого розвитку компанії. Ці соцмережі мають широкий інструментарій для показу продуктів цільовій аудиторії, впроваджують динамічну рекламу, просувають використання сервісу Facebook Pay. І, як результат, усе більше покупців здійснюють онлайн-покупки завдяки рекламі у Facebook.

На даний час Amazon формує політику розвитку не лише у сфері електронної комерції, але й активно долучає послуги логістики, розширюючи свій парк літаків, вантажних машин та безпілотників. Це сприяє забезпеченню повного задоволення споживачів і виправданню їх очікувань.

Розвитку електронної комерції також сприяє фактор створення додаткових каналів онлайн-продажів. Протягом останніх років у мережі розвиваються нові платформи, які стають більш спеціалізованими та профільними. Вони приділяють увагу вужчим категоріям товарів і спеціалізуються на конкретних

сферах чи видах продуктів, наприклад, на товарах домашнього вжитку, дитячих товарах, автотоварах й інше. Поява нішевих торгових майданчиків спонукає ритейлерів та виробників по-новому формувати стратегію пошуку їхніх споживачів [14, с. 66].

Одним із способів управління ризиками при проведенні будь-яких операцій електронної комерції є укладення угод (договорів) за допомогою засобів дистанційного зв’язку. Для укладання такої угоди всі учасники відносин у сфері електронної комерції мають надати таку інформацію, як: повне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи-підприємця; місцезнаходження юридичної особи або місце реєстрації та місце фактичного проживання фізичної особи-підприємця; адреса електронної пошти й/або адреса інтернет-магазину; ідентифікаційний код для юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків для фізичної особи-підприємця; відомості про ліцензію (серія, номер, строк дії й дата видачі), якщо господарська діяльність підлягає ліцензуванню; щодо включення податків до розрахунку вартості товару, роботи, послуги та в разі доставки товару – інформація про вартість доставки; інші відомості, що відповідно до законодавства підлягають оприлюдненню. Тобто, установлення правового статусу продавця і його можливості здійснювати інтернет-торгівлю – основа для запобігання ймовірним ризикам [6].

З прийняттям Закону України «Про електронну комерцію» [5] на законодавчому рівні врегульовані особливості укладення договорів у електронній формі (окремі питання були врегульовані також Законами України «Про електронні документи та електронний документообіг» [4] та «Про електронний цифровий підпис» [3]).

У Господарському кодексі України не вказано можливість використання електронної форми договору, проте ч. 7 ст. 179 містить відсилочну норму, згідно з якою господарські договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України з урахуванням

особливостей щодо окремих видів договорів [1].

Можливість укладення електронного правочину передбачена ч. 1 ст. 207 Цивільного кодексу України, отже, господарські договори можуть укладатися в електронному вигляді (у мережі Інтернет або інших інформаційно-телекомунікаційних системах) [2].

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [4], документ є електронним, якщо інформація в ньому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Такий документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму.

Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприймання його змісту людиною. При цьому обов'язковим реквізитом електронного документа є електронний підпис, що використовується для ідентифікації автора електронного документа. Накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа (ст. 6). Електронний підпис при укладенні договору використовується відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [3].

Порядок укладення електронного договору набув законодавчого закріплення в Україні з прийняттям 3 вересня 2015 р. Закону України «Про електронну комерцію» [5], п. 5 ч. 1 ст. 3 якого тлумачить електронний договір як домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлену в електронній формі. Вказаний Закон не містить поняття «форма договору», натомість, у ньому сформульовано поняття «електронна форма представлення інформації» – це спосіб документування інформації, що означає створення, запис, передання або

збереження інформації у цифровій чи іншій нематеріальній формі за допомогою електронних, магнітних, електромагнітних, оптичних або інших засобів, здатних до відтворення, передання чи зберігання інформації.

Електронною формою представлення інформації вважається документування інформації, що дає змогу відтворювати її у візуальній формі, придатній для сприйняття людиною (п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію») [5]. Таке визначення відповідає за змістом поняттю «електронна форма договору».

Порядок укладення електронного договору врегульовано ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» [5], згідно з ч. 1 якої пропозиція укласти електронний договір (оферта) має містити істотні умови, передбачені законодавством для відповідного договору, і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття.

Оферта може бути зроблена шляхом надсилання комерційного електронного повідомлення, розміщення пропозиції (оферти) у мережі Інтернет або інших інформаційно-телекомунікаційних системах (ч. 4 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію») [5]. Оферта може включати умови, що містяться в іншому електронному документі, шляхом перенаправлення (відсилання) до нього. Особі, якій адресована оферта, має надаватися безперешкодний доступ до електронних документів, що включають умови договору, шляхом перенаправлення (відсилання) до них.

Включення до електронного договору умов, що містяться в іншому електронному документі, шляхом перенаправлення (відсилання) до такого документа, якщо сторони електронного договору мали змогу ознайомитися з ним, не може бути підставою для визнання правочину нікчемним (ч. 5 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію») [5]. Відповідно до ч. 6 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» [5] відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти електронний договір, про її прийняття (акцепт) може бути надана шляхом: надсилання електронного

повідомлення особі, яка зробила пропозицію укласти електронний договір, підписаного в порядку, передбаченому ст. 12 цього Закону; заповнення формуляра заяви (форми) про прийняття такої пропозиції в електронній формі, що підписується в порядку, передбаченому ст. 12 цього Закону; вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформаційній системі, в якій розміщено таку пропозицію, і ці роз'яснення логічно пов'язані з нею.

Законом визначено, що покупець (замовник, споживач) повинен отримати підтвердження вчинення електронного правочину у формі електронного документа, квитанції, товарного чи касового чека, квитанка, талона або іншого документа у момент вчинення правочину або у момент виконання продавцем обов'язку передати покупцеві товар (абз. 1 ч. 11 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію») [5].

У Законі наголошено, що електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному ст. 12 цього Закону, вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі. Кожний примірник електронного документа з накладеним на нього підписом, визначеним ст. 12 цього Закону, є оригіналом такого документа (ч. 12 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію») [5].

Тобто цей Закон України «Про електронну комерцію» [5] також вказує на відмінність письмової та електронної форм договору. Наразі існує практика укладення електронних договорів у зовнішньоекономічних відносинах, коли проєкт договору складається у формі електронного документа, збереженого у форматі PDF, з накладенням на такий документ електронного цифрового підпису сторони, яка склала проєкт договору. Інша сторона, отримавши проєкт договору, у разі згоди з його умовами, повертає через

мережу Інтернет оференту з накладенням на нього свого електронного цифрового підпису. Узгодження умов майбутнього договору відбувається шляхом надсилання електронних повідомлень у мережі Інтернет.

Згідно зі ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію» [5] моментом підписання електронного правочину (договору) за домовленістю сторін є використання: електронного або електронного цифрового підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [3] за умови використання засобу електронного цифрового підпису всіма сторонами електронного правочину; електронного підпису одноразовим ідентифікатором, визначеним цим Законом; аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів.

Тобто Закон, зазначаючи всі можливі способи підписання електронного договору, не визначає самої процедури здійснення такого підписання, а робить відсилання до інших нормативно-правових актів.

У ст. 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис» [3] дано визначення поняття електронного підпису – це дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних.

Електронний цифровий підпис (ЕЦП) є різновидом електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача.

Електронний підпис одноразовим ідентифікатором також віднесено до категорії електронного підпису – це дані в електронній формі у вигляді алфавітно-цифрової послідовності, що додаються до інших електронних даних особою, яка прийняла пропозицію (оферту) укласти електронний договір, та надсилаються іншій стороні цього

договору (п. 6 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» [5]).

Слід зазначити норму ч. 3 ст. 207 Цивільного кодексу України [2], що містить вимоги до електронного підпису, а саме: використання при вчиненні правочинів електронного підпису або іншого аналога власноручного підпису допускається у випадках, встановлених законом, іншими актами цивільного законодавства чи за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів.

Отже, на підставі ст. 207 Цивільного кодексу України [2] електронний підпис одноразовим ідентифікатором не може бути використаний при укладенні електронного договору. Згідно з ч. 1 і 4 ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [4] оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора. Оригінал електронного документа повинен давати змогу довести його цілісність та справжність. Виходячи з цієї норми, щоб перевірити оригінал електронного документа, необхідно ідентифікувати електронний підпис. Однак, Закон вказує на можливість здійснення перевірки цілісності електронного документа лише шляхом перевірки ЕЦП (ст. 12 Закону). Тому можна зробити висновок, що підтвердити цілісність та справжність документа, підписаного за допомогою електронного підпису, неможливо.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. З прийняттям Закону України «Про електронну комерцію» [5] на законодавчому рівні врегульовані

особливості укладення договорів у електронній формі (окремі питання були врегульовані також Законами України «Про електронні документи та електронний документообіг» [4] та «Про електронний цифровий підпис» [3]).

Порядок використання електронного підпису для укладення договорів залишається законодавчо не врегульованим. Окрім того, у Законі дано визначення обов'язкового реквізиту електронного документа – це обов'язкові дані в електронному документі, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили (ст. 1), однак не наведено переліку інших, окрім електронного підпису, обов'язкових реквізитів, що повинен мати оригінал електронного документа.

Не містить такого переліку реквізитів і Закон України «Про електронну комерцію» [5]. Зазвичай реквізитами договору є його назва, номер договору, дата та місце укладення, поштові адреси сторін, банківські реквізити.

Для усунення цієї прогалини у ст. 11 «Порядок укладення електронного договору» Закону України «Про електронну комерцію» [5] доцільно закріпити перелік обов'язкових реквізитів електронного договору. Ст. 4 Закону України «Про електронний цифровий підпис» [3] визначено, що для підтвердження цілісності даних в електронній формі використовується ЕЦП. Відповідно до ст. 1 Закону «Про електронний цифровий підпис» [3] такий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа. Особистий ключ доступний тільки підписувачу, відкритий – усім учасникам електронного документообігу.

Література:

1. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18–22. Ст. 144.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 276.
4. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 275.
5. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. Відомості Верховної Ради

України. 2015. № 45. Ст. 410.

6. Буров М. Ризики споживачів у сфері e-commerce та шляхи запобігання їм. Юрист і Закон. 2019. № 23. URL : https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012817 (дата звернення 03.12.2021).
7. Електронна комерція : теоретико-правові засади та сучасний стан в Україні / В. М. Полях та ін. Scientific Journal "ScienceRise". 2017. №5. С. 11–17.
8. Ковтунець В. Становлення електронного бізнесу в Україні. Актуальні проблеми економіки. 2001. № 1–2. С. 51–53.
9. Маєвська А. А. Електронна комерція і право. Харків, 2010. 256 с.
10. Мартовой А. В. Сущность и основные характеристики электронного бизнеса, электронной коммерции, электронного и Интернет-маркетинга. URL : www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp56_1/knp56_146-152.pdf (дата звернення 03.12.2020)
11. Тардаскіна Т. М., Стрельчук Є. М., Терешко Ю. В. Електронна комерція. Одеса : ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. 244 с.
12. Фаустова К. И. Электронная коммерция - новое направление экономической деятельности. 2014. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronnaya-kommertsiya-novoe-napravlenie-ekonomicheskoydeyatelnosti> (дата звернення 03.12.2021).
13. Царьов Р. Ю. Електронна комерція : навч. посіб. з підготовки бакалаврів. Одеса : ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2010. 112 с.
14. Червона О. Ю. Тенденції розвитку електронної комерції. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2020. № 39. С. 65–68.
15. Юдін О. М., Макарова М. В., Лавренюк Р. М. Системи електронної комерції: створення, просування і розвиток. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 201 с.

Reference:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "Commercial Code of Ukraine", Data of the Verkhovna Rada of Ukraine, no. 18–22. art. 144.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "Civil Code of Ukraine", Data of the Verkhovna Rada of Ukraine, no.40–44, art. 356.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Electronic Digital Signature", Data of the Verkhovna Rada of Ukraine, no. 36, art. 276.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Electronic Documents And Electronic Document Flow", Data of the Verkhovna Rada of Ukraine, no. 36, art. 275.
5. The Verkhovna Rada of Ukrain (2015), The Law of Ukraine "On E-Commerce", Data of the Verkhovna Rada of Ukraine, no. 45, art. 410.
6. Burov, M. (2019), "Consumers' Risks in the Field of E-Commerce and Ways to Prevent Them", Lawyer and Law [Online], vol. 23, available at: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012817 (Accessed 29.09.2022).
7. Poliakh, V.M. (2017), "E-Commerce: Theoretical and Legal Principles and Current Status in Ukraine", Scientific Journal "ScienceRise", vol. 5, pp. 11–17.
8. Kovtunets, V. (2001), "Formation of E-Business in Ukraine", Current Economic Problems, vol. 1–2, pp. 51–53.
9. Maievskaaya, A.V. (2010), Elektronna comerciia i pravo [E-Commerce and Law], Kharkiv, Ukraine.
10. Martovoi, A.V. "Essence and Main Characteristics of E-Business, E-Commerce, E- and Internet-Marketing", available at: www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp56_1/knp56_146-152.pdf (Accessed 29.09.2022).
11. Tardaskina, T.M. Strelchuk, Ye.M. Tereshko, Yu.V. (2011), Elektronna comerciia [E-Commerce], Popov Odessa National Academy of Telecommunications, Odessa, Ukraine.
12. Faustova, K.I. (2014), "E-Commerce – New Direction of Economic Activity", available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronnaya-kommertsiya-novoe-napravlenie-ekonomicheskoydeyatelnosti> (Accessed 03 Dec 2020).
13. Tsarov, R.Yu. (2010), Elektronna comerciia: navchal'nij posibnik dlya pidgotovki do druku [E-Commerce: Study Guide for Bachelors Training], O.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications, Odessa, Ukraine.
14. Chervona, O.Yu. (2020), "E-commerce Development Trends", Scientific Bulletin of Kherson State University, vol. 39, pp 65–68.
15. Yudin, O.M. Makarova, M.V. Lavreniuk, R.M. (2011), Sistemi ekekronnoii kommercii: stvorenniya, prosunennya i rozvitok [E-Commerce Systems: Creation, Promotion and Development], Editorial and Publishing Unit of Poltava University of Economics and Trade, Poltava, Ukraine.

Стаття надійшла до друку 15.10.2022 року

УДК 347.22.02(477)

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-40-46

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Гіжевський В. К.

*кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (050) -748-00-22, e-mail: gvk@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9697-6718*

Громей Д. В.

*здобувач ступеня вищої освіти «магістр», ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (097) 66-45-313, e-mail: samsunggrom13@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9455-102X*

PROBLEMS OF PROPERTY DEVELOPMENT IN UKRAINE

Hizhevskyy V.K.

*Vice-Rector, Candidate of Law Sciences (Ph.D), Professor “KROK” University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (044) -45-569-85, e-mail: gvk@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9697-6718*

Gromey D.V.

*Master student “KROK” University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (097) 66-45-313, e-mail: samsunggrom13@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9455-102X*

Анотація. У статті розглянуто низку особливостей взаємодії влади і власності в Україні: стійке домінування влади над власністю на всіх рівнях їх взаємодії, спадкоємність взаємодії влади та власності стосовно колишньої системи господарювання. Загальні наслідки незавершеного процесу приватизації й неформованих соціальних відносин власності. Необхідність провести приватизацію державної власності на засадах ринкової конкуренції та з метою формування ефективного власника. Деолігархізація власності на користь держави, оскільки на сьогодні така власність є не просто монополістичною, але й має компраторське спрямування і тому не тільки не працює на зростання національного капіталу, але й сприяє підтримці економіки та збройних сил агресора. Обґрунтовано позицію щодо необхідності регулювання відносин власності. Запропоновано рекомендації щодо перспектив розвитку права власності в Україні. Також необхідно провести приватизацію державної власності на засадах ринкової конкуренції і з метою формування ефективного власника. Низка інших завдань має як політичне, правове, так й економіко-регулятивне спрямування. Сучасний стан розвитку України характеризується як незавершений процес трансформації всіх сфер суспільства, перехід від радянських атрибутів загальнодержавної власності, командно-авторитарної

форми управління тощо до сучасних стандартів ринкової економіки та демократичних засад організації суспільних відносин. Масштаби і глибина модернізації вимагають відповідного якісного наповнення постановки завдань, прийняття кардинальних рішень та формування дієвих чинників розвитку. До останніх належить соціальний інститут приватної власності, що виконує низку надважливих функцій у сучасному суспільстві. Актуальність розгляду соціального інституту приватної власності зумовлена його проблемним становленням в Україні, що проявляється, зокрема, в таких ознаках, як: домінування державної власності в радянському минулому; незавершеність процесу приватизації; монополізація власності й відсутність ринкових умов зміни власників; непослідовність влади у визначенні перспектив розвитку приватної власності; наростаюча криміналізація сфери приватного права; низький рівень розкриття змісту цього інституту в науковій та публіцистичній літературі. Практичний аспект проблеми доповнюється відповідним недостатнім рівнем політичного усвідомлення значення цього інституту для вирішення назрілих проблем України. Зокрема й того аспекту, що для формування сприятливого інвестиційного клімату та підтримки інвестиційної активності потрібно забезпечити ефективний захист права приватної власності.

Ключові слова: власність, державна власність, влада, регулювання.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 9.

Annotation. *The article considers a number of features of the interaction of power and property in Ukraine: the stable dominance of power over property at all levels of their interaction, the continuity of interaction between power and property in relation to the former economic system. General consequences of the unfinished privatization process and unformed social property relations. The need to privatize state property on the basis of market competition and to form an effective owner. De-oligarchization of property in favor of the state, because today such property is not only monopolistic, but also has a comprador orientation and therefore not only does not work for the growth of national capital, but also helps to support the economy and armed forces of the aggressor. Reasoned position on the need to regulate property relations. Recommendations on the prospects for the development of property rights in Ukraine are offered. It is also necessary to privatize state property on the basis of market competition and in order to form an effective owner. A number of other tasks have both political, legal and economic-regulatory orientation. The current state of Ukraine's development is characterized as an incomplete process of transformation of all spheres of society, the transition from Soviet attributes of state property, command-authoritarian form of government, etc. to modern standards of market economy and democratic principles of public relations. The scale and depth of modernization require appropriate quality content of task setting, cardinal decision-making and the formation of effective factors of development. The latter includes the social institution of private property, which performs a number of crucial functions in modern society. The urgency of considering the social institution of private property is due to its problematic formation in Ukraine, which is manifested in particular in such features as: the dominance of state property in the Soviet past, the incompleteness of the privatization process; monopolization of property and lack of market conditions for change of owners, inconsistency of power in determining the prospects for the development of private property; increasing criminalization of private law, low level of disclosure of the content of this institution in the scientific and journalistic literature. The practical aspect of the problem is complemented by a corresponding insufficient level of political awareness of the importance of this institution for solving Ukraine's pressing problems. In particular, the aspect that in order to create a favorable investment climate and support investment activity, it is necessary to ensure effective protection of private property rights.*

Key words: Ownership, state ownership, power, regulation.

Formulas: 0, Fig.: 0, Table: 0, Bibl.: 9.

Постановки проблеми. Вирішення проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування сфери власності є сьогодні надзвичайно актуальним завданням. Проблема

власності хвилювала людей на різних етапах розвитку людства. Погляди філософів на розуміння значення власності були різними. У наші дні під власністю розуміється історично сформований спосіб привласнення

матеріальних і духовних цінностей. Власність представлена системою об'єктивних відносин між людьми з приводу привласнення коштів та результатів виробництва. З юридичного погляду, власність - суб'єктивне тлумачення об'єктивно сформованих відносин привласнення. Вирішення проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування сфери власності є сьогодні надзвичайно актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти сфери власності досліджували такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як Шершеневич Г. Ф., Покровський І. А., Маркс К., Дзера А. В., Карнаух Т. М., Домашенко М. В., Рубаник В. Є., Шевченк о Я. М., Пацурківський Ю.П.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Дана стаття є комплексним дослідженням проблем власності в Україні. Обґрунтовано позицію щодо необхідності регулювання відносин власності. Запропоновано рекомендації щодо перспектив розвитку права власності в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження проблем права власності та особливості функціонування права власності в Україні, наукової обґрунтованості та практичної доцільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Терміном «власність» позначається і певна матеріальна цінність, і економічні відносини, що складаються з приводу приналежності матеріальних благ тому чи тому суб'єкту.

У роботах К. Маркса власність характеризується як привласнення індивіда або колективом предметів природи та результатів людської праці: «Будь-яке виробництво є привласнення індивідом предметів природи в рамках певної форми суспільства і за її допомогою [3, с.187].

Функціональним аспектом власності є реальне користування нею у процесі здійснення різних форм соціальної діяльності – від господарювання на землі до інтелектуальної творчості. Незаперечна важливість соціального функціонування власності трансформувалася у відповідний її економічний розгляд як здатність володіти, розпоряджатися та

користуватися засобами та продуктами праці. Загальні наслідки незавершеного процесу приватизації й несформованих соціальних відносин власності можуть бути зведені до таких п'яти основних блоків, кожен із яких становить проблему для подальшого розвитку українського суспільства:

1. Економічний – монополізація сфери виробництва і послуг, низький рівень упровадження ринкових, конкурентних відносин, а також “скорочення випуску продукції, падіння продуктивності праці, зростання витрат виробництва, погіршення інвестиційного клімату, моральне та фізичне старіння основних фондів, дискваліфікація кадрів” [4, с.18-21].

2. Соціальний – загрозлива соціальна стратифікація: поляризація суспільства, відсутність середнього класу, бідність, люмпенізація, низька легітимність приватної власності, низька легітимність капіталу, низька правова свідомість, корупція.

3. Правовий – поширення правового нігілізму в частині ставлення до приватної власності, зрощення капіталу і влади, масові порушення прав власника, корупція, рейдерські захоплення майна тощо.

4. Духовний – приватна власність не стала базовою соціальною цінністю, у соціальній свідомості не сформований позитивний ідеал власника. Звідси загрозливі тенденції соціальної нетерпимості, радикалізму та довільної свободи у ставленні до власності, зокрема й інтелектуальної.

5. Політично-управлінський – відсутність реальної політики (конкретних програм і дієвих кроків) вирішення нагальних проблем власності (зокрема розмежування державної та комунальної власності), зведення її до часткових випадків приватизації тощо.

Отже, перспективи розвитку інституту приватної власності в Україні пов'язані з вирішенням комплексу завдань, що зумовлені реальним станом власності й стосуються теоретичних і практичних сфер суспільства.

Так, першочерговим завданням має стати деолігархізація власності на користь держави, оскільки на сьогодні така власність є не просто монополістичною, але й має компраторське спрямування і тому не тільки не працює на зростання національного капіталу, але й сприяє підтримці економіки та збройних сил агресора [5, с.401].

Також необхідно провести приватизацію державної власності на засадах ринкової конкуренції і з метою формування ефективного власника. Низка інших завдань мають як політичне, правове, так й економіко-регулятивне спрямування.

Безсумнівно, що їх вирішення потребує належного інформаційно-аналітичного та просвітницького супроводу. Без поєднання зусиль у вказаних напрямках масштабне завдання формування модерного соціального інституту приватної власності виконати буде малоймовірно.

Характерною особливістю права приватної власності є те, що воно знаходиться в постійній динаміці під впливом економічних відносин і філософсько-теоретичних доктрин. У зв'язку з цим інтерес представляють тенденції та обумовлені ними перспективи розвитку права приватної власності на сучасному етапі. Звісно ж, що до числа найбільш помітних з них можна віднести нижченаведені:

1. Однією з сучасних тенденцій розвитку права приватної власності є зближення правових систем й інкорпорування зарубіжних інститутів. У останні десятиліття в цій сфері спостерігається активне впровадження англосаксонського права за американським зразком.

Континентальним правом запозичуються інститути довірчої власності, іпотечних цінних паперів та інші. Найчастіше при цьому не враховуються правові традиції держави і правовий інститут копіюється без належної адаптації, відповідно, призводить до того, що він просто не працює, оскільки відсутній правовий механізм [6, с. 61].

Безперечно, запозичені інститути важливі. На сьогоднішній день відмова від них неможлива. Однак, неможливе також і їх повне копіювання з англо-американського права та перенесення в умови континентального права. Запозичена інституція не здатна функціонувати відокремлено від інших елементів правової системи.

Отже, неминучі зіткнення англо-американських і континентальних принципів права (найбільш гострими є

протириччя щодо права власності та інших речових прав). Іншими словами, запозичення чужих правових інститутів без гармонізації з існуючою правовою системою носить негативний характер.

Слід погодитися з К. І. Скловським, що такий підхід викликає безліч нових труднощів, які завжди породжуються зламом системи і які спочатку важко навіть передбачити [7, с. 130-131].

Тому українське та зарубіжне законодавство, що регулює інститут права власності, потребує подальшого вивчення й осмислення. Отже, перспективою розвитку права приватної власності повинна стати гармонізація внутрішньодержавного права і запозичених інститутів.

2. До тенденцій розвитку права приватної власності належить також ослаблення «індивідуальної» приватної власності простих громадян. Даний процес викликаний, по-перше, посиленням реалізації соціальної функції власності.

Значущість соціальної функції власності складно переоцінити. Вона дозволяє згладжувати соціальні конфлікти, перерозподіляє власність, сприяє захисту економічних, соціальних, екологічних, культурних інтересів суспільства.

Тим часом, при вилученні приватної власності в суспільних інтересах держави не завжди виплачують власнику справедливую компенсацію, а іноді й зовсім не виплачують її. У деяких державах відсутній у тій чи тій мірі правовий механізм виплати власнику справедливої компенсації за вилучення майна (зокрема, в Албанії, Італії, Болгарії). Отже, в низці випадків права власника істотно обмежуються, коли приватна власність вилучається для загального блага [8].

По-друге, ослаблення права приватної власності відбувається через світову фінансову кризу, що викликала зменшення доходів (соціальних виплат, допомог і т.ін.) населення багатьох країн, які визнаються приватною власністю відповідно до рішень Європейського суду з прав людини. В останні дні у країнах Європи наростає й гуманітарна криза.

При цьому, все частіше економічно активне населення висловлює невдоволення зростанням податків і необхідністю утримувати безробітних, які одержують допомогу.

У зв'язку з цим особливого значення набуває питання досягнення необхідного балансу інтересів суспільства та приватного власника при реалізації соціальної функції власності й держави.

Припускаємо, що однією з перспектив у розвитку права приватної власності стане саме пошук такого балансу, компромісу між інтересами приватних власників, що поповнюють бюджет своїми податковими відрахуваннями, і найменш захищеними верствами населення.

Як засоби досягнення такого балансу, можна виділити: стимулювання створення та розвитку приватної власності; захист і підтримку прав приватних власників; адресне й диференційоване соціальне забезпечення; часткове перекладення тягаря соціальних заходів на роботодавців та інших приватних осіб, заохочення такої діяльності; збільшення витрат на науку, культуру, утворення; стимулювання працездатних громадян до праці, підприємництва, підвищення кваліфікації; різноманіття соціальних програм.

3. До ще однієї тенденції розвитку права приватної власності на сучасному етапі можна віднести зростання, що все більш посилює вплив на державу корпоративної, колективної приватної власності. Така власність нерідко стає транскордонною. Власники справляють істотний політичний і економічний вплив на державу.

Діяльність великих корпорацій і банків, заснована на особистих інтересах, часто підриває економічні, культурні, духовні основи суспільства. У доповіді Генерального секретаря ООН зазначається, що процеси глобалізації в економіках світу призвели до реструктуризації корпорацій у глобальному масштабі, давши їм безпрецедентну міць і владу, оскільки дано «обіцянку виділити прямі іноземні інвестиції і загроза таких інвестицій не надавати значного впливу на уряди в плані вибору ними варіанту політики».

Розвиток корпоративної власності спонукає до необхідності вирішити такі правові проблеми:

- виявити, що є корпоративною власністю, чи стосується вона інших форм власності або це приватна власність юридичної особи;
- законодавчо врегулювати відносини, що виникають у процесі лобізму.

Таким чином виявляється, що надалі будуть розвиватися теоретичні дослідження у сфері корпоративної відповідальності її впливу на державу, соціальну відповідальність великого бізнесу і персональну відповідальність.

4. Наступна тенденція, яка отримала оформлення, є розширення кола об'єктів права приватної власності.

5. Наступною тенденцією розвитку права приватної власності є те, що інформація стає все більш значущим об'єктом права приватної власності серед «безтілесних» об'єктів.

У зв'язку з цим зазначають, що відбувається трансформація відносин власності під впливом розвитку техніки, глобалізації, інституційних змін. Складається віртуальний економічний простір: сукупність економічних відносин з використанням глобальної мережі Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій.

Формується інформаційно-мережева економіка. З'явилася нова форма капіталу - інформаційно-технологічна, тобто науково-технічна, соціально-економічна, духовна й інші види інформації, використовувані в економічному обороті для отримання доходу.

Розвиток інформації як об'єкта права власності відзначається і юристами. Наприклад, виникає складність з ідентифікацією та захистом відносин, які виникають усередині комп'ютерних ігор.

Суть проблеми полягає в тому, що гравці використовують у віртуальному світі гри віртуальні предмети (монети, артефакти), які мають реальну ціну і продаються гравцями один одному.

Слід погодитися з А. І. Савельєвим, який пише, що «правовий режим такого роду об'єктів в ряді країн є дуже невизначеним». А. І. Савельєв пропонує чотири підходи до правового регулювання віртуальної власності:

- 1) право не повинно регулювати дані відносини;
- 2) поширення на віртуальну власність норм речового права загалом і права власності зокрема;
- 3) застосування існуючих норм про результати інтелектуальної діяльності;
- 4) кваліфікація об'єктів віртуальної власності в якості «іншого майна» та застосування норм про відповідні види договорів, делікти і безпідставне збагачення.

При цьому А. І. Савельєв схиляється до останнього запропонованого варіанту. О. В. Лисаченко вважає, що до подібних об'єктів можливе застосування окремих елементів правового режиму речей як бездокументарних цінних паперів. Він вказує, що неправильно зараховувати дані правовідносини до зобов'язальних, оскільки вони є відносними і пов'язують тільки його учасників [9, с. 93-94].

Рішення поставлених проблем носить практичний характер. По-перше, постає питання про захист майнових прав гравців і їх «віртуальної власності». По-друге, про необхідність належного оподаткування учасників даних відносин. На закінчення слід погодитися з думкою О. В. Лисаченка, що нові об'єкти конституційних і громадянських прав, які з'являються та функціонують незалежно від їх правової природи і визнання доктриною, що потребує осмислення й аналізу сутності.

Отже, на основі дослідженого можна зробити такі **висновки**. У статті було виділено низку особливостей взаємодії влади і власності в Україні:

- стійке домінування влади над власністю на всіх рівнях їх взаємодії (на макро- та мікрорівні);
- спадкоємність взаємодії влади й власності щодо колишньої системи господарювання. Надмірний контроль з боку влади над власністю як на макро-, так і на мікрорівні, пов'язаний з тривалим процесом перерозподілу прав власності й пошуком власністю заступництва влади;
- часом переважання потреб влади (податковий тягар) над потребами відтворення власності, що може призвести

до розвитку умов для конфліктів у взаємодії власність - влада;

- можливість розвитку умов у разі несвоєчасного вирішення проблем взаємодії власності та влади для реалізації тенденції їх сполуки (формула «Влада - власність, втілена в одній особі»).

Вітчизняне законодавство, насамперед ст. 124 Конституції України [1] та ст. 6 Цивільного кодексу України [2], передбачає можливість захисту права власності у суді, арбітражному або третейському судах. У зв'язку з підготовкою та проведенням судово-правової реформи виникає проблема розмежування компетенції між зазначеними установами стосовно повноважень із захисту ними порушених або оспорюваних прав громадян чи юридичних осіб.

Отже, перспективи розвитку інституту приватної власності в Україні пов'язані з вирішенням комплексу завдань, що зумовлені реальним станом власності та стосуються теоретичних і практичних сфер суспільства.

Так, першочерговим завданням має стати деолігархізація власності на користь держави, оскільки на сьогодні така власність є не просто монополістичною, але й має компраторське спрямування і тому не тільки не працює на зростання національного капіталу, але й сприяє підтримці економіки та збройних сил агресора.

Також необхідно провести приватизацію державної власності на засадах ринкової конкуренції й з метою формування ефективного власника. Низка інших завдань мають як політичне, правове, так і економіко-регулятивне спрямування.

Література:

1. Конституція України. URL: <https://liga.zakon.search.liga.zakon.ua> (дата звернення 02.10.2022).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 02.10.2022).
3. Маркс К. Ниццета философии. Ответ на «Философию ниццеты» г-На Прудона. Москва : Политиздат, 1987. 151 с.
4. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. 6-е изд., стереот. Москва: Статут, 2013. 351 с.
5. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. Москва: «СПАРК», 1995. 556 с.
6. Пацурківський Ю. П. Основні підходи до визначення поняття та природи власності в цивільних правовідносинах. Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Вип. 682 (Правознавство). С. 59-64.
7. Шевченко Я. М. Питання права власності (коментар до Конституції України). Кодифікація приватного(цивільного) права України / за ред. А. Довгертта. Київ, 2000. 179 с.
8. Домашенко М. В., Рубаник В. Є. Власність і право власності: нариси з історії, філос., теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. Харків: Факт, 2002. 64 с.
9. Дзера А. В. Институт права собственности по новому гражданскому законодательству Украины и европейские стандарты по охране права собственности. Альманах цивилистики: Сб. ст. Вып. 1 / Под ред. Р. А. Майданика. Киев: Всеукраинская ассоциация издателей «Правова єдність» 2008. С. 93-94.

Reference:

1. *The Constitution of Ukraine (1996)*, available at: <http://liga.zakon.search.ligazakon.ua> (Accessed 02.10.2022).
2. *Civil Code of Ukraine (2003)*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 02.10.2022).
3. Marks, K. (1987), *Nyscheta fylosofyy [The poverty of philosophy]*, Polytyzdat, Moscow, Russia.
4. Pokrovskiy, Y. A. (2013) *Osnovnye problemy grazhdanskoho prava [The main problems of civil law]*, Statut, Moscow, Russia.
5. Shershenevych, H.F. (1995) *Uchebnyk russkoho grazhdanskoho prava [Russian civil law textbook]*, SPARK, Moscow, Russia.
6. Patsurkivskiy, Yu.P. (2013) “Basic approaches to defining the concept and nature of property in civil law”, *Naukovyj visnyk Chernivets'koho universytetu*, vol. 682, pp. 59-64.
7. Shevchenko, Y.M. (2000) *Pytannia prava vlasnosti (komentar do Konstytutsii Ukrainy)*, [Issues of property rights (commentary to the Constitution of Ukraine)], *Kodyfikatsiia pryvatnoho (tsyvil'noho) prava Ukrainy*, Doherta, Kyiv, Ukraine.
8. Domashenko, M. V. and Rubanyk, V. Y. (2002), *Vlasnist' i pravo vlasnosti : narysy z istorii, filos., teorii i praktyky rehuliuвання vidnosyn vlasnosti v Ukraini [Property and property rights: essays on the history, philosophy, theory and practice of property relations in Ukraine]*, Fakt, Kharkiv, Ukraine.
9. Dzera, A.V. (2008), “Institute of property rights under the new civil legislation of Ukraine and European standards for the protection of property rights”, *Al'manakh tsyvylystyky*. Vol.1, pp.93-94.

Стаття надійшла до друку 6.10.2022 року

РОЗДІЛ 3.

Трудове право і право соціального забезпечення; адміністративне право і адміністративний процес; фінансове, інформаційне, земельне право

УДК 339.543:339.9(477)

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-47-58

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОЗВІЛЬНИХ ПРОЦЕДУР У СФЕРІ УРБАНІЗАЦІЇ

Француз А.Й.

Герой України, Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна

тел.: (050) -33-944 -02 , e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua

ORCID: 0000-0003-2861-1252

Онисковець М.Ю.

аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна

e-mail: onyskovec.kolya@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9505-3644

THEORETICAL AND LEGAL PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE REGULATION OF PERMITTING PROCEDURES IN THE FIELD OF URBANIZATION

Frantsuz A.J.

Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine Doctor of Laws Sciences, Professor, Professor of Department of State Legal Disciplines, "KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine

tel.: (050) -33-944 -02 , e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua

ORCID: 0000-0003-2861-1252

Onyskovets M.Y.

postgraduate student, "KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine

e-mail: onyskovec.kolya@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9505-3644

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню питання визначення поняття, змісту і особливостей застосування дозвільних процедур у сфері урбанізації. Звернено увагу на саме поняття містобудування, урбанізації та містобудівної діяльності. Здійснено спробу пов'язати поняття містобудування та урбанізації – на рівні саме теорії. Звернено увагу на об'єкти містобудування. Вказується на наявність відповідної спеціалізації, покликаної вивчати основні положення теорії містобудівної діяльності, можливості її реалізації на практиці. Досліджено та узагальнено теоретичне розуміння поняття дозвільних процедур у сфері урбанізації, що дозволило виявити та узагальнити проблеми їхнього оформлення та видачі. Розкрито детально поняття самих дозвільних процедур у сфері урбанізації, висвітлено недоліки їхнього застосування на практиці та

законодавчого їхнього регулювання, запропоновано зміни для покращення даної ситуації. Визначено коло суб'єктів правовідносин по дозвільних процедурах у сфері урбанізації, їх відповідальність, контроль за їх діяльністю. На прикладі практики Європейського суду з прав людини показані ключові аспекти функціонування дозвільних процедур у сфері урбанізації, так само як і проблеми та недоліки їхнього функціонування, надано пропозиції усунення відповідних вказаних недоліків. Так само було застосовано практику зарубіжних країн, передусім європейських, у сфері регулювання та застосування таких дозвільних процедур. Враховано вітчизняну практику законодавчого врегулювання положень про дозвільні процедури у сфері урбанізації. Охарактеризовані змістовне наповнення і застосування дозвільних процедур в практичній діяльності суб'єктів правовідносин по дозвільних процедурах у сфері урбанізації. Показано, що вони є різними залежно від типу та складності зведення певного об'єкта містобудування. Наведені приклади практичного досвіду інших країн в питанні застосування дозвільних процедур та питання надання їх певним суб'єктам підприємницької та громадської діяльності. З урахуванням додатково вітчизняного досвіду був підведений підсумок вирішення проблемних аспектів дозвільних процедур у сфері урбанізації.

Ключові слова: урбанізація, аспект, судова практика, дозволи, теорія.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 26.

Abstract. The article is devoted to a comprehensive study of the definition, content and features of the application of permitting procedures in the field of urbanization. Attention is paid to the very concept of urban planning, urbanization and urban planning. An attempt has been made to link the concepts of urban planning and urbanization at the level of theory. Attention is paid to urban planning objects. The presence of the corresponding specialization called to study the basic provisions of the theory of town-planning activity, possibilities of its realization in practice is specified. The theoretical understanding of the concept of permitting procedures in the field of urbanization is investigated and generalized, which allowed to identify and generalize the problems of their design and issuance. The concept of the permitting procedures in the field of urbanization is revealed in detail, the shortcomings of their application in practice and their legislative regulation are highlighted, changes are proposed to improve this situation. The range of subjects of legal relations on permitting procedures in the field of urbanization, their responsibility, control over their activity is defined. The case law of the European Court of Human Rights shows the key aspects of the functioning of permitting procedures in the field of urbanization, as well as the problems and shortcomings of their functioning, offers to address the relevant shortcomings. The practice of foreign countries, especially European ones, in the field of regulation and application of such permitting procedures was also applied. The domestic practice of legislative regulation of provisions on permitting procedures in the field of urbanization is taken into account. The content and application of permitting procedures in the practical activities of the subjects of legal relations on permitting procedures in the field of urbanization are characterized. They are shown to be different depending on the type and complexity of construction of a particular urban development object. Examples of practical experience of other countries in the application of permitting procedures and the issue of providing them to certain business and community entities are given. Taking into account the additional domestic experience, the result of solving the problematic aspects of permitting procedures in the field of urbanization was summed up.

Key words: urbanization, aspect, judicial practice, permits, theory.

Formulas: 0, **Fig .:** 0, **Table:** 0, **Bibl .:** 26.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день адміністративно-правове регулювання дозвільних процедур у сфері урбанізації в українському законодавстві має багато прогалин, недопрацювань та нерегульованих питань, які потребують нагального вирішення.

Наразі, ведеться інтенсивне будівництво міст, добудовується велика кількість об'єктів різного призначення, проектується та будуються нові райони та об'єкти. Зважаючи на це, виникає питання відповідного належного регулювання такої діяльності на законодавчому рівні, для допомоги реалізації проектів та планів на практиці. Для вирішення даних питань, необхідно не тільки розроблення планів та бажання їх реалізувати, не тільки пошук коштів на здійснення задуманого, а й

пошук правильного забезпечення підходів до реалізації планів містобудування. Слід не тільки знайти інвестора, забудовників, а й слідкувати за законністю їхньої діяльності.

Тому постає питання не тільки теоретичного забезпечення урбанізації, а й практичного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню таких проблем приділили увагу у дослідженнях такі науковці: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, В. Ю. Кобринський, М. І. Мичко, А. В. Матвійчук, В. О. Ромасько, М. В. Шульга, М. Дьомін, Б. Черкесов Г. Петришин, В. Дідик, А. Павлів, М. Енгель.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Необхідно зауважити, що питання визначення проблем державного контролю у сфері містобудівної та урбанізаційної діяльності в контексті державного управління, що пов'язане з темою нашого дослідження, на сучасному етапі є малодослідженим та потребує вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження на основі аналізу чинного законодавства України, судових рішень та узагальнення практики його реалізації, а також міжнародного досвіду та визначення сутності, особливостей і проблем адміністративно-правового регулювання дозвільних процедур у сфері урбанізації, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства з питань, що досліджуються.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будемо вважати урбанізацію та містобудування сумісними поняттями, бо вони є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Але спершу розберемось детальніше з даними поняттями.

На сьогоднішній день поняття містобудування використовується у багатьох значеннях. Різноманітність тлумачення даного поняття зумовлене його використанням у багатьох сферах життя.

Зокрема, у Юридичній енциклопедії, виданій під редакцією директора Інституту держави і права імені Корецького Ю. С. Шемшученка, міститься таке визначення містобудування: «Це комплекс економічних, організаційних, інженерно-технічних, екологічних, правових та інших заходів, спрямованих на створення і підтримання повноцінного середовища для проживання людей і задоволення їхніх матеріальних, соціальних, культурних та духовних потреб» [25, с. 106].

Окрім цього, можна зустріти визначення містобудування в іншому розумінні. Зокрема, у Будівельній енциклопедії («Енциклопедія сучасної техніки. Будівництво») дається таке визначення: «Це теорія і практика планування і забудови міст». Там же підкреслюється зв'язок практики містобудування та розвитку продуктивних сил і виробничих відносин та визначення цієї практики соціальним ладом, промислово-економічною могутністю держав, рівнем розвитку науки, техніки, культури і мистецтва, а також природно-кліматичними умовами та національними особливостями країни [24, с. 100].

Також, варто зазначити, що Вища атестаційна комісія України Постановою своєї Президії від 21.05.1998 року № 25-

08/5 запровадила Паспорт спеціальності 05.23.20 - містобудування та територіальне планування, в якій пунктом 1 «Формула спеціальності» давалося таке визначення містобудування: «Галузь науки і техніки, яка веде дослідження інженерно-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем, формування життєвого середовища, що включає конструювання систем населених місць, їх планування й забудови [15].

У межах даної спеціальності проводиться:

- розроблення методології аналізу та синтезу різноманітних типів містобудівних об'єктів (регіонів, міст, сіл та їх структурних елементів);

- створення теоретичних підстав сучасного містобудування, обґрунтування державної містобудівної політики, інформаційного забезпечення містобудівної діяльності.

Результати таких досліджень мають сприяти забезпеченню процесів управління розвитку населених місць та територій, планування забудови, реконструкції та експлуатації населених місць та регіонів відповідно до потреб населення й виробництва».

Також, варто звернути увагу на визначення, що пропонуються різними науковцями, а також фаховими довідниками та словниками.

М. Дьомін у довіднику «Архітектура: Короткий словник-довідник», що вийшов за редакцією А. Мардера, дає таке визначення містобудуванню: «Це комплексна багатогранна діяльність суспільства, що спрямована на створення матеріально-просторового середовища життєдіяльності людини в поселеннях та районах розселення» [14, с. 39].

В. Дідик та А. Павлів вказують на зв'язок понять містобудування та містобудівельної діяльності. Зазначається, що містобудування охоплює собою комплекс усіх заходів, необхідних для практичної реалізації завдань містобудування (див. визначення у Юридичній енциклопедії), а діяльність у сфері містобудування (містобудівельна діяльність – ці поняття рівноцінні) охоплює наступне [13, с. 64]:

- дослідження, проектування та управління процесами реалізації заходів, що визначають формування і розвиток функціональної та архітектурно-планувальної

структури населених місць і районів згідно з демографічними, соціальними, економічними вимогами та природно-екологічними умовами;

- розвиток інженерної та транспортної інфраструктури;

- збереження і збагачення оточуючого середовища.

Засобами вирішення містобудівних завдань є раціональна планувальна організація території та узгоджене взаєморозташування житлових районів, виробничих комплексів, рекреаційних зон, громадських центрів тощо.

Багато авторів звертають увагу і на практичну спрямованість містобудування: на створення міських ансамблів, що поєднують споруди з природним оточенням. Масштаб та характер таких об'єктів, що вже були створені або які тільки існують у планах, визначають особливості архітектурної творчості в містобудуванні, яка заснована на принципах історичної спадкоємності, що віддзеркалює об'єктивні умови безперервного процесу розвитку населених місць [10, с. 43].

При з'ясуванні суті містобудування та містобудівельної діяльності, варто визначити, що ж входить до складу містобудівельної діяльності. Дане питання можна з'ясувати через такі джерела, як енциклопедії та фахівців у цій сфері.

Юридична енциклопедія визначає такі складові містобудівної діяльності [25, с. 89]:

- прогнозування розвитку та планування території;

- проектування, будівництво і реконструкція об'єктів житлово-цивільного, виробничого призначення;

- спорудження інших об'єктів;

- реконструкція архітектурних комплексів та ансамблів;

- створення інженерної та транспортної інфраструктури.

М. Енгель вважає так: містобудівна діяльність містить значні за обсягом розділи теоретичних обґрунтувань, що і зріднює її за характером з науковою діяльністю. Як галузь наукового знання, за думкою дослідника, містобудування досліджує закономірності формування і функціонування територіальних систем

різного ієрархічного рівня, розробляє принципи і критерії прийняття проектних рішень у вигляді [14, с. 45]:

- правил та норм проектування;

- стереотипних елементів містобудівних рішень;

- технологій (процедур) і методичних розробок окремих проектних завдань;

- моделей-концепцій перспективного розвитку територіальних систем.

Розглянемо поняття урбанізації. Сучасні дослідники урбанізації зазначають, що це явище багатовекторне і напряду пов'язане з економічними, соціальними та політичними факторами дослідження. На думку Є.Перцика «... урбанізація являє собою багатогранний глобальний процес, що охопив весь світ, пов'язаний з посиленням у часи науково-технічної революції розвитком і концентрацією виробничих сил і форм соціального спілкування, підвищенням ролі міст та розповсюдженням міського стилю життя на всю мережу населених пунктів» [19, с. 15].

Смагін Ю.А. вважає, що урбанізація «... це процес зростання чисельності міських поселень, в тому числі й крупних розмірів, концентрацію населення в все більших крупних міських утвореннях, збільшення чисельності і частки міського населення». На думку А.Є. Буряченко, «...урбанізація – це вельми складний процес, і його не можна трактувати лише як зростання міст і збільшення чисельності міського населення. ... дане явище треба розуміти як новий етап розвитку суспільства, який характеризується концентрацією економічного, демографічного та політичного потенціалу, котрий дає змогу концентрувати та контролювати значні обсяги фінансових ресурсів, створювати нові технології, нові види послуг, здійснювати інноваційну діяльність» [21, с. 67].

Тому поняття містобудування та урбанізації можна вважати взаємодоповнюючими та взаємопов'язаними, хоча друге поняття більш широке та стосується не лиш містобудування, а й керівництва містом, мешканців його, мігрування їх, функціонування його загалом.

У законодавстві України питання містобудування регулюється в таких основних Законах: ЗУ від 16.11.1992 р. №2780-ХІІ «Про основи містобудування» (надалі - Закон №2780) (загальний) та ЗУ від

17.02.2011 р. №3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності» (надалі - Закон №3038) (спеціальний) [17] [18] [23].

У Законі «Про основи містобудування» перша ж стаття дає таке визначення:

«Містобудування (містобудівна діяльність) - це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян по створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури». Тут поняття містобудування та містобудівної (а не містобудівельної) діяльності виводяться як тотожні.

Стаття 4 Закону Закон №3038 визначає таке коло суб'єктів та об'єктів містобудування.

Зокрема, суб'єктами містобудування виступають:

- органи виконавчої влади;
- Верховна Рада Автономної Республіки Крим;
- Рада міністрів Автономної Республіки Крим;
- органи місцевого самоврядування;
- фізичні (або ж громадяни) та юридичні особи.

Юридична енциклопедія у статті «Містобудування» додає до списку суб'єктів містобудування і іноземні держави. Це питання не розкривається, але, на нашу думку, мається на увазі співробітництво певних держав по допомозі комусь одному в даній галузі (можна навести такий приклад: допомога усіх союзних республік Узбекиї після Ташкентського землетрусу 1966 року – в контексті житлового будівництва та відбудови) [25, с. 100].

До об'єктів містобудування на державному та регіональному рівнях відносяться:

- планувальна організація території;
- система розселення;
- система взаємопов'язаного комплексного розміщення основних об'єктів промисловості, транспорту, інженерної та соціальної інфраструктури;
- функціональне зонування території України, її частин (груп областей), території Автономної Республіки Крим, областей, адміністративних районів.

Об'єктами містобудування на місцевому рівні є [18]:

- планувальна організація території населеного пункту, його частини (групи земельних ділянок) зі спільною планувальною структурою, об'ємно-просторовим рішенням, інженерно-транспортною інфраструктурою, комплексом об'єктів будівництва, що визначаються відповідно до:

а) у населених пунктах - меж населених пунктів, їхніх функціональних зон (сельбищної, промислової тощо), житлових районів, мікрорайонів (кварталів), приміських зон відповідно до містобудівної документації на місцевому рівні;

б) за межами населених пунктів - меж приміських зон, а також функціональних зон відповідно до містобудівної документації на регіональному рівні.

Відповідно до Закону, до об'єктів будівництва належать:

- будинки, будівлі, споруди будь-якого призначення;
- їхні комплекси та частини;
- лінійні об'єкти інженерно-транспортної інфраструктури.

Водночас до об'єктів будівництва не належать нафтові і газові свердловини та об'єкти їхнього влаштування.

Причому, здавалося б, все є добре. Проте водночас К. І. Апанасенко зазначає, що ряд норм будівельного законодавства України в частині регулювання дозвільних відносин потребує уточнення або доповнення. Звертається увага і на те, що під час внесення відповідних змін варто враховувати зарубіжний досвід правового регулювання. Він хоч є різним у європейських країнах, не зважаючи на те, що директиви ЄС уніфікували багато актів про будівельні роботи і будівельну продукцію [6, с. 20].

Судова практика Європейського Суду з прав людини у питанні забезпечення права на безпечне довкілля під час реалізації будівельних проектів не є однозначною.

За відсутності у Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод окремої норми про дане право, громадяни намагаються його захистити за допомогою положень інших статей Конвенції (статті 6 або 8).

Відомою справою у сфері захисту права на повагу до сімейного й приватного життя стала справа Кіртатос проти Греції (Kırtatıs v. Greece, рішення від 22.05.2003) [4].

Фабула наступна. Заявники оспорювали законність судових рішень грецьких судів про відмову визнати недійсними дозволи на будівництво споруд поряд із будинком заявників. Вони володіли нерухомістю, включаючи заболочену місцевість біля узбережжя, і скаржились на те, що містобудування вплинуло на тваринний світ у цій місцевості, загалом призвело до знищення навколишнього середовища на відповідній території та негативно вплинуло на їхнє особисте життя [4].

Однак, Суд визнав, що правопорушення не має «безпосереднього впливу» на сім'ю Кіртатос, незважаючи на безпосередню близькість відповідного населеного пункту до місця проживання позивачів і доведеність факту несприятливого впливу на навколишнє середовище.

«Навіть якщо допустити, що навколишнє середовище було пошкоджено містобудівним розвитком території, заявники не навели належних аргументів, які засвідчують, що уявна шкода для птахів та інших охоронюваних видів, що живуть на болоті, була такого характеру, що прямо вплинула на їхні власні права за статтею 8 § 1 Конвенції. Якби погіршення середовища стосувалось знищення лісових територій в околицях будинку заявників, ситуація могла би вплинути більш прямо на добробут заявників. Як висновок, Суд не може погодитись, що втручання в умови життя тварин у болотах означає атаку на приватне чи сімейне життя заявників».

Досліджуючи питання іноземного регулювання дозвільних процедур у сфері містобудування, варто розглянути досвід інших країн. Зокрема, звернемось до

досвіду Польщі як найближчої до нас європейської країни із упровадженими у законодавство правилами ЄС.

За рейтингом Світового банку, у 2015 р. Польща була поставлена на 137 місце (із 189) у категорії «Стосовно будівельних дозволів», однак кількість обов'язкових будівельних регулювань у Польщі зменшується рік за роком [3, с. 49].

Останні зміни до польського будівельного законодавства внесені у червні 2015 р. і набули чинності 01.01.2016. Вони скасовують вимогу звертатись за будівельним дозволом стосовно котеджів, якщо територія, на яку можливий вплив від будівництва, не перевищує територію ділянки (ділянок), де плануються зводитись будівлі. Передбачено обов'язок забудовника повідомити про заплановане будівництво, пред'явивши документацію, що вимагається. Уся процедура схвалення будівельних намірів триває у межах 30 днів, протягом яких адміністративні органи можуть висувати будь-які заперечення [3, с. 49].

В інших випадках час між початком інвестиційного процесу і днем отримання будівельного дозволу може нараховувати кілька місяців, що є результатом необхідності отримати різні документи, розробити доповіді, які мають бути затверджені уповноваженими органами перед подачею заявки на отримання будівельного дозволу.

У цілому схема будівельного процесу у Польщі подібна до таких в інших державах, і вона не є надто спрощеною. За відсутності генерального плану забудовник має отримати не тільки будівельний, а й планувальний дозвіл, у якому визначено вимоги до планованої забудови, а також дозвіл у сфері охорони довкілля, інші дозволи, доповіді й сертифікати, що вимагає законодавство у конкретних випадках. Потім необхідно скласти проектно-кошторисну документацію, клієнтську програму робіт, попередню анкету про рух готівки, у разі необхідності — провести тендер з відбору виконавця робіт, після чого розробляється детальний кошторис і детальна програма робіт [3, с. 49].

Загалом замовник будівництва має виконати вимоги законодавства, що стосуються охорони довкілля, енергетики, відходів, комунальних служб, пожежної безпеки тощо. Незважаючи на це, фактом є зростання нових будівельних інвестицій у Польщі.

Для розробки законопроектів у сфері містобудування в Україні було використано позитивні зарубіжні зразки, що позначилось і на схемі будівельної процедури, і у правовому регулюванні особливостей процедур у межах окремих етапів будівництва.

У світі найкращими дозвільними практиками у сфері будівництва вважаються ті, що діють у Данії та США (критерії — кількість дозвільних процедур, їхня тривалість та вартість). В Україні, як і в цих країнах, не передбачено єдиної для усіх типів будівництва процедури, а визначено суттєво спрощений дозвільний механізм для житлових будинків котеджного типу, дачних і гаражних будівель [26].

Як і в Данії, основна частина компетенції у сфері будівництва в Україні закріплена за органами місцевого самоврядування (ст. 31 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), і діє принцип мовчазної згоди як один із принципів дозвільної системи у будівельній сфері (ч. 5 ст. 37).

Дослідники вказують на заходи, запроваджені останнім часом у США з метою спрощення дозвільних процедур: лінії допомоги підприємцям, комп'ютеризація дозвільного процесу, прискорені процедури для малих об'єктів, швидка система відстежування дозвільного процесу, години гарантованої видачі дозволів для малих і середніх об'єктів, стандартні форми заяв і форми додаткової інформації, доступність великих об'ємів інформації про будівництво в мережі Інтернет. В Україні відбуваються аналогічні процеси [11, с. 35].

Проблеми для замовників будівництва із проходженням дозвільних процедур є результатом переважно суб'єктивних факторів, а не об'єктивних проблем правового регулювання. Про це свідчить обставина, що, за оцінками деяких дослідників, вартість проходження дозвільних процедур у сфері будівництва в Києві удвічі вища, ніж у Нью-Йорку (приблизно 13 000 та 6000 дол. США відповідно). Суттєвим фактором швидкості дозвільного процесу у США є відносно незначний політичний вплив у питаннях видачі дозволів на будівництво.

З огляду на ціновий та часовий фактори у будівельних процедурах, а також із суб'єктивних причин забудовники в Україні вдаються до самовільного будівництва. Ця проблема досягла в нашій державі колосальних розмірів: В.Г. Олюха наводить цифру у 15—20 % від усіх будівництв, здійснених без належного комплексу дозволів або з іншими серйозними порушеннями технології і норм будівництва [12, с. 27].

Від недобросовісних забудовників потерпає як Україна, так і інші держави. Право держави боротись із незаконними забудовами Європейський суд з прав людини підтвердив в останні роки, наприклад, у справі *Ivanova, Cherkeзов v. Bulgaria* (21.04.2016).

Заявники у цій справі збудували будинок без планувального дозволу. Місцеві органи влади оформили ордер на знесення забудови. Заявниця захищала в суді Болгарії своє право власності на забудову, однак національні суди ухвалили рішення не на її користь, визначаючи, що будівля збудована незаконно, а її зведення не може бути легалізовано згідно з перехідними положеннями законодавства про амністію.

Суд визначив, що обставини справи не свідчать про порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Найпершою турботою Суду було встановити, чи не порушить реалізація ордеру на знос справедливий баланс між інтересом заявника в утриманні своєї власності недоторканою і загальним інтересом щодо ефективної імплементації заборони будівництва без дозволу [2].

Суд дійшов висновку, що ордер на знос мав на меті «повернути речі назад у позицію, яка би мала місце в разі, якби перша заявниця не порушила вимоги закону». Власницький інтерес заявниці щодо будинку не міг переважити рішення влади про знесення забудови. Важливий і висновок Суду, що ордер і його приведення в дію мали би слугувати меті відлякування інших потенційних порушників закону, що допомогло би вирішити поширену в Болгарії проблему з незаконними забудовами.

Поговоримо трохи про самі дозвільні процедури у сфері урбанізації, що є дієвими у нас.

Перед тим, як подавати заяву на дозвіл будівельних робіт, необхідно пройти обов'язковий етап на шляху оформлення дозволу - це землевпорядна організація.

Фахівці із землеустрою проведуть топографічні і геологічні роботи, і зроблять висновок, чи придатна ваша ділянка для зведення споруди.

Вирішивши всі питання, пов'язані із землею, замовник перед тим як почати будівництво, повинен розробити проект майбутнього будівельного об'єкта, після чого приступити до оформлення та узгодження дозвільної документації, що надає право на будівництво. Суб'єкт господарської діяльності при вирішенні документальних питань керується певними правилами і визначає шлях отримання погоджень залежно від категорії складності архітектурного об'єкта. На категорійність об'єкта впливають клас наслідків і категорія складності будівлі та споруди [6, с. 20].

Зокрема, визначають 2 варіанти оформлення юридичних будівельних документів: за спрощеною та загальною процедурою. Дозвільний документ (дозвіл або декларація) залежить від категорії складності архітектурного об'єкта, яка визначається виходячи з певних умов. Тому, визначають кілька видів споруди і відповідних дозвільних документів для початку будівельних робіт:

- мала забудова (індивідуальні житлові, садові та дачні будинки не більше 2-х поверхів, площею не більше 300 кв. метрів, господарські будівлі, споруди, гаражі, які розташовані на земельних ділянках - будівельний паспорт);

- будівлі 1-3 категорії складності (житлові та адміністративні будівлі понад 300 кв. метрів - декларація);

- споруди 4-5 категорії складності (багатоквартирні житлові будинки, нежитлові приміщення, бізнес центри, торгові центри, заправки, магазини - дозвіл на будівництво).

Для легалізації будівництва індивідуального приватного будинку не потрібно оформляти дозвіл на будівництва. Для того щоб почати будівництво будинків даної категорії необхідно: оформити будівельний паспорт (департамент містобудування та архітектури), розробити проектну документацію, оформити повідомлення про початок будівництва (ДАБІ) [7, с. 9].

Спрощена процедура відноситься до будівель 1, 2 і 3 категорії складності (в

дану категорію входять індивідуальні житлові будинки площею не більше 300 кв.м.)

Основними етапами даної процедури є:

- проведення топознімання М 1: 500 (ліцензована організація);

- розробка проекту (проектна організація);

- оформлення будівельного паспорта (для будівель площею до 300 кв. м. і не вище 2 поверхів, які відносяться до 1-2 категорії складності, Департамент містобудування та архітектури);

- отримання містобудівних умов і обмежень (для об'єктів більше 300 кв. м., Департамент містобудування та архітектури);

- отримання технічних умов (електрика, водопостачання, каналізація та ін.);

- отримання дозволу на підготовчі роботи - повідомлення про початок будівництва (у разі необхідності, для об'єктів до 300 кв. м, ДАБІ);

- отримання повідомлення про початок робіт (для будівель площею до 300 кв. м. 1-2 категорії) або декларації (ДАБІ); Термін дії документа - до закінчення будівництва;

- зареєструвати декларацію про початок виконання будівельних робіт.

Для цього необхідні наступні документи: проект будівництва; заява на отримання документа; документи, що ідентифікують особу заявника; правовстановлюючий документ на земельну ділянку; правовстановлюючий документ на будівельний об'єкт; містобудівні умови; проект будівництва; декларація про початок виконання будівельних робіт - 2 примірника; дозвіл сусідів на будівництво (якщо це сільська місцевість).

Однак, є перелік підстав, за яких вам можуть не видати дозвіл:

- нестача необхідних документів;

- невідповідність документації законодавчим вимогам;

- документація подана з помилками і неточностями.

Декларація є підставою для виконання підготовчих і будівельних робіт на земельній ділянці. Документ (2 примірники) та пакет документів подається в ДАБІ на перевірку і реєстрацію. Якщо всі документи зібрані і подані вірно, протягом 10-денного терміну інспекція повинна видати дозвіл на будівництво будинку. Якщо цього не

відбулося і не надіслали офіційну відмову, треба писати заяву про прийняття необхідних заходів і відправляти рекомендованим листом. Якщо протягом наступних десяти днів після цього ви не отримаєте відповіді, право на виконання будівельних робіт виникає автоматично і дозвіл вважається виданим. Термін дії документа - до закінчення будівництва [26].

Узаконення за загальною процедурою відбувається у випадку ведення робіт на об'єктах 4-5 категорії складності, тобто висотних будинках, великих торгових або офісних комплексах, автомобільних заправних станціях та ін. Об'єкти даної категорії зводяться тільки тими будівельними організаціями, які мають підтверджуючий документ – ліцензію [22, с. 117].

Основними етапами процедури є:

- проведення топознімання М 1: 500 (ліцензована організація);
- отримання містобудівних умов і обмежень (Департамент містобудування та архітектури);
- отримання технічних умов (електрика, водопостачання, каналізація та ін.);
- проведення експертизи проекту (ліцензована організація); повідомлення про виконання підготовчих робіт (у разі необхідності, ДАБІ);
- отримання дозволу на початок будівельних робіт (ДАБІ).

Перелік необхідних документів для отримання дозволу є наступний:

- заява; документи, що підтверджують майнові права; проектна документація; ліцензія на будівництво; інформація про призначення відповідальних осіб.

Інспектор ДАБІ протягом 5-10 днів перевіряє достовірність вхідних даних, після чого видає дозвіл на будівництво. Термін дії до кумента - 3 роки. Якщо подано неповний пакет документів, інспекція має право надати відмову у видачі дозволу на будівництво.

Після того як замовник отримав документ - дозвіл або декларацію, він протягом тижня (7 днів) зобов'язаний письмово проінформувати місцеву держадміністрацію, орган місцевого

самоврядування та держоргани у сфері пожежної та техногенної безпеки, про початок виконання будівельних робіт [26].

Крім цього, варто зауважити, що видача дозволу на будівництво не потрібна у разі проведення таких будівельних робіт (роботи, які не вимагають реставрації фасаду, зміни плану споруд і заливки фундаменту) як:

- ремонт об'єкта (будівлі, споруди);
- зведення тимчасових, господарських споруд;
- пристрій тротуарів, під'їзних доріг;
- облаштування дитячих майданчиків та декоративних огорож;
- ремонт повітряних ліній електромереж та ін.

Також, якщо власник вирішив почати будівництво і при цьому не оформив дозвіл або декларацію, він повинен бути готовий до наслідків того, що:

- об'єкт вважається незаконно зведеним;
- не можна отримати право власності;
- будівництво може бути зупинено;
- споруда може підлягати знесенню;
- на суб'єкт може бути накладена адміністративна відповідальність.

Проблематика у видачі дозволу буває тоді, коли об'єкт будівництва знаходиться на земельних ділянках, які належать до різних населених пунктів, оскільки у дозволі має бути прописано юридична адреса. Виходом може слугувати зміна проекту або об'єднання населених пунктів, а також зміна меж населеного пункту [19, с. 15].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Процедура отримання дозволу на виконання будівельних робіт в Україні є достатньо продуманою. Позитивно можна оцінити визначений законом перелік документів, необхідних для отримання дозволу, законодавче формулювання підстав відмови у видачі дозволу. Однак, це лише один із дозволів, які використовуються у галузі містобудування. У забудовників може виникнути потреба отримати й інші дозволи / погодження, якщо будівництво здійснюється у межах смуги відведення автомобільних доріг, у зонах охорони пам'яток культури або вільній економічній зоні.

Правовий режим таких дозвільних документів (окрім дозволу на будівельні роботи) є незадовільним. Такий висновок стосується погоджень проектів щодо будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг, залізничних переїздів,

комплексів дорожнього сервісу та інших споруд у межах смуги відведення автомобільних доріг або червоних ліній міських вулиць і доріг, погоджень у сфері будівництва, що може вплинути на стан пам'яток культурної спадщини, процедури набуття права на виконання підготовчих і будівельних робіт на підставі повідомлення.

Правове регулювання відповідних дозвільних відносин має бути значно більше деталізованим, щоб захистити публічні інтереси від недобросовісних дій забудовників. Серйозною є проблема неінтегрованості норм про дозвільні відносини у сфері охорони культурної спадщини у норми будівельного законодавства; дозвільні відносини між органами охорони культурної спадщини та замовниками будівництва належним чином не урегульовані.

Крім цього, варто зазначити, що органи Державної архітектурно-будівельної комісії України формально можуть надавати дозвіл на будівництво об'єктів, що прямо суперечитиме законодавству про охорону культурної спадщини, внаслідок неінтегрованості норм про дозвільні відносини у сфері охорони культурної спадщини у норми будівельного законодавства.

Така неналежна ситуація із нормативно-правовим регулюванням аналізованих правовідносин повинна бути виправлена, але з цим не поспішають – упродовж п'ятнадцяти років.

К. І. Апанасенко пропонує взамін такої ситуації погоджувальні механізми, які, за повідомленням дослідників, застосовуються у ряді економічно

розвинутих країн (приклад - Німеччині, Канаді, Великій Британії) і багатьох пострадянських державах (країнах Балтії, в Узбекистані).

У вищезазначених державах будівельні компанії не повинні самостійно отримувати погодження щодо питань, які не стосуються сфери охорони здоров'я або безпеки, а мають здійснити відповідне інформування місцевої ради.

Якщо у місцевої ради виникає питання щодо збереження історичної та культурної спадщини у процесі будівництва, вона звертається до будівельної компанії. К. Апанасенко підкреслює даний факт в якості прикладу поваги до інвестора-збудовника, але показує одночасно про увагу до публічних інтересів у збереженні пам'яток культури.

Окрім цього, також, пріоритетними є напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності ДАБІ.

Нагального вирішення вимагає питання підготовки кадрів для новостворених органів державного архітектурно-будівельного контролю.

З цією метою є пропозиція запровадити цільову підготовку спеціалістів за напрямом «державний архітектурно-будівельний контроль», які вже мають диплом про вищу освіту за спеціальністю «Міське будівництво та господарство» на базі факультетів післядипломної освіти профільних вищих навчальних закладів.

Вимагає також вирішення проблема покращення якості контролю за будівництвом об'єктів, які за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними наслідками (СС1).

Література:

1. «Порядок розроблення проектної документації на будівництво об'єктів», затверджений наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16.05.2011р. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0651-11>. (дата звернення 30.09.2022).
2. CASE OF IVANOVA AND CHERKEZOV v. BULGARIA. Application no. 46577/15 STRASBOURG 21.04.2016) URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#!/"itemid":\["001-162117"\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#!/) (дата звернення 30.09.2022).
3. Cellmer R., Jasinski J. Analysis of housing development activity in Poland in 2005-2014. *Real Estate Management and Valuation*. 2016. Vol. 24. № 4. P. 49.
4. Overview of the Court's case-law from 1 January to 15 June 2016. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Short_Survey_January_June_2016_ENG.pdf (дата звернення: 19.09.2012).
5. Апанасенко К.І. Класифікація документів дозвільного характеру і прав за ними. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2018. № 1 (106). С. 58-78.
6. Апанасенко К.І. Про правовий режим дозвільних документів у сфері містобудування. *Журнал «Економіка та право»*. 2018. № 3 (51). С. 15-26.

7. Балик Т.В. Шляхи підвищення ефективності використання організаційно-економічного механізму містобудування в розрізі регіональної політики. *Економічні науки. Серія: Регіональна економіка*. 2007. Вип.4, ч.1 (13). С. 4-12.
8. Банчук О.А. Проблеми теорії та практики інспекційної діяльності публічної адміністрації в Україні. Київ: КонусЮ, 2009. 272 с.
9. Бізнес-середовище в Україні - 2007: Звіт. Міжнародна фінансова корпорація в рамках Проекту «Розвиток підприємництва в Україні». Київ, 2007. 56 с.
10. Бураченко А.Є. Урбанізація в контексті фінансового, демографічного та соціального розвитку. *Вчені записки, зб. наук. праць*. 2013. Вип. 15. 208 с.
11. Віхров О. Організаційно-господарські правовідносини у галузі будівельної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 10. С. 34-38.
12. Гриценко Г.М. Правове регулювання капітального будівництва за державні кошти. Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2011. 30 с.
13. Дідик В., Павлів А. Планування міст. Львів, 2006. 400 с.
14. Енгель М., Юнгганс К., Онищенко Л. та ін. Довідник облаштування міста. Правила поведінки в історичному середовищі Львів, 2011. 74 с. : іл., фот.
15. Дозвільні документи в будівництві. URL: <https://tuexpert.com.ua/ua/razreshitelnye-dokumenty>. (дата звернення: 30.09.2022).
16. Архітектура: Короткий словник-довідник. К., 1995. 212 с.
17. ЗУ «Про основи містобудування» від 16.11.1992р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12>. (дата звернення: 30.09.2022)
18. ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» №3038-VI від 17.02.2011р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>. (дата звернення: 30.09.2022)
19. Іськова Ю. Авторське право на твори архітектури та містобудування: [законодавство України та США]. *Юрид. газета*. 2009. 2 черв. (№ 22). С.1, 14-15.
20. Краківська хартія. Принципи консервації архітектурно-урбаністичної (містобудівельної) спадщини. *Вісник*. Львів, 2002. Ч.12. С.3-7.
21. Черкес Б., Петришин Г. Креативний урбанізм: до століття містобудівної освіти у Львівській політехніці : монографія. Львів. 2014. 796 с. : іл.
22. Кривов'язюк І.В. Управління містобудівними процесами в регіонах: теорія, методологія та практика реалізації. Львів, 2009. 345 с.
23. Кудрявцев О. Як змусити забудовників будувати чесно? URL: <http://www.dabi.gov.ua/yak-zmusyty-zabudovnykiv-buduvatychesno-avtorska-kolonka-golovy-derzhzhahbudmspektsiyi-oleksiyakudryavtseva-na-ekonomichnij-pravdi/>. (дата звернення: 30.09.2022)
24. Кузнецов С. Г. Територіальне планування і розвиток міст Донецьк. 2008. 334 с.: табл., іл.
25. *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] К. 2001. Т. 3 : К — М. 792 с.
26. Як отримати дозвіл на будівництво в Україні? URL: <https://dominant-wood.com.ua/ua/statti/387-yak-otrimati-dozvil-na-budivnitsvo-v-ukraini>. (дата звернення: 30.09.2022)

Reference:

1. The Ministry of Regional Development, Construction and Housing of Ukraine (2011), "Procedure for the development of project documentation for the construction of facilities", dated 16.05.2011 № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0651-11>. (Accessed 30 September 2022).
2. CASE OF IVANOVA AND CHERKEZOV v. BULGARIA. Application no. 46577/15 STRASBOURG 21.04.2016) (2020), URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{"itemid":\["001-162117"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{) (Accessed 30 September 2022).
3. Cellmer R., Jasinski J. (2016), "Analysis of housing development activity in Poland in 2005-2014". *Real Estate Management and Valuation*. Vol. 24. № 4. P. 49.
4. Overview of the Court's case-law from 1 January to 15 June 2016 (2018), URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Short_Survey_January_June_2016_ENG.pdf (Accessed: 19 September 2022).
5. Apanasenko K.I. (2018), "Classification of permits and rights to them". *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*. № 1 (106). S. 58-78.
6. Apanasenko K.I. (2018), "On the legal regime of permits in the field of urban planning". *Zhurnal «Ekonomika ta pravo»*. № 3 (51). S. 15-26.
7. Balyk T.V. (2007), " Ways to increase the efficiency of the use of organizational and economic mechanism of urban planning in the context of regional policy". *Ekonomichni nauky. Serii: Regionalna ekonomika*. №.4, ch.1 (13). S. 4-12.
8. Banchuk O.A. (2009), "Problemy teorii ta praktyky inspektsijnoi diial'nosti publichnoi administratsii v Ukraini" [Problems of theory and practice of inspection activity of public administration in Ukraine]. Kyiv, Ukraine.
9. "Biznes-seredovysche v Ukraini - 2007: Zvit. Mizhнародna finansova korporatsiia v ramkakh Proektu «Rozvytok pidpriemnytstva v Ukraini»" [Business environment in Ukraine - 2007: Report. International Finance Corporation within the framework of the Entrepreneurship Development in Ukraine Project] (2007). Kyiv, Ukraine.
10. Buriachenko A.Ye. (2013), " Urbanization in the context of financial, demographic and social development". *Vcheni zapysky, zb. nauk. prats'*. Vyp. 15. S. 14-25.
11. Vikhrov O. (2008), " Organizational and economic relations in the field of construction". *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 10. S. 34-38.

12. Hrytsenko H.M. (2011), " *Legal regulation of capital construction at public expense* ". Ph.D. Thesis, *Administrative Law and Proceeding, Donets'k State University, Ukraine.*
13. Didyk V., Pavliv A. (2008), " *Planuvannia mist'*" [Urban planning] L'viv, Ukraine
14. Enhel' M., Yunhhans K., Onyschenko L. ta in. (2011), " *Dovidnyk oblashtuvannia mista. Pravyla povedinky v istorychnomu seredovyschi*" [City Development Guide. Rules of conduct in the historical environment] L'viv, Ukraine.
15. " *Dozvil'ni dokumenty v budivnytstvi*" [Permits in construction] (2015), URL: <https://tuexpert.com.ua/ua/razreshitelnye-dokumenty>. (Accessed: 30 September 2022).
16. " *Arkhitektura: Korotkyj slovnyk-dovidnyk*" [Architecture: A short reference dictionary] (1995), Kyiv, Ukraine.
17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Law " *On the basics of urban planning*" of 16.11.1992 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12>. (Accessed: 30 September 2022)
18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Law " *On regulation of urban planning activities*" №3038-VI dated 17.02.2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>. (Accessed: 30 September 2022)
19. Is'kova Yu. (2009), " *Copyright in works of architecture and urban planning: [legislation of Ukraine and the United States]* ". (2009), *Yuryd. hazeta. 2 cherv. (№ 22). S.1, 14-15.*
20. " *Krakivs'ka khartiia. Pryntsypy konservatsii arkhitekturno-urbanistychnoi (mistobudivl'noi) spadshyny*" [Krakow Charter. Principles of conservation of architectural and urban (urban) heritage] (2002), *Visnyk. L'viv, Ch.12. S.3-7.*
21. Cherkes B., Petryshyn H. (2014), " *Kreatyvnyj urbanizm: do stolittia mistobudivnoi osvity u L'vivs'kij politekhnitsi : monografiia*" [Creative urbanism: to the century of urban education in Lviv Polytechnic: monograph]. L'viv, Ukraine.
22. Kryvov'iaziuk I.V. (2009), " *Upravlinnia mistobudivnyimi protsesamy v rehionakh: teoriia, metodolohiia ta praktyka realizatsii*" [Management of urban processes in the regions: theory, methodology and practice of implementation]. L'viv, Ukraine.
23. Kudriavtsev O. " *Yak zmusyty zabudovnykiv buduvaty chesno?*" [How to get developers to build honestly?] (1997), URL: <http://www.dabi.gov.ua/yak-zmusyty-zabudovnykiv-buduvatychesno-avtorska-kolonka-golovy-derzharhbudmspektsiyi-oleksiyakudryavtseva-na-ekonomichnij-pravdi/>. (Accessed: 30 September 2022)
24. Kuznetsov S. H. (2008), " *Terytorial'ne planuvannia i rozvytok mist Donets'k*" [Spatial planning and development of Donetsk cities]. Donets'k, Ukraine.
25. " *Yurydychna entsyklopediia*" : [u 6 t.] [Legal encyclopedia: [in 6 volumes]] (2001), K. T. 3 : K — M.
26. " *Yak otrymaty dozvil na budivnytstvo v Ukraini?* " [How to get a building permit in Ukraine?] (1997), URL: <https://dominant-wood.com.ua/ua/statti/387-yak-otrimati-dozvil-na-budivnytstvo-v-ukraini>. (Accessed: 30 September 2022).

Стаття надійшла до друку 14.10.2022 року

УДК 34.037

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-59-65

ОЦІННЕ ПОНЯТТЯ «МАЛОЗНАЧНІСТЬ» ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ

Гришук В. К.

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, академік АНВО України,
член Вищої ради правосуддя м. Київ, вул. Студентська, 12-а, 04050, Україна
тел.: (067) -962-06-98, e-mail: y.hryshchuk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6781-9243*

Маковецька Н. Є.

*кандидат юридичних наук, доцент, інспектор Вищої ради правосуддя м. Київ, вул. Студентська, 12-а, 04050,
Україна
тел.: (067) -581-10-04, e-mail: neliamak@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5643-9731*

Рибалко В. О.

*кандидат юридичних наук, інспектор Вищої ради правосуддя м. Київ, вул. Студентська, 12-а, 04050, Україна
тел.: (063) -848-09-22, e-mail: rybalkovolodymyr@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9939-4713*

Evaluation Concept Of «Insignificance» As A Basis For Exemption From Administrative Responsibility For Driving Under The Influence

Hrishchuk V. K.

*Doctor of Law, Professor, Corresponding Member of NAPRN of Ukraine, Academician of ANSO of Ukraine,
member of the High Council of Justice
Kyiv, street Studentska, 12-a, 04050, Ukraine
tel.: (067) -962-06-98, e-mail: y.hryshchuk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6781-9243*

Makovetska N. Y.

*Candidate of Law, Associate Professor, Inspector of the High Council of Justice Kyiv, street Studentska, 12-a, 04050,
Ukraine
tel.: (067) -581-10-04, e-mail: neliamak@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5643-9731*

Rybalko V. O.

*Candidate of Law, Associate Professor, Inspector of the High Council of Justice Kyiv, street Studentska, 12-a, 04050,
Ukraine
tel.: (063) -848-09-22, e-mail: rybalkovolodymyr@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9939-4713*

Анотація. Проаналізовано судову практику звільнення правопорушників у зв'язку з малозначністю від адміністративної відповідальності, передбаченої ст. 130 КУпАП. Розкрито проблеми тлумачення оцінного поняття «малозначність» як підстави для звільнення від адміністративної відповідальності за ст. 130 КУпАП. Розглянуто найбільш поширені на практиці випадки віднесення керування транспортним засобом у стані сп'яніння до малозначних адміністративних правопорушень. Зокрема, «низький рівень етанолу в крові», «наявність пом'якшуючих обставин», «позитивна поведінка особи після вчинення правопорушення», «настання стану сп'яніння внаслідок вживання лікарських засобів», «не вилучення працівниками поліції транспортного засобу». Проведено розмежування протиправної поведінки особи, яка містить всі ознаки адміністративного правопорушення, адміністративних правопорушень з формальним складом, обставин, що пом'якшують відповідальність, та малозначного адміністративного правопорушення. Зазначено, що для констатації малозначності правопорушення не повинні братися до уваги поведінка особи після вчиненого правопорушення та

обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення. Встановлено, що щире каяття винного, вчинення правопорушення особою вперше або особою, яка раніше не притягалась до адміністративної відповідальності, тяжкий матеріальний стан правопорушника, відшкодування заподіяної шкоди та наявність утриманців, як і 10 років тому, продовжують залишатися найпоширенішими підставами для звільнення правопорушників від адміністративної відповідальності через малозначність. Позитивно оцінено збільшення до 1 року терміну накладення адміністративного стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 130 КУпАП.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, малозначність адміністративного правопорушення, звільнення від адміністративної відповідальності, термін накладення адміністративного стягнення.

Формула: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 6.

Annotation. The judicial practice of exemption of offenders from administrative responsibility due to insignificance provided by the Article 130 of the Code of Ukraine on administrative offences has been analysed. The problems of interpretation of the evaluative term "insignificance" as a basis for exemption from administrative responsibility under Article 130 of the Code of Ukraine on administrative offences has been disclosed. The classification of the most frequent cases of driving under influence into the insignificant administrative offence has been reviewed in practice. In particular, "low index of blood alcohol content", "presence of mitigating circumstances", "positive person's behaviour after committing offence", "onset of intoxication due to the use of medicines", "no seizure of a vehicle by police officers". The delimitation of illegal behaviour of a person that contains all indications of administrative offence, administrative offences with a formal composition, circumstances that mitigate responsibility, and insignificant administrative offence has been conducted. It has been indicated that person's behaviour after committed offence and circumstances that mitigate responsibility for administrative offence should not be taken into consideration for acknowledgment of its insignificance. It was identified that contrition of a guilty person, committing an offence for the first time or commitment by a person that has not been prosecuted before, difficult financial situation, compensation for the caused damage and existence of dependents, as 10 years ago continue to remain the most common basis for exemption of offenders from administrative responsibility due to insignificance. An extension term of up to one year of imposition of an administrative penalty for committing an offence provided by the Article 130 of the Code of Ukraine on administrative offences has been positively assessed.

Key words: administrative offence, insignificance of administrative offence, exemption from administrative responsibility, term of imposition of administrative penalty.

Formulas: 0; fi g.: 0; tabl.: 0, bibl.: 6.

Постановка проблеми. Порушення правил дорожнього руху щорічно призводить до людських жертв і значних матеріальних збитків. За статистичними даними Патрульної поліції України, лише за перші сім місяців 2021 року кількість ДТП із причини керування транспортним засобом у стані сп'яніння становить 2767. Травмовано 602 особи, загинуло 54 особи.

На практиці та у науковій юридичній літературі неодноразово порушено питання про можливість звільнення водія за керування транспортним засобом у стані сп'яніння у зв'язку з малозначністю. Це питання є складовою проблематики розмежування адміністративного правопорушення та малозначного проступку.

Рішення про звільнення від адміністративної відповідальності за малозначністю не є простим, адже діяння має всі елементи складу адміністративного правопорушення та є адміністративно караним [1, с. 97]. КУпАП не наводить ознак малозначного адміністративного правопорушення, не дає його чіткого визначення та критеріїв для тлумачення, що зумовлює його неправильне трактування і

призводить до помилкового звільнення правопорушника від відповідальності. Відсутність роз'яснень Верховного Суду щодо застосування оцінного поняття «малозначність» лише сприяє його довільному трактуванню на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідженні правового інституту звільнення правопорушників від адміністративної відповідальності зробили Веремієнко С. В., Шестак Л. В., Бачун О., Панькевич В. М., Сухоребра Т. І. та ін. Окремо потрібно згадати дисертацію Резніка С. О., який у 2011 році дослідив найпоширеніші підставами для звільнення правопорушників від адміністративної відповідальності через малозначність.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Статтею 22 КУпАП визначено, що при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності й обмежитись усним зауваженням.

Оцінне поняття «малозначність» не знайшло свого однакового розуміння ні в

науковій літературі, ні серед практиків. На думку одних учених, малозначні правопорушення – це такі діяння, які не зумовлюють великої суспільної шкідливості, у вчиненні яких правопорушник щиро розкався, діяння, що не заподіяли або не здатні були заподіяти значної шкоди охоронюваним законом цінностям [2, с. 69], а також якщо заподіяна адміністративним правопорушенням матеріальна шкода є незначною та була добровільно відшкодована [3, с. 34].

Формування цілей статті. Мета статті – на основі судової практики дослідити значення оцінного поняття «малозначність» як підстави для звільнення від адміністративної відповідальності за ст. 130 КУпАП.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку С. О. Резніка, малозначними адміністративними правопорушеннями є діяння, санкції яких перевищують розмір заподіяної шкоди або передбачають такі види стягнень, як попередження та штраф до 3 н.м.д.г. Учений стверджує, що до малозначних також слід віднести діяння, спосіб вчинення якого не призвів і не міг призвести до заподіяння значної шкоди або якщо розмір доходів, одержаних протиправним шляхом, є незначним. Науковець до ознак малозначного адміністративного правопорушення відносить діяння, які вчинені з необережності, за наявності обставин, що пом'якшують адміністративну відповідальність, або вчинення правопорушення вперше [4, с. 15–16].

Протилежної позиції дотримуються В. М. Панькевич та Т. І. Сухорєбра. Вони наполягають на тому, що щире каяття, добровільне відшкодування заподіяної шкоди та інші обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, не є ознаками малозначного адміністративного правопорушення. На їхню думку, ці обставини повинні враховувати при призначенні покарання, але не звільняють від нього [5, с. 238]. Науковці також стверджують, що більшість адміністративних проступків сконструйовані з формальним складом та не заподіюють значної шкоди. Тому вони погоджуються з позицією С. В. Веремієнко та Л. В. Шестак про те, що є хибною позиція

про віднесення всіх адміністративних правопорушень із формальним складом до малозначних [1, с. 97; 5, с. 238].

Головне науково експертне управління Апарату Верховної Ради України дає визначення малозначності як формальної категорії, яка передбачає, що шкода, заподіяна суспільним інтересам, є настільки малою, що діяння хоча й має формальні ознаки правопорушення, але не може бути назване суспільно шкідливим і не потребує застосування адміністративного стягнення (висновок від 11.02.2020 на проєкт Закону № 1231-IX).

Розглянемо найбільш поширені на практиці випадки віднесення керування транспортним засобом у стані сп'яніння до малозначних кримінальних правопорушень.

Першим таким прикладом є *«низький рівень етанолу в крові»*. До малозначних, на думку деяких правозастосувачів, можна віднести такі, в яких вміст етанолу в крові водія є порівняно незначним. Наприклад, 0,24, 0,34 чи 0,47 проміле (справи № 285/94/18, 285/3490/18, 285/908/19). Інколи суди доходять висновків, що у зв'язку з тим, що водій випив лише 100 г горілки (справи № 446/214/20, 446/979/20) або вживав лише пиво і слабоалкогольні напої (справа № 446/893/20), то це могло призвести до незначного алкогольного сп'яніння, а тому свідчить про малозначність вчиненого. Однак такий підхід не можна вважати правильним.

Чинне законодавство визначило чітку мінімальну межу вмісту алкоголю в крові водія. Відповідно до п. 7 розділу II «Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції» допустимий вміст алкоголю у крові людини, яка керує транспортним засобом, – 0,2 проміле. На відміну від законодавства Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки, Республіки Польща, Естонської Республіки, наш законодавець не диференціює відповідальність за керування у стані сп'яніння залежно від рівня алкоголю в крові. Наприклад, польське законодавство виділяє два рівні вмісту алкоголю в крові, за які водій може бути покараний:

1) стан після вживання алкоголю – рівень алкоголю в крові від 0,2 до 0,5 проміле;

2) нетверезий стан – рівень алкоголю в крові понад 0,5 проміле. Тому стан сп'яніння та відповідно наявність складу адміністративного правопорушення за чинним в Україні законодавством потрібно констатувати навіть у тому випадку, якщо вміст етанолу в крові водія перевищує допустиму норму хоча б на 0,01 проміле. Якщо ж рівень етанолу в крові становить 0,2 і менше проміле, потрібно констатувати відсутність у діях водія ознак складу адміністративного правопорушення, а не малозначність діяння.

Другою обставиною, що слугує підставою для висновку про малозначність правопорушення, є **«відсутність тяжких наслідків»**. Варто зазначити, що малозначність діяння та відсутність шкідливих наслідків – це ознаки, які нерозривно пов'язані між собою. Водночас не потрібно ототожнювати адміністративні правопорушення з формальним складом та малозначні правопорушення. У першому випадку факт вчинення адміністративного правопорушення містить в собі склад закінченого проступку, незалежно від того, чи наявні наслідки. Адміністративне правопорушення, передбачене ст. 130 КУпАП, є з формальним складом. Воно має дуже високу суспільну шкідливість, тому малозначним його не можна вважати, незважаючи на те, призвело чи ні керування транспортним засобом у стані сп'яніння до ДТП, людських травм чи матеріальних збитків. Такі наслідки не є обов'язковою ознакою складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 130 КУпАП, а за їх настання дії правопорушника додатково підлягають кваліфікації за іншими статтями Особливої частини КУпАП. У випадку настання кримінально-караних наслідків дії особи слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 286 КК України, а стан сп'яніння виступатиме як обтяжуюча обставина (постанови Великої Палати Верховного Суду від 21.08. 2019 у справі № 682/956/17).

Третьою і достатньо поширеною підставою для висновку про малозначність правопорушення у практиці судів є **«наявність пом'якшуючих обставин»** (щире каяття винного, вчинення

адміністративного правопорушення уперше, проблеми зі здоров'ям, заслуги перед державою, позитивна характеристика, молодий віком правопорушника, наявність на утриманні неповнолітніх дітей, скрутне матеріальне становище тощо). Зокрема, у судових справах зазначається, що правопорушник «є єдиним повнолітнім членом багатодітної родини», «має на утриманні малолітніх дітей», «сирота з дитинства, батьки відносно нього позбавлені батьківського піклування, фактично перебуває на утриманні бабусі», «є студентом денної форми навчання, навчається на платній формі навчання», «має на утриманні малолітню дитину та студента, який навчається на платній формі навчання», «є непрацездатною особою (пенсіонер) та отримує мінімальний розмір пенсії», «за станом здоров'я потребує постійного медичного лікування», «на утриманні має батьків пенсіонерів, батько інвалід I групи», «має на утриманні трьох малолітніх дітей, а також жінку, яка є інвалідом III групи», «є інвалідом II групи», «має на утриманні малолітню дитину, яку виховує сама, отримує пенсію по втраті годувальника у зв'язку зі смертю чоловіка» (справи про адміністративні правопорушення № 285/94/18, 285/287/18, 285/487/18, 133/899/18, 285/3218/18, 285/3490/18, 285/3056/18, 278/2610/18, 285/4370/18, 285/4250/18, 285/908/19, 285/600/19, 285/903/19, 285/1477/19, 285/2759/19, 285/3311/19, 285/2816/19, 285/1077/20, 285/1360/20, 285/1737/20).

Усі вищезазначені обставини, незважаючи на їхню безсумнівну важливість, не перетворюють адміністративне правопорушення у малозначиме. Вони можуть бути обставинами, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, однак не звільняють від нього.

Верховний Суд у постанові від 17.12.2015 у кримінальній справі № 5-152кс15 (рішення про помилковий висновок суду щодо малозначності діяння на прикладі закінченого замаху на крадіжку) дійшов висновку про те, що сама по собі посткримінальна поведінка особи може бути лише правовою підставою для пом'якшення покарання, а не для встановлення наявності або відсутності малозначності діяння.

Аналогічний висновок є актуальним і для адміністративного права. Позитивна поведінка водія після вчинення адміністративного правопорушення і наявність обставини, що пом'якшують відповідальність, не є ознаками малозначності адміністративного правопорушення.

У дисциплінарній практиці Вищої ради правосуддя є випадки, коли суддя обґрунтовує свою позицію про віднесення правопорушення, передбаченого ст. 130 КУпАП, до малозначного *«позитивною поведінкою особи після його вчинення»*. Стверджує, що особа виправилася, зробила для себе відповідні висновки і більше не притягувалася до відповідальності за керування в стані сп'яніння.

Прийняття суддею рішення про звільнення від відповідальності водія, який керував транспортним засобом у стані сп'яніння, справді може призвести до глибокого переосмислення ним свого вчинку та усвідомлення своєї помилки, однак він може зробити і повністю протилежний висновок про допустимість і безкарність таких дій. Суд не може передбачити майбутню поведінку особи. Тому обіцянки правопорушника виправитися і більше не вчиняти аналогічні правопорушення не повинні братися до уваги у процесі вирішення питання про можливість віднесення правопорушення до малозначних.

Ще однією підставою для звільнення водія від керування транспортним засобом у стані сп'яніння у зв'язку з малозначністю, яка трапляється в судовій практиці, є *«настання стану сп'яніння внаслідок вживання лікарських засобів»* (справи № 446/1936/19, 446/1889/19).

Таку практику, звичайно, не можна вважати правильною, оскільки вона не відповідає принципу законності та порушує як приписи Правил дорожнього руху, так і ст. 130 КУпАП.

Відповідно до підпунктів «а» і «б» пункту 2.9. Правил дорожнього руху, затверджених постановою КМУ № 1306 від 10.10.2001, водієві забороняється керувати транспортним засобом під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. За порушення цього припису передбачена адміністративна відповідальність за ч.1 ст. 130 КУпАП.

Для правової оцінки вчиненого за ст. 130 КУпАП не важливо, якою є причина перевищення допустимої норми етанолу в крові водія: вживання алкогольних напоїв чи лікарських препаратів. Водій, який здійснює керування під впливом лікарських препаратів, так само, як і водій в стані сп'яніння, становлять небезпеку не лише для себе, але й для інших учасників дорожнього руху. Такі дії є однаково суспільно шкідливими і караними.

Трапляються випадки, коли до малозначних відносять діяння лише на тій підставі, що *«працівники поліції не вилучили у водія транспортний засіб»* (справи № 446/893/20, 446/895/20, 446/979/20). Таку практику вважати правильною не можна. По-перше, якщо є підстави вважати, що водій перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їхню увагу та швидкість реакції, згідно з вимогами ст. 265 та 266 КУпАП, поліцейський тимчасово вилучає посвідчення водія та відсторонює водія від керування транспортним засобом. По-друге, тимчасове затримання транспортного засобу дозволяється у виняткових випадках, зокрема, якщо його розміщення суттєво перешкоджає дорожньому руху або створює загрозу безпеці руху (265 КУпАП). По-третє, критерієм малозначності правопорушення не можуть бути процедурні дії працівників поліції під час складання відносно особи протоколу про адміністративне правопорушення. Правове значення для оцінки проступку як малозначного мають винятково його об'єктивні та суб'єктивні ознаки, суспільна цінність об'єкта посягання, завдана йому шкода, відсутність характерної для адміністративного правопорушення суспільної шкідливості.

Підсумовуючи вищезазначене, потрібно підсумувати розгляд найважливішого питання: чи можуть діяння, передбачені ст. 130 КУпАП, взагалі вважатися малозначними?

Донедавна адміністративне законодавство не містило прямих обмежень для суду щодо застосування звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення. Однак 17 березня 2021 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху». Цим Законом ст. 22 КУпАП доповнено приміткою про те, що положення про малозначність не застосовуються до правопорушень, передбачених ст.130 цього Кодексу. На думку Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України, у цій примітці не було необхідності, оскільки, з огляду на ступінь суспільної шкідливості ст. 130 КУпАП та її санкцію, це правопорушення не може бути віднесено до малозначних правопорушень, за вчинення яких можна обмежитись усним зауваженням.

Суди апеляційних інстанцій також неодноразово доходили висновку про те, що характер правопорушень, передбачених ст. 130 КУпАП, становить підвищену суспільну шкідливість і унеможлиблює застосування звільнення від адміністративної відповідальності через малозначність (наприклад, постанова Вінницького апеляційного суду від 20.07.2020 у справі № 127/9133/20, постанова Київського апеляційного суду від 26.02.2021 у справі № 367/8497/20).

З огляду на останні законодавчі зміни потрібно однозначно констатувати, що в справах, у яких водій в стані сп'яніння керує транспортним засобом, ступінь суспільної шкідливості малозначним бути не може. Санкція ст. 130 КУпАП не випадково є однією з найсуворіших у КУпАП. За останні роки відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп'яніння лише посилюється. Найновіші такі зміни відбулися на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху». Законодавець збільшив розмір штрафу до 17 тис. грн та збільшив до 1 року термін накладення адміністративного стягнення. Варто також зазначити, що Верховна Рада України навіть робила спроби криміналізувати таке правопорушення та віднести його до категорії кримінальних проступків (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року

№ 2617-VIII). Наведені законодавчі тенденції дозволяють констатувати особливий підхід законодавця до оцінки характеру та суспільної шкідливості адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 130 КУпАП.

Отже, якщо донедавна в судовій практиці ще траплялися випадки звільнення водіїв за керування в нетверезому стані, то з 17 березня 2021 року встановлена пряма заборона на застосування приписів ст. 22 КУпАП до таких правопорушень.

У 2011 році на основі аналізу судових рішень С. О. Резніков у своїй дисертаційній роботі наводить дані про те, що серед найпоширеніших підстав для аргументації звільнення правопорушника від адміністративної відповідальності через малозначність є щире каяття винного (26,0%); вчинення правопорушення особою вперше або особою, яка раніше не притягалась до адміністративної відповідальності (12,6%); тяжкий матеріальний стан (4,9%); порушення усунено на момент розгляду справи (3,5%); є утриманці (1,5%). Також автор зазначає, що у 62,7% постанов судді застосування ст. 22 КУпАП не мотивують. За підрахунками вченого, найчастіше визнавались як малозначні саме правопорушення у галузі транспорту, шляхового господарства, зв'язку – 41,3% [6, с. 9]. Проведений аналіз застосування ст. 22 КУпАП підтверджує, що вищезазначені підстави упродовж 10 років продовжують залишатися популярними.

Висновки. Ми не поділяємо позиції С. О. Резніка про можливість віднесення до малозначних правопорушень тих, які вчинені за пом'якшуючих обставин [6, с. 4]. На нашу думку, слід розмежовувати протиправну поведінку особи, яка містить всі ознаки адміністративного правопорушення, адміністративні правопорушення з формальним складом, обставини, що пом'якшують відповідальність, та малозначне адміністративне правопорушення. Для констатації малозначності правопорушення не повинні братися до уваги поведінка особи після вчиненого правопорушення та обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення.

Також критично оцінюємо законодавче нововведення щодо встановлення переліку

діянь, які за жодних обставин не можуть бути визнані малозначними. З позиції теорії адміністративного права малозначним може бути будь-яке правопорушення, незважаючи на важливість суспільних відносин, які охороняються нормами КУпАП. Об'єкт адміністративно-правової охорони малозначним бути не може. Якщо законодавець охороняє власність, громадський порядок, безпеку дорожнього руху, то ми не можемо стверджувати, що в

одному випадку вони є важливим, а в іншому – ні.

Незважаючи на наше авторське бачення, доводиться констатувати, що законодавець, судова практика та наука адміністративного права відходять від традиційного підходу до інституту малозначності, як підстави звільнення від адміністративної відповідальності, до сучасного – як до складової принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності.

Література

1. Веремієнко С. В., Шестак Л. В. До питання про звільнення від адміністративної відповідальності за незначне правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право.* 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 96–98.
2. Бачун О. Питання, які виникають при розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Право України.* 2000. № 8. С. 67–69.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний. К., 2008. 781 с.
4. Резнік С. О. Малозначність правопорушення як підстава звільнення від адміністративної відповідальності: Дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2011. 20 с.
5. Панькевич В. М., Сухоребра Т. І. Звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право.* 2020. Вип. 62. С. 235–239.
6. Резнік С. О. Малозначність правопорушення як підстава звільнення від адміністративної відповідальності: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2011. 20 с.

Reference

1. Veremiyenko, S. V. and Shestak, L. V. (2015), “On the issue of release from administrative liability for a minor offense”, *Naukovij visnik Uzgorods`kogo Nacional`nogo Universitetu, Seriya Pravo*, Vol. 30. T. 2. P. 96–98.
2. Bachun, O. (2000), “Issues that arise when considering cases of administrative offenses”, *Pravo Ukrainy*, vol. 8. P. 67–69.
3. Kalyuzhny, R. A. Komzyuk, A.T. and Pogribny, O.O. (2008), *Kodeks Ukrainy pro administrativny pravoporushennya: naukoviy ta practichniy komentar* [Code of Ukraine on administrative offenses: Scientific and practical commentary], Kyiv, Ukraine.
4. Ryznyk, S. O. (2011), “Insignificance of the offense as a basis for exemption from administrative liability”, Abstract of Ph.D. dissertation, Administrative Law and Proceeding, Financial Law, Information Law, Dnepropetrovsk, Ukraine.
5. Pan`kevych, V. M. And Suxorebra, T. I., (2020), “Exemption from administrative liability in case of insignificance of the offense”, *Naukovij visnik Uzgorods`kogo Nacional`nogo Universitetu, Seriya Pravo*, Vol. 62. P. 235–239.
6. Ryznyk, S. O., (2011), “Insignificance of the offense as a basis for exemption from administrative liability”, Ph.D. Thesis, Administrative Law and Proceeding, Financial Law, Information Law, Dnepropetrovsk, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2022 року

УДК: 349.4

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-66-73

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРОБЛЕННЯ ПРОЄКТУ ЗЕМЛЕУСТРОЮ ЩОДО ВІДВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ З КОМУНАЛЬНОЇ У ПРИВАТНУ ВЛАСНІСТЬ

Скоморовський В.Б.

доктор юридичних наук, професор, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32,
03113, Україна
тел.: (044)–45–569-85, e-mail: Vskomor@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1020-2322

Рибченко В. І.

здобувач вищої освіти ступеня «магістр», ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна,
30-32, 03113, Україна
тел.: (093) 22-323-21, e-mail: justflow666@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4345-5956

LEGAL AND REGULATORY SUPPORT OF THE DEVELOPMENT OF A LAND PLANNING FOR ABSTRACTION LANDS FROM COMMUNAL TO PRIVATE PROPERTY

Skomorovskiy V.B.

Doctor of Law Sciences, Professor “KROK” University st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (044)–45–569-85, e-mail: Vskomor@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1020-2322

Rybchenko V.I.

Master`s student degree “KROK” University st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (093) 22-323-21, e-mail: justflow666@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4345-5956

Анотація. У статті зазначається, що процедура відведення земельних ділянок є особливо актуальною, адже відповідно до Конституції України, «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави». З огляду на це, постає потреба в аналізі нормативно-правової бази для розкриття всіх тонкощів Конституції України, Земельного кодексу, інших актів, а також в аналізі проблем, які можуть виникнути при відведенні земельної ділянки. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно, відповідно до ст. 14 Конституції України. Крім того, варто зазначити, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією та Законами України відповідно до статті 19 Конституції України. Варто зазначити, що громадяни України мають право відведення у власність земельної ділянки безоплатно, проте чимало громадян ним не користуються через необізнаність у зазначеному питанні. На це може бути безліч причин, але головною причиною вважаємо те, що рівень правової свідомості громадян на сьогодні є доволі низьким. Практичний досвід засвідчує, що громадяни, зацікавлені в отриманні у власність земельної ділянки безоплатно, знаючи про це право, завжди намагаються дізнатися в місці подання заяви щодо отримання дозволу на відведення земельної ділянки з державної або комунальної власності в сільській, селищній, міській раді. Оскільки, як зазначено вище, правосвідомість громадян не на найвищому рівні, то їм потрібно більш детально ознайомлюватися з чинним законодавством та у разі потреби звертатися за додатковим роз'ясненням до компетентних структур. Часто трапляються випадки стосовно черг на отримання земельних ділянок. Існує хибна думка, що достатньо написати заяву без зазначення орієнтованого місця розташування та орієнтованих

розмірів. Як результат, громадяни отримують мотивовану відмову на їх заяву. Ще однією з проблем, які трапляються на сьогоднішній день, є те, що громадяни вважають, що вони можуть отримати земельну ділянку тільки за місцем їх реєстрації, але Земельний кодекс регламентує інше. Варто зазначити, що якщо громадяни, які знають усю процедуру відведення земельних ділянок, подають заяву на отримання дозволу щодо відведення земельної ділянки з державної чи комунальної власності, то вони зазначають орієнтоване місце розташування та орієнтовані розміри, а також знають те, що їх заява повинна бути розглянута в місячний строк. У державі існує проблема, яка полягає не в розгляді заяв громадян, а в незабезпеченні міським головою належної роботи виконавчого комітету, оскільки більшість громадян, що не отримали дозвіл, звертаються до юристів чи адвокатів, які з'ясовують в судовому порядку те, що їх права були порушені.

Ключові слова: земельне право, відведення земельної ділянки, правосвідомість, проєкт землеустрою, право власності на землю.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 11.

Abstract. In this article is stated that the procedure of the lands' assignation is particularly relevant. In accordance with the Constitution of Ukraine "Land is the main national wealth, which is under special protection of the state." Because of this, there is a need to analyze the legal framework, to reveal all the intricacies of the Constitution of Ukraine, the Land Code, problems that may arise in the process of assignation lands, and other documents. Land ownership is guaranteed. This right acquires and realizes by citizens, artificial person and by the state exclusively in accordance with Art. 14 of the Constitution of Ukraine. It should be noted that the legal order in Ukraine is based on the principles according to which no one can be forced to do what is not provided by law. Public authorities, local governments, and their officials should act only on the basis, within the powers and in the process provided by the Constitution and laws of Ukraine in accordance with Art. 19 of the Constitution of Ukraine. It should be emphasized that the citizens of Ukraine have the right to get own land free of charge, but many citizens don't use this right because of their legal ignorance. It can have many reasons, but the main reason is the low level of legal awareness of citizens nowadays. Practical experience shows that citizens who are interested in getting land free of charge, knowing about this right, always try to find out at the place of application for permission to allocate land from state or communal ownership in the local government. According to the previous paragraph, the legal awareness of citizens is not at the highest level, they need to learn current legislation in more details, and if it's necessary, inquire detailed information from the competent authorities. Often there are cases of queues for getting lands. There is a misconception that it is enough to write a statement without specifying a targeted location and targeted dimensions. As a result, citizens receive a reasoned refusal of their application. Another problem that occurs nowadays, is that citizens believe that they can get land only at the place of their registration, but the Land Code regulates otherwise. It should be noted that if citizens knows all the procedure of abstraction lands apply for permission to get land from state or communal ownership, they should indicate the approximate location and approximate size, as well as they know that their application must be considered within a month. The problem is not considering of citizens' applications. The problem is that the mayor doesn't ensure the proper work of the executive committee. That's why most citizens who have not received permission consult with lawyers or attorneys to prove in court that their rights were violated.

Keywords: land law abstraction of the lands, legal awareness, planning project, land ownership.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 11.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день безоплатне отримання земельної ділянки у власність є актуальним для більшості громадян України. Для реалізації зазначеного питання одного лише бажання громадянина недостатньо, адже задля гарантованого отримання земельної ділянки необхідно дотриматися повної процедури, зі всіма її особливостями, а також бути правосвідомим та обізнаним громадянином, який чітко знає свої права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання нормативно-правового забезпечення розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки з комунальної у приватну власність досліджували такі вчені, як В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, Д. В. Бусуйок, Ю. О. Вовк, А. П. Гетьман, В. М. Єрмоленко, І. О. Іконицька, А. А.

Заболотнянський, І. І. Каракаш, Т. О. Коваленко. Водночас цілісного дослідження щодо розроблення проєкту землеустрою в літературі не наводилося.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. В Україні залишається актуальним питання безоплатного відведення земельних ділянок у власність. Для розгляду зазначеної проблеми з нового ракурсу в межах цієї статті проведений ґрунтовний аналіз послідовності дій для гарантованого отримання земельної ділянки громадянином у власність.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття особливостей нормативно-правового забезпечення розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки з комунальної у приватну власність. Задля реалізації цієї мети необхідно: розглянути процедуру відведення земельних ділянок з комунальної у приватну власність; надати теоретичне обґрунтування

особливостей чинного законодавства; дослідити особливості розроблення проєкту землеустрою відповідно до чинного законодавства; проаналізувати процедуру відведення земельної ділянки з комунальної у приватну власність.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сфері земельного законодавства передбачено охорону земельних ділянок з метою забезпечення раціонального використання земель, створення умов для підвищення ефективності цього процесу, охорони прав організацій і громадян як землевласників та землекористувачів. Земельні відносини - це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Суб'єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки і права на них, у тому числі на земельні частки (паї) [10, с. 123].

Головними джерелами земельного права слід визнати Конституцію України, Земельний кодекс України, де встановлено, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави, а тому право власності на землю гарантується [2, ст. 14]. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією та Законами України [1, ст.19].

У Земельному кодексі чітко передбачена можливість для громадян України набути права власності на земельні ділянки на підставі безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності [2, ст. 81]. Згідно із Земельним кодексом громадяни, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення

садівництва, будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибної ділянки), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безоплатної приватизації, подають клопотання до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, який передає земельні ділянки державної чи комунальної власності.

У клопотанні зазначаються цільове призначення земельної ділянки та її орієнтовні розміри. До клопотання додаються графічні матеріали, на яких зазначено бажане місце розташування земельної ділянки, погодження землекористувача (у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні інших осіб) та документи, які підтверджують досвід роботи у сільському господарстві або наявність освіти, здобутої в аграрному навчальному закладі (у разі надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства)» [2, ст. 118].

«Безоплатна передача земельних ділянок у власність громадян проводиться у разі:

- одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Кодексом;

- передачі земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах норм, визначених земельним кодексом, провадиться один раз по кожному виду використання» [2, ст. 116].

Відповідно до Земельного кодексу, відвести земельні ділянки можна тільки певного розміру та залежно від цільового призначення земельної ділянки:

- «-для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах - не більше 0,25 гектара, в селищах - не більше 0,15 гектара, в містах - не більше 0,10 гектара;

- для індивідуального дачного будівництва - не більше 0,10 гектара;

- для будівництва індивідуальних гаражів - не більше 0,01 гектара.

Розмір земельної ділянки, що передається безоплатно громадянину у власність у зв'язку з набуттям ним права власності на жилий будинок, не може бути меншим, ніж максимальний розмір земельної ділянки відповідного цільового призначення, встановлений частиною першою цієї статті (крім випадків, якщо розмір земельної

ділянки, на якій розташований будинок, є меншим)» [2, ст. 121].

Важливо зауважити, що «передача земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах норм, визначених цим Кодексом, провадиться один раз по кожному виду використання» [2, ст. 116].

Варто зазначити, що кожен громадянин має право отримати у приватну власність до шести земельних ділянок різного цільового призначення [2, ст. 121].

Як показує практика, через низьку правову свідомість громадян, вони не користуються практично жодним із зазначеного переліку правом.

«Відповідний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування в межах їх повноважень у місячний строк розглядає клопотання і дає дозвіл на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки або надає мотивовану відмову у його наданні.

Підставою відмови у наданні такого дозволу може бути лише невідповідність місця розташування земельної ділянки вимогам законів, прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, а також генеральних планів населених пунктів, іншої містобудівної документації, схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, проектів землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів, затверджених у встановленому законом порядку» [2, ст. 123].

Проте іноді трапляються випадки, коли міський голова не виносить на порядок денний клопотання, які подаються, а потім у судому порядку громадяни дізнаються, що винна не міська рада та не міський голова, який має забезпечувати належну роботу виконавчого комітету, а виконавчий комітет у нерозгляді заяв громадян на отримання дозволу щодо відведення земельної ділянки.

Хоча, як регламентовано в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»:

«-Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті ради:

-Кількісний склад виконавчого комітету визначається відповідною радою. Персональний склад виконавчого комітету

міської ради затверджується радою за пропозицією міського голови, у місті ради - за пропозицією голови.

- Виконавчий комітет ради утворюється у складі відповідно міського голови, у місті ради - голови ради, заступника (заступників) міського голови, у місті ради, керуючого справами (секретаря) виконавчого комітету, а також керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, інших осіб» [8].

«Міська рада утворює у складі виконавчого комітету ради орган з питань містобудування та архітектури. Очолюється виконавчий комітет міської ради відповідно міським головою» [3, ст. 51].

Стаття 46 Закону України «Про Місцеве самоврядування в Україні»: «Сесії ради скликаються відповідно міським головою, сесія ради скликається в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок та надання документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності - не рідше ніж один раз на місяць.

Сесію міської ради відкриває і веде відповідно міський голова».

Як часто відбувається у житті, у судовому порядку громадяни, зацікавлені у відведенні земельної ділянки з комунальної чи державної власності у приватну, дізнаються про те, що Департамент земельних ресурсів не підготував проект рішення протягом 10 робочих днів, а як зазначалося раніше, міський голова має забезпечувати належну роботу виконавчого комітету ради.

Земля є основним національним багатством, яке знаходиться під особливою охороною держави, саме тому право власності на землю гарантується. Відвести земельні ділянки можна лише певного розміру та визначеного цільового призначення. Разом з тим, кожен громадянин України має право отримати у приватну власність до шести земельних ділянок різного цільового призначення. Сучасна правова діяльність вказує на низьку правову свідомість громадян, у результаті чого вони не користуються практично жодним зі своїх прав.

Якщо громадянин зацікавлений у відведенні земельної ділянки з комунальної у приватну власність, він має дотриматися певних етапів відведення земельної ділянки.

Етап 1: Зв'язатися з органом, уповноваженим здійснювати розпорядження

земельними ділянками державної або комунальної власності, із заявою про безоплатне надання земельної ділянки у власність.

Таким органом щодо земель комунальної власності, переважно розташованих у межах населених пунктів, є відповідна сільська, селищна, міська рада, а щодо земель державної власності, які, як правило, розташовані за межами населених пунктів, є:

- при наданні земельних ділянок для ведення садівництва або особистого селянського господарства - Головне управління Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру в області;

- при наданні земельних ділянок в інших випадках – районної державної адміністрації.

До клопотання повинні додаватися:

- вкопійовання з кадастрової карти (плану), або інші графічні матеріали, на яких слід відзначити бажане місце розташування земельної ділянки;

- погодження землекористувача (у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні інших осіб) та документи, що підтверджують досвід роботи у сільському господарстві або наявність освіти, здобутої в аграрному навчальному закладі (у разі надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства);

- копія документа, що посвідчує особу (наприклад, паспорта громадянина України).

За результатами розгляду звернення уповноважений орган повинен прийняти рішення про надання дозволу на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки або надати відмову в його наданні.

Як уже зазначалося:

- рішення про надання дозволу на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки відповідним органом влади має бути прийнято в місячний строк;

- рішення про відмову у наданні дозволу на розробку проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки має бути мотивовано.

Підставами відмови, відповідно до статті 118 Земельного кодексу України,

можуть бути лише невідповідність місця розташування об'єкта вимогам законів, прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, генеральних планів населених пунктів та іншої містобудівної документації, схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, проєктів землеустрою щодо впорядкування територій населених пунктів [2, ст. 123].

Етап 2: Замовити в землевпорядній організації виготовлення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки.

Виконавцем робіт землевпорядної організації може бути тільки особа, яка має сертифікат інженера-землевпорядника. Перелік таких осіб розміщений на офіційному сайті. Без наявності такого сертифіката у виконавця робіт проєкт землеустрою буде вважатися недійсним і державної реєстрації земельної ділянки здійснено не буде [9].

Складання документації із землеустрою передбачає, що інженер-землевпорядник повинен визначити точні межі земельної ділянки, їх геодезичні координати і скласти кадастровий план земельної ділянки. При необхідності, землевпорядник встановить прикордонні знаки. Це необхідно для того, щоб внести відомості про земельну ділянку до Державного земельного кадастру. Надалі це дозволить, за необхідності, відновлювати кордони ділянки й краще захистити право на землю.

Етап 3: Домовтеся із землевпорядною організацією про вартість, терміни виконання робіт і укладіть відповідний договір.

Потрібно звернути увагу на те, щоб у договорі були вказані конкретні терміни виконання робіт. Термін виконання робіт згідно із законодавством не може перевищувати 6 місяців.

Етап 4: Землевпорядна організація повинна виконати геодезичні роботи та розробити проєкт землеустрою щодо відведення земельної ділянки у строки, встановлені договором. Межі земельної ділянки, за необхідності, повинні бути закріплені межовими знаками встановленого зразка. Проєкт землеустрою повинен бути складений у паперовій формі та у формі електронного документа.

Потрібно вимагати від землевпорядної організації надання примірника виготовленої землевпорядної документації в паперовій формі. У випадку виникнення спору щодо меж земельної ділянки в суді, вона буде служити доказом [11].

Земельний кодекс України встановлює обов'язковість погодження меж земельної ділянки з власниками і користувачами суміжних ділянок при проведенні кадастрових зйомок. Однак, це не означає, що сусід може безпідставно відмовити в такому погодженні, вимагаючи перенесення кордону на свою користь. Усі свої вимоги він повинен аргументувати й підтвердити.

Проект землеустрою щодо відведення земельних ділянок усіх категорій та форм підлягає обов'язковому погодженню з територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин [2, ст. 186].

У разі, якщо надання земельної ділянки планується здійснити за рахунок особливо цінних земель, земель лісового фонду, а також земель водного фонду, природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного й історико-культурного призначення, проект землеустрою щодо відведення земельних ділянок підлягає обов'язковій експертизі, яка проводиться Держгеокадастром України.

Етап 5: Слід звернутися до державного кадастрового реєстратора в територіальному органі Держгеокадастру України із заявою про державну реєстрацію земельної ділянки. Якщо інше не передбачено договором про розробку проекту, в цей орган має звертатися землевпорядна організація.

До заяви додається:

- копія документа, що посвідчує особу;
- копія документа, що посвідчує повноваження діяти від імені того, хто подає заяву (договір, довіреність);
- копія документа про присвоєння податкового номера;
- розроблений і погоджений уповноваженими органами проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки в паперовому вигляді та у формі електронного документа, а у випадку, якщо за проектом проводилася державна

експертиза, також оригінал позитивного висновку цієї експертизи;

- документ, що підтверджує оплату послуг з державної реєстрації земельної ділянки та внесення відомостей до Державного земельного кадастру.

Етап 6: Надана заява протягом 14 днів розглядається державним кадастровим реєстратором територіального органу Держгеокадастру в районі (місті), за результатом чого, в разі, якщо подані документи складені правильно, а межі ділянки не порушують меж уже зареєстрованих ділянок, державний кадастровий реєстратор реєструє земельну ділянку в Державному земельному кадастрі і видає витяг з Державного земельного кадастру про земельну ділянку із зазначенням у ньому кадастрового номера.

Етап 7: Необхідно подати до органу, уповноваженого розпоряджатися земельною ділянкою, клопотання про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки. До клопотання треба додати:

- екземпляр погодженого проекту;
- витяг з Державного земельного кадастру про земельну ділянку.

Етап 8: Орган, уповноважений розпоряджатися земельною ділянкою, повинен прийняти рішення про затвердження проекту і звернутися до Реєстраційної служби відповідного підрозділу Міністерства юстиції України за місцезнаходженням земельної ділянки із заявою про державну реєстрацію права власності держави або територіальної громади на земельну ділянку.

Етап 9: Після здійснення державної реєстрації права власності держави або територіальної громади на земельну ділянку зазначений орган повинен прийняти рішення про безоплатну передачу земельної ділянки у власність [7].

У рішенні обов'язково повинна бути зазначена площа, місце розташування та кадастровий номер земельної ділянки, який вказано у витязі з Державного земельного кадастру.

Етап 10: Після отримання рішення про безоплатну передачу у власність земельної ділянки, особа може за своїм вибором:

- подати до Реєстраційної служби заяву про державну реєстрацію права власності на земельну ділянку;

- подати зазначену заяву через державного кадастрового реєстратора управління земельних ресурсів, у якому отримували витяг з Державного земельного кадастру про земельну ділянку.

До заяви додаються:

- заява про державну реєстрацію;
- копія документа, що посвідчує особу заявника;
- копія реєстраційного номера облікової картки платника податків згідно з Державним реєстром фізичних осіб - платників податків (окрім випадків, коли особа через свої релігійні або інші переконання відмовляється від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, офіційно повідомила про це відповідні органи державної влади і має відмітку в паспорті громадянина України) [5];
- документ, що підтверджує внесення плати за надання витягу з Державного реєстру прав;
- документ про сплату державного мита (за винятком випадків, коли особа звільнена від сплати державного мита);
- завірена копія рішення про безоплатну передачу земельної ділянки;
- виписка з Державного земельного кадастру про земельну ділянку.

Етап 11: Подана заява протягом 14 днів розглядається Державним реєстратором, за результатом чого, у разі, якщо подані документи складені правильно, видається Свідоцтво про право власності на земельну ділянку і витяг з Державного реєстру прав на нерухоме майно та їх обтяжень (у разі, коли заява подано за власним бажанням

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України, 1996. № 30. Ст. 141.
2. Земельний кодекс України № 2768-III від 25 жовтня 2001 року (остання редакція від 01.01.2017 року): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення 02.10.2022).
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» 21.05.1997 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997. № 24. Ст.170.
4. Васильев А. М. О правоприменении в процессуальной сфере. Проблемы соотношения материального и процедурного права. Москва: Юрид. лит., 1980. 256 с.
5. Гордєєв В. І. Особливості надання земельних часток (паїв) на умовах оренди. Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи: зб. матеріалів круглого столу (30 – 31 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 48–50.
6. Домашенко М. В. Про теоретичні погляди на власність / М. В. Домашенко // Право України : Респ. юрид. журнал, 2010. №12. С. 32-39.
7. Каракаш И. И. Правовое регулирование аграрно-земельных и природоресурсово-экологических отношений. Сборник избранных статей, докладов и рецензий (1997 – 2007). Одесса: Феникс, 2007. 430 с.
8. Ковальський Д. В. Земельно-процедурні правовідносини: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 174 с.
9. Кузьменко Н. О. Рішення органів місцевого самоврядування в механізмі правового регулювання земельних відносин: монографія. Київ: Алерта, 2018. 264 с.
10. Лейба Л. В. Земельні спори і порядок їх вирішення: монографія / за ред. проф. М. В. Шульги. Харків: Право, 2007. 160 с.

державним кадастровим реєстратором, зазначені документи отримуються у нього). З цього часу право власності особи на земельну ділянку зареєстроване державою.

Отже, процедура отримання земельної ділянки із земель державної та комунальної власності передбачає проходження низки етапів, а також правильного оформлення визначеного переліку документів. Лише дотримавшись усіх умов, громадянин України приватизує земельну ділянку.

Висновки. Процедура отримання земельної ділянки в особи (громадянина України) супроводжується вчиненням передбачених законодавством дій та дотриманням певного порядку.

Відведення земельної ділянки з комунальної у приватну власність поділяється на певні етапи, і, як зазначалося, перший етап - це бажання особи (громадянина) вчинити дію, дія в даному випадку має бути підкріплена правильно оформленою заявою.

Отже, законодавством регламентовано обов'язок органу місцевого самоврядування розглянути клопотання особи про надання дозволу на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у місячний строк. При цьому, розгляд таких клопотань здійснюється на пленарних засіданнях ради, формування порядку денного яких належить до безпосередньої компетенції її голови, на якого, крім іншого, також покладено обов'язок забезпечити підготовку на розгляд ради проєктів відповідних рішень, що належать до її видання.

11. Настечко К. О. Оформлення прав на земельні ділянки: щодо визначення поняття // Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2007. С. 519–525.

Reference

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), “The Constitution of Ukraine”, №30, art. 141.
2. The Land Code of Ukraine (2001), available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Accessed 02 October 2022).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), The Law of Ukraine “About Local Government in Ukraine”, vol. 24, art. 170.
4. Vasiliev, A. M. (1980), *O pravoprimerenii v procesualnoi sfere. Problemy sootnosheniia materialnogo i procedurnogo prava* [About using law in the procedural sphere. Problems of the substantive and procedural law relationship], Yurid. Lit., Moscow, Russia.
5. Gordeev, V. I. (2015), *Osoblyvosti nadannia zemelnykh chastok (paiv) na umovah orendy. Pryrodoresursne parvo v systemi prava Ukrainy: istoriia, siohodennia, perspektvy* [Features of land lease. Natural resource law in the legal system of Ukraine: history, present times, prospects], Kharkiv, Ukraine.
6. Domashenko, M. V., (2010), *About the theoretical aspects of the ownership*, Pravo Ukraini, vol.12, pp.32-39.
7. Karakash, I. I., (2007), *Pravovoe regulirovanie agrarno-zemelnykh I prirodoresursovo-ekologicheskikh otosheniy* [Legal regulation of agrarian-land and natural resource-ecological relations], Feniks, Odessa, Ukraine.
8. Kovalskiy, D. V., (2009), *Zemelno-procedurni pravovidnosyny* [Land-procedural legal relations], Urinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
9. Kuzmenko, N. O., (2018), *Rishennia orhaniv miscevoho samovriaduvannia v mehanizmi pravovoho rehuluvannia zemelnykh vidnosyn* [Decisions of local governments in the mechanism of legal regulation of land relations], Alerta, Kyiv, Ukraine.
10. Leiba, L. V., (2007), *Zemelni spory I poriadok ih vyrishennia* [Land disputes and the procedure for resolving them], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
11. Nastechko, K. O., (2007), *The registration of land right: about the concept, State and law. Legal and political sciences*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до друку 10.10.2022 року

РОЗДІЛ 4.

Кримінальне право і кримінальний процес; кримінально-виконавче право і кримінологія; криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

УДК 351.746.2

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-74-80

ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВІВ В УКРАЇНІ

Француз А. Й.

*Герой України, заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (050) -33-944 -02 , e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

Єлісєєв І. С.

*здобувач вищої освіти ступеня «магістр», ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (093) 77-159-05 , e-mail: toolateua@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8105-8471*

TECHNICAL SUPPORT OF PRIVATE DETECTIVE ACTIVITY IN UKRAINE

Frantsuz A.J.

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine Doctor of Laws Sciences, Professor, Professor of Department of State Legal Disciplines, "KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (050) -33-944 -02 , e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

Yeliseiev I.S.

*Master student "KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (093) 77-159-05 , e-mail: toolateua@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8105-8471*

Анотація. Сучасні тенденції розвитку злочинних практик вимагають від держави належного реагування на них, розроблення дієвих механізмів запобіжного впливу на злочинність. У зв'язку з цим, система запобігання злочинності знаходиться у постійному русі. Вона є залежною від багатьох факторів, в останній час особливо – від реалізації політичної волі, виконання міжнародних зобов'язань України. Це безпосередньо відображається на стані чинного законодавства, завдяки якому загалом формується стратегія запобігання злочинності та знаходять свій вияв тактичні фактори протидії. Одним із таких проявів на сьогодні є нова, за своєю суттю, детективна діяльність як державних органів, так і приватних організацій (установ). Приватна детективна діяльність по-різному врегульована на законодавчому рівні багатьох держав світу. Попри нормативне

закріплення, діяльність приватних детективів дуже відрізняється за ступенем правового регулювання з боку державних інституцій та контролю з боку професійного самоврядування. Це передусім стосується як порядку ліцензування, так і процесу здійснення такої діяльності. На шляху пізнання запобіжної детективної діяльності існують певні теоретичні та практичні проблеми. До них слід віднести те, що суб'єктивний вимір приватної детективної діяльності, а також сама приватна детективна діяльність мало досліджувані у сучасній кримінологічній практиці й майже не розроблені. Правові засади використання (застосування) спеціальних засобів складаються із законодавчих актів, що регулюють діяльність органів, яким надане право на їх застосування. Правову основу застосування спеціальних технічних засобів приватної детективної діяльності становить система правових норм і підзаконних нормативних актів, що визначають допустимість або регламентують порядок та умови їх використання. Призначення спеціальної техніки полягає у таких аспектах: 1) полегшення розкриття і розслідування скоєних злочинів, забезпечення високої якості проведення огляду місця вчинення правопорушення, сприяння виявленню речових доказів під час проведення обшуків; 2) створення можливостей одержання достовірних відомостей про осіб, причетних до підготовки або вчинення правопорушень. Статистика доводить, що за допомогою низки оперативно-технічних засобів можна швидко та надійно отримати й зафіксувати відомості про конкретних осіб, які замислюють чи готують злочини, а після цього вжити заходів щодо їх недопущення. Приладами застосування таких засобів можуть бути апаратура аудіо- та відеозапису, прилади спостереження й інші; 3) фізичне припинення опору з боку злочинних елементів. Це може бути досягнуто через застосування спеціальних засобів захисту особового складу і проведення спеціальних операцій.

Ключові слова: Приватна детективна діяльність, приватний детектив, правовий статус приватного детектива, технічне забезпечення приватної детективної діяльності.

Формул.: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 10.

Annotation. Current trends in the development of criminal practices require the state to respond appropriately to them, to develop effective mechanisms to prevent crime. As a result, the crime prevention system is in constant motion. It depends on many factors, especially on the implementation of political will and the fulfillment of Ukraine's international obligations. This is directly reflected in the current legislation, which generally forms a strategy to prevent crime and find its tactical countermeasures. One of such manifestations today is a new, in essence, detective activity of both public bodies and private organizations (institutions). Private detective work is regulated differently at the legislative level in many countries around the world. Despite the normative enshrinement, the activities of private detectives differ greatly in the degree of legal regulation by state institutions and control by professional self-government bodies. This primarily applies to both the licensing process and the process of carrying out such activities. On the way to knowledge of preventive detective activity there are certain both theoretical and practical problems. These include the fact that the subjective dimension of private detective activity, as well as private detective activity itself, has been little studied in modern criminological practice and has hardly been developed. Legal bases of use (application) of special means consist of the legislative acts regulating activity of bodies to which the right to their application is given. The legal basis for the use of special technical means in private detective work is a system of legal norms and bylaws that determine the admissibility or regulate the procedure and conditions of their use. The purpose of special equipment is in the following aspects: 1) facilitating the detection and investigation of crimes, ensuring the high quality of the inspection of the crime scene, facilitating the discovery of physical evidence during searches; 2) creating opportunities to obtain reliable information about persons involved in the preparation or commission of offenses. Statistics show that with the help of a number of operational and technical means it is possible to quickly and reliably obtain and record information about specific persons who plan or prepare crimes, and then take measures to prevent them. Devices for the use of such tools can be audio and video equipment, surveillance devices, etc.; 3) physical cessation of resistance by criminal elements. This can be achieved through the use of special means of personnel protection and special operations.

Keywords: Private detective activity, private detective, legal status of a private detective, technical security of private detective activity.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 10..

Постановка проблеми. Проблематика дослідження насамперед полягає у тому, що проекти законодавчих актів, запропоновані на цей час, потребують суттєвих доопрацювань, оскільки неповно та нечітко регулюють питання приватної детективної (розшукової) діяльності. Необхідно більш детально узгодити норми діяльності приватних детективів з нормами Кримінального процесуального кодексу України, Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", нормами Законів України "Про інформацію" та "Про доступ до публічної

інформації", нормами Закону України "Про адміністративні послуги", а також з функціями діяльності центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку та Національної поліції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в експертному середовищі триває кропітка робота, спрямована на виявлення нових та подолання існуючих помилок і недоліків у галузі приватної детективної

діяльності. Як науковці, так і практики разом із суб'єктами законодавчої ініціативи докладають максимум зусиль задля досягнення спільної мети - прийняття якісного нормативного акта, що регламентує організацію та порядок здійснення приватної детективної діяльності в Україні. Питанню організації й правового забезпечення приватної детективної діяльності в Україні та світі присвятили свої дослідження багато вчених і практиків у галузі безпеки та права. Серед вітчизняних науковців і практиків, які в різні часи займалися й продовжують займатися дослідженням проблеми приватної детективної (розшукової) діяльності, слід назвати таких авторів, як В. Крутов, А. Француз, О. Захаров, І. Леоненко, В. Литвиненко, В. Черков, Ю. Кармазін, О. Бандурка, В. Онопенко, В. Мойсик, В. Швець, В. Малишев, М. Паламарчук, А. Кожем'якін, О. Продан, А. Тетерук, В. Гіжевський, С. Даниленко, А. Заєць, В. Ковальський, О. Пунда, В. Тимошенко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. У статті подаються пропозиції для запровадження чинних механізмів для ефективної роботи приватних детективів і використання ними технічного забезпечення у здійсненні розшукової діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ціллю статті є виявлення проблемних питань законодавчих пропозицій щодо легалізації приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні, застосування технічних засобів у здійсненні приватної розшукової діяльності та формулювання низки пропозицій щодо правового регулювання такої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найбільш важливих і пріоритетних напрямів приватної детективної діяльності є можливість застосування спеціальних технічних засобів суб'єктами цієї діяльності під час здійснення ними своїх повноважень.

Так, зокрема, у п. 9 ч. 1 ст. 12 Законопроект вказується, що приватні детективи, приватні детективні підприємства (агентства) під час

здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності мають право здійснювати кіно- і фотозйомку, відео- та аудіозапис, а також застосовувати інші технічні засоби, які не спричиняють шкоди життю і здоров'ю громадян, навколишньому середовищу, в службових та інших приміщеннях, за письмовою згодою власників цих приміщень [6].

Справа в тому, що переважна кількість заходів, які провадять суб'єкти приватної детективної діяльності, мають негласний характер. Негласність у даному разі означає неочевидність, скритність приватних розшукових дій, що провадяться, від осіб, які в них не беруть участі, але насамперед від об'єктів, щодо яких вони здійснюються [8, с. 554].

Принцип скритності є одним із головних принципів розвідки. Своєю чергою, розвідка - невід'ємна складова приватної детективної діяльності. Скритність (конспіративність) забезпечується шляхом таємного провадження приватним детективом усіх розвідувальних заходів. Це необхідно як для забезпечення безпеки клієнта та самого приватного детектива, так і приховування фактів витоку або зміни інформації. Процес здобуття інформації з напівлегальних (тим паче з нелегальних) джерел, безумовно, повинен мати конспіративний характер, оскільки законодавством заборонено збирати інформацію стосовно фізичних осіб [9, с. 160].

Так, у ч. 2 ст. 11 Закону України «Про інформацію» зазначається, що не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження [10].

Отже, у будь-якому випадку необхідна обов'язкова згода особи на збирання певної інформації стосовно неї. Зрозуміло, що у випадку, коли клієнт звертається до приватного детектива за послугою з вивчення конкурента, то виконати таке замовлення без отримання інформаційного матеріалу просто неможливо. Тому вищевказана стаття Закону

України «Про інформацію» в даній ситуації заздалегідь приречена на порушення з боку суб'єкта приватної детективної діяльності. Конспіративність означає, що здобуття інформації щодо конкурента повинно залишатися таємницею для нього. Скритність досягається легендуванням та таємністю заходів, використанням пасивних технічних засобів маскування, камуфлюванням спеціальних технічних засобів [9, с. 161].

Таким чином, як бачимо, здійснення розвідувальних заходів зі здобуття інформації стосовно особи, яка перевіряється, без використання приватним детективом спеціальних технічних засобів майже неможливе. Відповідним чином, неможливим виявляється уникнення випадків порушення законодавства в кожному конкретному випадку.

Багато нарікань, до речі, сьогодні викликає питання придбання або використання спеціальних засобів отримання інформації.

Як вказувалося вище, розвідувальні заходи, що проводить приватний детектив, є здебільшого заходами негласного (конспіративного) характеру, а отже, й спеціальні технічні засоби, які він використовує у своїй діяльності, повинні мати певні властивості (мати мініатюрні габарити, бути певним чином замасковані під різноманітні побутові пристрої тощо). У науці кримінального права подібні засоби визначені як спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації (ст. 359 КК України).

Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації - це технічні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, спеціально створені, розроблені, модернізовані, запрограмовані або пристосовані для виконання завдань з негласного отримання інформації. До таких засобів належать, зокрема, спеціальні технічні засоби для негласного: 1) отримання та реєстрації аудіоінформації (спрямований мікрофон, радіозакладний пристрій тощо); 2) візуального спостереження та документування (малогабаритна фотокамера, мініатюрна зорова труба, прилад нічного бачення з

можливістю реєстрації зображення тощо); 3) обстеження предметів і документів (портативний рентгенпристрій, універсальний засіб відмикання замків тощо); 4) проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти та їх обстеження (радіостанція для прихованого носіння, нелінійні локатори і радіолокатори, універсальний засіб відмикання замків тощо); 5) контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів (радіопеленгаторні засоби, апаратура для негласного запису й хімічні препарати для відтворення маршруту руху машини, що контролюється, мініатюрні датчики тощо). Спеціальні технічні засоби можуть бути як закамфльовані під побутові предмети, так і незакамфльовані [7, с. 1029].

Багато з перерахованих спеціальних технічних засобів саме й використовуються суб'єктами приватної детективної діяльності під час виконання ними професійних обов'язків. Звідси випливає, що останні грубо порушують чинне кримінальне законодавство України.

Таким чином, на сьогодні існує досить суперечлива та небезпечна ситуація для учасників приватної детективної діяльності. Виходячи з вищевказаних положень, приватні детективи є небезпечними злочинцями, а особи, які перевіряються, - їхніми жертвами, жодним чином не захищеними від несанкціонованого втручання у приватне спілкування. Звісно, це абсурд, а отже, дана ситуація потребує негайного законодавчого врегулювання.

На нашу думку, необхідно внести відповідні зміни і доповнення до деяких положень Законопроекту, а також привести у відповідність решту законодавства України, що так чи так стосується здійснення приватної детективної діяльності. Поряд із цим, доцільно було б звернутися до Конституційного Суду України з проханням про надання відповідних роз'яснень у частині провадження суб'єктами приватної детективної діяльності розвідувальних заходів негласного (конспіративного) характеру із застосуванням спеціальних технічних засобів.

Отже, в Законопроекті доцільно викласти таку редакцію використання спеціальних технічних засобів: здійснювати кіно- і фотозйомку, відео- та аудіозапис, а також застосовувати інші спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, які не

спричиняють шкоди життю та здоров'ю громадян, навколишньому середовищу, в службових й інших приміщеннях, за письмовою згодою власників цих приміщень.

Пропонується доповнити статтю 1 Законопроекту положенням такого змісту: спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації - це технічні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, спеціально створені, розроблені, модернізовані, відповідним чином закамouflьовані або замасковані, запрограмовані й пристосовані для виконання завдань з негласного отримання інформації під час провадження приватних розшукових дій.

Спеціально-технічні засоби досить широко застосовуються у сфері кримінального провадження, зокрема під час розкриття та розслідування злочину в детективній (розшуковій) діяльності, що й зумовило актуальність теми. Окремі аспекти застосування зброї та спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів, зокрема ОВС, досліджували такі вітчизняні й закордонні автори, як: П. Д. Біленчук, О. Д. Благон, В. А. Гуменюк, О. О. Долгополов, Д. А. Корецький, А. В. Корнієць, А. В. Кофанов, І. А. Кузнецова, О. М. Піджаренко, О. Ф. Сулява, М. П. Федоров, О. С. Фролов та інші.

Нормативно-правове забезпечення використання технічних засобів.

Правове регулювання діяльності щодо застосування зброї і спеціальних засобів здійснюється певною системою законодавства, яка складається зі значної кількості нормативних актів. Загальні основи правовідносин, що виникають у досліджуваній нами сфері, містяться в Конституції України. Безперечним є дотримання основних конституційних прав, свобод людини та громадянина, які закріплені в II розділі Конституції України, зокрема норм, що захищають життя і здоров'я людини, її гідність, особисту недоторканність та недоторканність житла, й інші [1]. Але все вищезазначене діє у сфері державної розшукової детективної діяльності.

Зараз поступово відбувається процес становлення інституту приватної детективної діяльності в Україні.

Починаючи з 2000 року, законодавцем розроблено, зареєстровано та подано на голосування декілька законопроектів, що регламентують порядок організації і здійснення приватної розшукової діяльності в нашій державі, більшість з яких не отримали необхідної кількості голосів у парламенті. Виключенням є хіба що проєкт Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», зареєстрований у Верховній Раді України 28.12. 2015 року під № 3726 [12], за який у першому читанні віддали свої голоси 233 народні депутати. 19.04.2016 р. Верховна Рада прийняла цей Закон, але він був повернутий з пропозиціями Президента. Вето Президента на Законопроект Верховною Радою 18.12.2018 р. не подолано, Законопроект відхилений. Основними недоліками Закону були його неузгодженість з нормами Кримінального процесуального кодексу України (стаття 86, частина перша статті 93), зі статтею 5 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" [2], нормами Законів України "Про інформацію" [3] та "Про доступ до публічної інформації" [4], нормами Закону України "Про адміністративні послуги" (частина третя статті 11) [5] і з напрямками діяльності центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сферах забезпечення охорони прав та свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку та Національної поліції України.

Це означало, що даний Законопроект не виявився ідеальним. Як серед науковців, так і парламентарів досі тривають чисельні дискусії щодо окремих положень, які містяться в Законопроекті.

На даний час Верховною Радою зареєстровано ще три Законопроекти «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» за № 10024 від 08.02.2019, №3010 від 04.02.2020 та № 3010-1 від 18.02.2020.

Складність завдання полягає у тому, що найбільш поширеним є аргумент проти приватної детективної діяльності – будуть порушені права особи на невтручання в особисте і сімейне життя, що гарантуються Конституцією України та ст. 182 Кримінального кодексу України, якою встановлена юридична відповідальність за порушення недоторканності приватного життя.

Висновки. Малодослідженим залишається питання використання й особливостей застосування приватними детективами спеціальних технічних засобів при здійсненні розшукової діяльності. Навіть із прийняттям нормативно-правового акта, що регламентує діяльність у даній сфері, залишиться ще багато невирішених питань щодо законного, з дотриманням основних, невід'ємних конституційних прав і свобод людини та громадянина, використання спеціальної техніки, яка в більшості випадків застосовується приховано (негласно) від можливих носіїв інформації (осіб, які піддаються перевірці). Відповідно, існує загроза порушення конституційних прав осіб суб'єктами приватної детективної діяльності, що полягає, зокрема, у втручанні останніх у приватне спілкування. Задля вирішення поставлених завдань автор використовує деякі положення Законопроєкту, а також Конституції України, кримінального і кримінального процесуального законодавства, інших нормативно-правових актів.

Висновки. Малодослідженим залишається питання використання й особливостей застосування приватними детективами спеціальних технічних засобів при здійсненні розшукової діяльності. Навіть із прийняттям нормативно-правового акта, що регламентує діяльність у даній сфері, залишиться ще багато невирішених питань щодо законного, з дотриманням основних, невід'ємних конституційних прав і свобод людини та громадянина, використання спеціальної техніки, яка в більшості випадків застосовується приховано (негласно) від можливих носіїв інформації (осіб, які піддаються перевірці). Відповідно, існує загроза порушення конституційних прав осіб суб'єктами приватної детективної діяльності, що полягає, зокрема, у втручанні останніх у приватне спілкування. Задля вирішення поставлених завдань автор використовує деякі положення Законопроєкту, а також Конституції України, кримінального і кримінального процесуального законодавства, інших нормативно-правових актів.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 30. Ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96%D0%B2%D1%> (дата звернення 29.01.2021).
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 24.10.2020 р. №22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 29.01.2021).
3. Про інформацію: Закон України від 16.07.2020 р. №48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 29.01.2021).
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 24.10.2020 р. №32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 29.01.2021).
5. Про адміністративні послуги: Закон України від 29.11.2020 р. №32 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення 29.01.2021).
6. Про приватну детективну діяльність: Проєкт Закону України від 05.04.2000 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=8121 (дата звернення 29.01.2021).
7. В. Г. Гончаренко, В. Т. Нор, М. Є. Шумило. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів. Київ: Юстиніан, 2012. 1224 с.
8. Козенко О. О. Спеціальна техніка під час проведення досудового розслідування, оперативно-розшукових і контррозвідувальних заходів: *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 38(2). С. 110–114.
9. Фролов О. С. Застосування сили у внутрішніх справах держави: підстави, алгоритм, принципи, межі: монографія. Запоріжжя: ЗІОІ МВС України, 2007. 191 с.
10. Панасюк О. А., Рак С. В., Булгакова Ю. М. Окремі питання належної правової процедури здійснення доступу до приватної інформації під час провадження досудового розслідування: *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. №1(13).

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Constitution of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 29. September.2022).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “On the operative-search activity“, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (Accessed 29. September.2022).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “On the information“, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (Accessed 29. September.2022).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine “On access to public information“, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (Accessed 29. September.2022).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), The Law of Ukraine “On administrative services“, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (Accessed 29. September.2022).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Draft Law of Ukraine “On private detective activity“, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=8121 (Accessed 29. September.2022).
7. V.G. Goncharenko, V.T. Nora, M.Y. Noisy. (2012), *Kriminalny Procesoalnyi Kodeks Ukrainy* [Criminal Procedure Code of Ukraine], Kyiv, Ukraine.
8. Kozenko O.O. (2016), “Special equipment during pre-trial investigation, operative-search and counter-intelligence activities”, *Naukoviy visnik Ughorodskogo Natsionalnogo Universitetu*, Uzhgorod, Ukraine. vol. 38 (2), P 110-114.
9. Frolov O.S. (2007), *Zastosuvannya sili u vnutrishnih spravah dergavi* [The use of force in the internal affairs of the state: grounds, algorithm, principles, limits], Zaporizhzhia, Ukraine.
10. Panasyuk O.A., Cancer S.V., Bulgakova Y.M. (2020), “Some issues of proper legal procedure for access to private information during the pre-trial investigation”, *Visnik Asociacii kriminalnogo prava Ukraini*, Kyiv, Ukraine. №1(13).

Стаття надійшла до редакції 02.10.2021 року

УДК 351.863:378

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-05-81-90

ПРИВАТНА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Француз А. Й.

*Герой України, заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (050) -33-944 -02, e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

Істоміна А. С.

*здобувач вищої освіти ступеня «магістр», ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (093) 98-281-85, e-mail: istominastia@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0827-1441*

PRIVATE DETECTIVE ACTIVITY: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND NATIONAL PERSPECTIVES

Frantsuz A.J.

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine Doctor of Laws Sciences, Professor, Professor of Department of State Legal Disciplines, "KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (050) -33-944 -02, e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

Istomina A.S.

*Master student "KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (093) 98-281-85, e-mail: istominastia@gmail.com
ORCID:*

Анотація. Стимулювання і розвиток приватних детективних агентств: охоронних фірм, служб безпеки і різного роду громадських правоохоронних формувань - є необхідним ресурсом для протидії високого рівня злочинності. Безпека є одним із найважливіших факторів розвитку країни. На це вказують загальновідомі та беззаперечні статистичні дані країн з низьким рівнем злочинності. Правоохоронні органи через об'єктивні й суб'єктивні причини (недостатнє фінансування з державного бюджету, недовіра громадян, корупційні схеми, перевантаженість правоохоронних органів, незначна кількість висококваліфікованих кадрів) не можуть у повному обсязі забезпечити безпеку суспільства від протиправних дій. Саме сукупність інститутів приватних детективних агентств та різного роду громадських правоохоронних формувань, яким можуть належати деякі із суто правоохоронних функцій і ознак, можуть значно зменшити навантаження на правоохоронні органи. Штучне й тривале стримування легалізації детективної діяльності завдає непоправної шкоди не тільки вже існуючим суб'єктам приватної детективної діяльності та охочим займатися таким видом підприємництва, а й інтересам громадян, які потребують подібних послуг, а також державним інтересам та іміджу України на міжнародній арені. Тому в Україні нарізла необхідність якнайшвидшого прийняття Закону «Про приватну детективну діяльність». На сучасному етапі розвитку суспільних відносин у сфері запобіжної діяльності детективів потребує законодавчої легалізації приватна детективна діяльність з відповідним передбаченням її запобіжного впливу на злочинність. Надання приватним детективам і їх об'єднанням офіційного статусу є нагальною потребою подальшого розвитку та підвищення ефективності реалізації державою її правоохоронної функції. При цьому слід зазначити, що самі приватні детективи і детективні агентства повинні отримати повноцінний статус суб'єктів реалізації правоохоронної функції в державі, що передбачає наділення їх відповідними повноваженнями у цій сфері. Закордонний досвід свідчить, що реалізація правоохоронної функції держави

можлива за участі представників приватного сектору, де певну частину функцій у цій сфері можуть виконувати приватні детективи та детективні агентства.

Ключові слова: приватна детективна діяльність, законодавство України, правоохоронні органи, механізми адаптації, міжнародні принципи і стандарти, громадянське суспільство.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 18

Annotation. Stimulation and development of private detective agencies: security firms, security services and various public law enforcement agencies - is a necessary resource to combat high crime rates. Security is one of the most important factors in the country's development. This is indicated by well-known and indisputable statistics of countries with low crime rates. Law enforcement agencies due to objective and subjective reasons (insufficient funding from the state budget, distrust of citizens, corruption schemes, overburdening of law enforcement agencies, low number of highly qualified personnel) cannot fully ensure the safety of society from illegal actions. The combination of private detective agencies and various public law enforcement agencies, which may have some of the purely law enforcement functions and characteristics, can significantly reduce the burden on law enforcement agencies. Artificial and prolonged deterrence of legalization of detective activity causes irreparable damage not only to existing private detectives and those willing to engage in this type of business, but also to the interests of citizens in need of such services, as well as state interests and Ukraine's image in the international arena. Therefore, in Ukraine there is a need to adopt the Law "On Private Detective Activity" as soon as possible. At the present stage of development of public relations in the field of preventive activities of detectives requires legislative legalization of private detective activities with the appropriate provision of their preventive effect on crime. Giving private detectives and their associations official status is an urgent need for further development and efficiency of the state's implementation of its law enforcement function. It should be noted that private detectives and detective agencies themselves should receive the full status of subjects of law enforcement in the state, which provides for the empowerment of them in this area. Foreign experience shows that the implementation of the law enforcement function of the state is possible with the participation of representatives of the private sector, where some of the functions in this area can be performed by private detectives and detective agencies.

Keywords: private detective activity, legislation of Ukraine, law enforcement agencies, adaptation mechanisms, international principles and standards, civil society.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 18

Постановка проблеми. Проблематика дослідження насамперед полягає у тому, що приватна детективна діяльність в Україні здійснюється на сьогодні в умовах повної правової неврегульованості, незважаючи на численні спроби ввести її в законодавче русло. У законах немає прямої заборони на здійснення детективної діяльності, але й немає і законодавчого її регулювання.

Прийняття Закону України «Про приватну детективну діяльність» сприятиме широкому зростанню цієї діяльності на державному рівні та забезпечить приватним детективам офіційно, вільно і безпечно працювати у своєму напрямку. Це дозволить приватним детективам під час здійснення такої діяльності вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, необхідні для належного виконання договору про надання приватних детективних послуг.

Легалізація приватної детективної діяльності дозволить поставити її під контроль держави, оскільки в умовах законодавчого вакууму діяльність детективів може набувати ознак шахрайства та фіктивного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники, які працювали

над розв'язанням проблематики даного питання: Мулявка Д. Г., Волинська А. М., Юрко С. С., Хамула П. І., Гришко В. І., Шелухін О. М., Беліков Ю. М., Даниленко С. К., Борисенко М. В., Мусієнко М. Г., Александров Ю. В., Бузало М. П., Бугайчук К. Л., Черков В. О., Попов П. О., Чорний О. Ю., Ізосімова М. В., Семенов В. Г., Боруленко Ю. П., Качалов О. А., Закалюк А. П., Старушкевич А. Науковцями досліджено лише загальні аспекти даної тематики, здійснено аналіз окремих законопроектів, що були актуальними для цих авторів на той час.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. У статті подаються науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення національного правового регулювання інституту детективної діяльності. Результати дослідження можуть бути використані: для подальшого поглибленого дослідження питань правового регулювання приватної детективної діяльності; у правотворчості – для удосконалення нормативно-правового регулювання у розглянутій сфері; у навчальному процесі – при підготовці курсу лекцій з дисципліни.

Формулювання цілей статті. Аналіз та характеристика інституту приватної детективної діяльності в Україні та у світі,

розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення національного правового регулювання інституту детективної діяльності дає можливість визначити сутність поняття та основні ознаки такої діяльності, дослідити особливості здійснення приватної детективної діяльності в Україні, проаналізувати українське законодавче регулювання інституту детективної діяльності, визначити правовий статус приватного детектива в Україні, дослідити досвід функціонування зарубіжної детективної діяльності, з'ясувати доцільність імплементації зарубіжного досвіду інституту детективної діяльності до національного.

Виклад основного матеріалу дослідження. Витоками нормативно-правового закріплення статусу правоохоронних органів у часи незалежності України є Конституція України [1].

В. І. Гришко на підставі дослідження історико-правових даних виокремлено чотири етапи становлення недержавної правоохоронної діяльності: 1) недержавна правоохоронна діяльність до формування поліцейських органів (до XVIII ст.); 2) недержавна правоохоронна діяльність після утворення професійних поліцейських органів та до Жовтневої революції 1917 р.; 3) недержавна правоохоронна діяльність радянського періоду (1917-1991 рр.); 4) недержавна правоохоронна діяльність у період роздержавлення правоохоронних функцій (кінець XX ст. – теперішній час) [2, с. 149].

Д. Г. Мулявка та Д. А. Шилле виокремлюють чотири періоди в розвитку ринку недержавних розшукових послуг: 1988-1992 рр. – формування нерегульованого (анархічного) ринку детективних послуг; 1993-1999 рр. – активного кількісного зростання й економічний розвиток приватних детективних структур та послуг, витіснення кримінальних елементів; 2000-2003 рр. – поступове набуття формально легального характеру окремими видами детективної (розшукової) діяльності; з 2004 р.-по теперішній час – спроба легалізувати детективну (розшукову) діяльність, пов'язана насамперед з розробкою й затвердженням проєкту

Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» [3, с. 346]. Як бачимо, вчені зосереджують увагу на періоді незалежності України. Запропонована ними періодизація деталізує розвиток суспільних відносин у сфері детективної діяльності в основному після розпаду СРСР. Можна узагальнити та зазначити такі періоди розвитку запобіжної детективної діяльності: 1991–2014 рр. – початок формування власної законодавчої бази запобігання злочинності й формування запобіжної діяльності детективів; 2014 р.-по теперішній час – законодавче оформлення запобіжної діяльності державних детективів, розвиток законодавства у зазначеній сфері, завершення законопроектної роботи щодо формування законодавства у сфері приватної детективної діяльності, створення інституту детективів.

Перші спроби законодавчого врегулювання детективної діяльності можна віднести до початку XXI ст., коли народним депутатом Ю. Кармазіним було запропоновано проєкт Закону України «Про приватну детективну діяльність» за № 5237 від 05 квітня 2000 р. Через чотири роки були розроблені проєкти Закону України «Про приватну детективну діяльність» (автори – народні депутати В. Кафарський, О. Бандурка та В. Мойсик) № 5380 від 7 квітня 2004 р., проєкт Закону України «Про приватну детективну діяльність» (автори – народні депутати Ю. Кармазін, В. Онопенко та М. Оніщук) № 5380-1 від 1 липня 2004 р. [4, с. 85].

Згодом було зареєстровано Законопроект № 2120 від 25 лютого 2008 р. (автор – народний депутат В. Мойсик) та Законопроект № 1093 від 13 грудня 2012 р. (автори – народні депутати В. Швець, В. Малишев) [5, с. 82].

В Україні сьогодні узаконені приватні нотаріуси, приватні адвокати, приватні юридичні контори, врешті – приватні охоронні фірми, які здійснюють охорону фізичних осіб, рухомого й нерухомого майна, і при цьому приватної детективної діяльності законодавчо досі не існує. Водночас, за неофіційними даними, у всіх регіонах нашої країни працює кілька тисяч приватних детективів та приватних детективних агентств [4, с. 86]. Це у 20 разів більше, ніж п'ять років тому (для порівняння: у Польщі налічується 300 ліцензованих детективів і агентств, а у Франції – 500) [5, с. 47].

Приватні детективи здійснюють свою діяльність у межах надання консалтингових та юридичних послуг або як журналісти на підставі Законів України «Про інформацію», «Про видавничу справу», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади» тощо [3, с. 347], фактично залишаючись поза законом.

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин у сфері запобіжної діяльності детективів потребує законодавчої легалізації приватна детективна діяльність з відповідним передбаченням її запобіжного впливу на злочинність.

Визначення терміну “**приватна детективна діяльність**” зазначено у проекті Закону “Про приватну детективну діяльність” №3010 від 04.02.2020 року, відповідно до якого приватна детективна діяльність – незалежна професійна діяльність приватного детектива або діяльність детективного агентства щодо надання замовникам приватних детективних послуг з метою забезпечення захисту їх прав та законних інтересів на платній договірній основі у порядку, визначеному цим Законом. Суб’єкт приватної детективної діяльності – це приватний детектив або детективне агентство [6].

Енциклопедичні видання визначають **детектива (англ. detective – сищик)** як агента таємного розшуку, сищика [7, с. 94]. У Великому енциклопедичному словнику визначається, що посада детектива існує в багатьох країнах Західної Європи й Америки, і в деяких з них детектив виконує також функції слідчого [8, с. 180]. Зміст таких понять дає змогу визначити, що детектив – це особа, яка має стосунок передусім до правоохоронної системи. Водночас, приватна детективна діяльність відрізняється від правоохоронної діяльності, що здійснюється державними органами, за такими ознаками:

➤ приватна детективна діяльність здійснюється на договірній основі та передбачає отримання прибутку;

➤ приватна детективна діяльність базується на договірних відносинах, де

чітко зазначені межі й час виникнення та припинення цих відносин;

➤ особи, які здійснюють приватну детективну діяльність, не наділені повноваженнями посадових осіб правоохоронних органів і в разі порушення своїх обов’язків несуть відповідальність в іншому порядку, ніж посадові особи державних правоохоронних органів.

«**Детективом**» називають співробітника поліцейських структур деяких зарубіжних країн, переважно організованих на основі англосаксонської системи права, країн Британської Співдружності, фахівців з розслідування злочинів, які здійснюють збір інформації про факти, що можуть бути використані в суді як докази.

Розвиток України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави в умовах процесів глобалізації, які відбуваються у сучасному світі, передбачає врахування під час реалізації нею її основних завдань і функцій тенденцій, що існують у багатьох розвинених країнах у сфері державного управління.

Фактично слід вести мову про те, що у сфері державного управління цих країн одержують своє визнання та широке застосування технології, які вже отримали свою апробацію й довели дієвість у бізнес-процесах та проектах. Однією з таких тенденцій, що останнім часом дедалі більше набуває свого поширення, є включення у механізм держави, крім власне державних органів, установ та підприємств, також приватних органів, установ, підприємств й окремих осіб.

У бізнес-управлінні це явище отримало назву аутсорсингу, сутність якого полягає у передачі певною організацією, на підставі договору, тих чи тих видів робіт або функцій виробничої діяльності іншій компанії, що діє в цій сфері. Фахівці зазначають, що ефективність аутсорсингу підтверджує той факт, що сьогодні він розвивається швидкими темпами у всьому світі та виступає інструментом управління підприємством, спрямованим на підвищення ефективності й конкурентоспроможності його діяльності [9, с. 63].

Як засвідчує досвід багатьох країн (Великобританії, Данії, Ізраїлю, Іспанії, Італії, Канади, Німеччини, Норвегії, Португалії, США, Франції, Швейцарії, Японії та ін.), саме до діяльності, пов’язаної з охороною

права, а також захистом прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, вже тривалий час доволі успішно у багатьох державах залучаються представники приватного сектору. Як правило, мова йде про приватні охоронні агентства та детективну діяльність окремих фізичних осіб чи їх об'єднань (детективних агентств).

Більш того, у вказаних країнах ця діяльність не тільки отримала своє визнання на рівні держави, але, що є важливим для правової держави, вона врегульована на законодавчому рівні. Тобто, як свідчить закордонний досвід, залучення до виконання правоохоронної функції держави приватних детективів або детективних агентств у багатьох країнах є визнаною практикою, яка довела свою доцільність. Окремо слід вказати на те, що надання можливості представникам приватного сектору (приватним детективам та детективним агентствам), завдяки визнанню за ним офіційного статусу брати участь у правових відносинах у сфері реалізації правоохоронної функції держави, не тільки сприяє розширенню можливостей самої держави щодо покращення стану організації діяльності із забезпечення законності й правопорядку в країні, контролю за здійсненням такої діяльності (за рахунок ліцензування такої діяльності, її правової регламентації).

Це також сприяє оптимальному використанню державою власних ресурсів задля більш ефективного виконання цієї функції, а також вирішує питання задоволення потреби громадян та юридичних осіб у захисті їх прав і законних інтересів. Адже, як зазначено в літературі, реалізація правоохоронної функції вимагає її своєчасного забезпечення достатніми матеріально-технічними, фінансовими та кадровими ресурсами [10, с. 85].

Отже, є всі підстави вести мову про те, що надання приватним детективам і їх об'єднанням офіційного статусу є нагальною потребою подальшого розвитку та підвищення ефективності реалізації державою її правоохоронної функції. При цьому слід вказати, що самі приватні детективи й детективні агентства повинні отримати повноцінний статус суб'єктів

реалізації правоохоронної функції в державі, що передбачає наділення їх відповідними повноваженнями у цій сфері.

Закордонний досвід свідчить, що реалізація правоохоронної функції держави можлива за участі представників приватного сектору, де певну частину функцій у цій сфері можуть виконувати приватні детективи та детективні агентства.

Подальшим напрямом правового забезпечення приватної детективної діяльності є узгодження окремих норм проєкту Закону України «Про приватну детективну діяльність» із нормами КПК України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і низкою інших актів у цій сфері на предмет надання можливості приватним детективам дійсно виконувати функцію забезпечення конституційних гарантій людини та громадянина на захист своїх законних прав й інтересів, звісно, при безумовному дотриманні детективами у своїй діяльності принципів верховенства права та законності.

Потрібно зауважити, що Закон визначає загальні правові засади організації приватної детективної діяльності в Україні як одного з шляхів забезпечення конституційних гарантій людини і громадянина, які спрямовані на захист своїх законних прав та інтересів.

В Україні такий вид діяльності тривалий час був офіційно не визнаний і не мав законодавчого підґрунтя, хоча фактично приватною детективною діяльністю давно та плідно займаються не лише фізичні особи, а й юридичні.

За неофіційними даними, зараз в усіх регіонах України працює більше декількох тисяч приватних детективів і приватних детективних агентств. Здійснюючи свою діяльність, вони користуються великим попитом серед таких категорій населення, як бізнесмени, політики, адвокати. Головною метою діяльності приватного детектива є сприяння безпеці функціонування підприємства замовника, допомога керівництву та уповноваженим працівникам у зборі інформації про особу (організацію), встановлення чи підтвердження факту правопорушення.

У діяльності детективних і охоронних структур реалізується принцип диспозитивності, відповідно до якого громадяни та юридичні особи здійснюють належні їм цивільні права самостійно. Для

суб'єктів підприємництва, на відміну від правоохоронних органів, не встановлено обов'язок із захисту прав невизначеного кола осіб. Легальною ознакою цього виду підприємницької діяльності є договірні відносини між її суб'єктом і замовником послуг. Тільки за наявності договору між клієнтом та детективною організацією виникають цивільно-правові зобов'язання з охорони прав конкретного клієнта і тільки в обсязі, що визначений договором.

Співробітники приватних детективних агентств, служб постійно розширюють діапазон розшукової та охоронної діяльності, беруть участь у роботі національних і міжнародних конференцій з криміналістичних та інших проблем, пов'язаних з протидією злочинності, досліджують різноманітні аспекти протидії злочинності, об'єднуючись у міжнародні спільноти й організації тощо.

Такий ринок розвивається давно та успішно маскується під юридичні, охоронні або технічні послуги. Закон дасть змогу легалізувати і вивести з тіні діяльність значної кількості приватних детективів в Україні. Прийняття Закону є необхідним, оскільки ним закріплені правила та порядок, а також гарантії і відповідальність суб'єктів, які мають намір здійснювати таку діяльність, що забезпечить реалізацію та захист прав і законних інтересів осіб, які потребують таких специфічних послуг.

Також, завдяки обов'язковому отриманню свідоцтва про право на зайняття приватною детективною діяльністю й створенню єдиного реєстру значно зменшаться можливості для шахраїв, що діяли під виглядом приватних детективів. Приватна детективна діяльність уже сьогодні стає необхідним кроком для розвитку правової держави та посилення боротьби з кримінальною злочинністю в Україні.

Актуальним є питання можливості отримання якісних, законодавчо врегульованих детективних послуг. Адже в Україні на сьогодні розвиток приватної детективної діяльності тільки починається, на відміну від більшості країн світу [9, с.101].

Так, у Сполучених Штатах Америки, Великобританії, Франції, Німеччині, Канаді, Індії, Ізраїлі, Японії,

Норвегії, Іспанії, Італії, Португалії, Мексиці та багатьох інших країнах світу запровадження інститутів приватних детективів, приватних детективних підприємств (агентств) і їх об'єднань стало у свій час наслідком реагування влади на нагальні соціальні виклики, й тому на сьогодні існування та діяльність таких недержавних інституцій у цих державах є явищем звичайним і достатньо унормованим національним законодавством [11, с.120-130]. 04 лютого 2020 року в порядку законодавчої ініціативи винесено на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про приватну детективну діяльність» (реєстр. №3010), поданий народними депутатами України Галушком М. Л., Медяником В. А. Прийняття Закону України «Про приватну детективну діяльність», на думку ініціаторів Законопроєкту, дозволить на законодавчому рівні поставити такий вид діяльності під належний контроль держави, підтвердити прихильність України до європейського курсу та підвищити власний імідж як правової держави серед цивілізованих країн світу.

Метою Законопроєкту є законодавче врегулювання здійснення приватної детективної діяльності як одного з шляхів забезпечення конституційних гарантій людини і громадянина, суб'єктів господарювання приватного права на захист своїх законних прав та інтересів.

2 вересня 2020 року Комітет для підготовки експертного висновку щодо відповідності вимогам антикорупційного законодавства розглянув проєкт Закону «Про приватну детективну діяльність» і дійшов висновку та прийняв рішення, що проєкт Закону (реєстр. №3010) відповідає вимогам антикорупційного законодавства.

Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом, розглянувши на своєму засіданні 02.09.2020 р. проєкт (реєстр. №3010), визнав його положення такими, що регулюються національним законодавством країн-членів Європейського Союзу й не підпадають під дію міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції.

До теперішнього часу Закон не прийнято. Його прийняття має важливе значення, насамперед це стосується демонополізації надання послуг, пов'язаних з проведенням

розшукової діяльності виключно правоохоронними органами, а також розвантаженням цих органів і надання більш якісно послуг населенню.

Досвід США, Великобританії, Німеччини демонструє високу ефективність приватної детективної діяльності, яка має відповідну законодавчу базу. В реаліях українського сьогодення в нагоді може стати досвід німців щодо активної взаємодії приватних детективів та спецслужб [11, с.112].

У Німеччині діяльність детективних агентств регулюється федеральним законом «Про приватні підприємства», у відповідності з ним приватні детективи працюють як підприємці, без ліцензування своєї діяльності [12, с. 49]. Згідно із Законом про приватне підприємництво у сфері безпеки працюють приватні детективні підприємства в Японії [13, с.309-311].

В. О. Черков та П. О. Попов звертають увагу на особливість ліцензування у США, вона полягає у тому, що у країні існує три класи ліцензій, які видаються приватним детективам: це ліцензія класу «А» (за нею дозволяється лише збір інформації), ліцензія класу «В» (передбачає виконання охоронної функції), ліцензія класу «С» (комбінована ліцензія). До особливостей приватної детективної (розшукової) діяльності у США автори відносять: відсутність федерального закону, існування трьох основних видів приватних правоохоронних організацій, різні вимоги до осіб, які бажають займатися такою діяльністю в різних штатах, неможливість для приватних детективів спиратися на криміналістичні обліки поліції [14, с. 248-249].

У США відбуваються спільні навчання одночасно і для поліцейських, і для приватних детективів, вивчаються правові дисципліни, проводяться навчальні семінари та спеціальні курси спільної спеціальної підготовки [15, с. 178].

У Франції діяльність приватних детективних бюро регулюється Законом № 891 від 28.09.1942 р. з подальшими змінами й поправками. Ним передбачено, що особи, які бажають займатися приватною детективною (розшуковою) діяльністю, не повинні: бути засуджені за вчинення кримінального злочину, мати

адміністративні або дисциплінарні стягнення, знаходитися під вартою. Колишні службовці поліції Франції можуть стати власниками приватних детективних бюро тільки з письмового дозволу міністра внутрішніх справ. До компетенції приватних детективів Франції у теперішній час відноситься промислове шпигунство, захист підприємств від недобросовісної конкуренції, забезпечення безпеки у банківській діяльності, забезпечення безпеки клієнтів [16, с. 30].

Водночас, виходячи з того, що суб'єкти приватної детективної (розшукової) діяльності не мають достатніх сил і засобів для вирішення поставлених перед ними завдань та надання детективних послуг, обмежені у доступах до джерел інформації, не мають відомостей щодо злочинного соціуму загалом і конкретної злочинної діяльності зокрема, не в змозі протистояти злочинним угрупованням, необхідним є законодавче визначення цих питань між ними та органами державної влади. Позитивним у цьому питанні є досвід Великобританії, де приватні детективи мають право користуватися інформацією криміналістичних лабораторій поліції. Практика надання приватним детективам доступу до інформації щодо представників злочинного світу має місце і в Україні [17, с.44].

Порівняльно-правовий аналіз інституту приватних детективів за кордоном (США, Великобританія, Франція, Іспанія, Італія) здійснено К. Л. Бугайчуком. Ним розглянуто повноваження та компетенцію приватних детективів, вимоги щодо отримання ними ліцензії, взаємовідносини між приватними детективами й державними правоохоронними органами. Варто звернути увагу на наведення ним таких статистичних даних: на 2008 р. у США налічувалося понад 3500 розшукових агентств, бюро і компаній, з них у Нью-Йорку – 713 зареєстрованих і у два рази більше незареєстрованих. Серед викладеної інформації варто для запозичення є та, що у США розшукові бюро самостійно або разом із правоохоронними органами можуть збирати відомості про злочини чи погрози стосовно уряду США й окремих штатів; у Іспанії діє Етичний кодекс приватних детективів, який розповсюджується на всіх членів Асоціації приватних детективів Іспанії; приватні детективи Італії беруть

участь у розслідуванні кримінальних справ; у багатьох зарубіжних країнах працюють навчальні центри з підготовки приватних детективів; їм може надаватися доступ до інформаційних баз правоохоронних органів; для виконання своїх функціональних обов'язків приватні детективи можуть отримати право на носіння зброї в порядку, передбаченому законодавством [18, с. 7-12].

Отже, у європейських та інших країнах світу приватна детективна діяльність із надання таких послуг є досить об'ємною. Її основними рисами є: діяльність на законодавчій основі, що забезпечує законність й унеможливує правопорушення у вказаній сфері; надання різносторонніх послуг населенню від забезпечення охорони своїх прав та інтересів в особистому житті до захисту бізнес-інтересів у підприємстві й судових процесах; тісне співробітництво в окремих сферах з органами державної влади; жорсткий контроль за використанням приватними детективами спеціальних засобів і вогнепальної зброї; обов'язкове ліцензування та реєстрація такої діяльності; надання детективних послуг лише на договірній основі.

Вважаємо вартою для запозичення в Україну такої зарубіжної практики щодо приватної детективної діяльності: крім спеціального закону, варто прийняти професійний етичний кодекс приватного детектива; приватні детективи повинні мати право користуватися інформацією криміналістичних лабораторій поліції; місце та роль приватних детективів у боротьбі зі злочинністю повинна бути чітко визначена; порядок застосування інформації й доказів, які вони отримали під час детективного розслідування, повинен бути законодавчо встановлений; обов'язковість для суб'єктів приватної детективної діяльності, як фізичних, так і юридичних осіб, у разі виявлення ознак та фактів злочину повідомляти про них державні органи влади. Вказаний досвід має бути застосований у діяльності об'єднань приватних детективів в Україні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого дослідження даної теми. Підсумовуючи, зазначаємо, що в даній роботі були визначені основоположні поняття та розкриті цілі,

поставлені перед Україною. На сучасному етапі розвитку українського суспільства виникла необхідність законодавчого врегулювання питань, пов'язаних з приватною детективною (розшуковою) діяльністю. Вітчизняними науковцями вивчено аналогічну зарубіжну практику і досвід роботи українських детективних служб, зроблено пропозиції щодо вдосконалення відповідної діяльності.

Проаналізовано правове регулювання надання приватних детективних (розшукових) послуг у країнах світу, що свідчить про:

- забезпечення шляхом укладення договору захисту особистих прав фізичних та особистих і майнових прав юридичних осіб насамперед у сфері внутрішньої безпеки, бізнесових відносинах;

- здійснення у відповідності до законодавчих вимог приватної детективної (розшукової) діяльності у передбачених формах і за допомогою спеціальних дозволених методів;

- такі загальні ознаки правового регулювання надання приватних детективних (розшукових) послуг, як: реєстрація та ліцензування цієї діяльності, встановлення законодавчих вимог до надання приватних детективних (розшукових) послуг, прав і обов'язків суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності, обмеження у наданні таких послуг;

- підприємницький характер (спрямований на отримання прибутку) приватної детективної (розшукової) діяльності, цілеспрямований та відплатний характер;

- відмінність від діяльності органів державної влади базуванням на взаємних договірних відносинах та відплатним характером;

- відсутність у приватних детективів повноважень органів державних влади та інших органів влади; попереджувальний, запобіжний характер приватної детективної (розшукової) діяльності.

З урахуванням зарубіжного досвіду запропоновано:

- передбачити необхідність отримання страхового полісу та сертифікації робочого місця приватного детектива;

- оскільки деякі детективні послуги можуть бути пов'язані з ризиком для життя,

детективам слід надати право на використання спецзасобів (у т.ч. травматичної зброї) та фізичної сили, а також затримання осіб для доставлення у поліцію (право на використання вогнепальної зброї може бути предметом дискусії).

За детективами слід закріпити право збирати відомості у кримінальних, цивільних, адміністративних,

господарських справах, які можуть бути використані у суді як докази.

Імплементція Закону України «Про приватну детективну діяльність» у національне законодавство потребуватиме внесення змін до процесуального законодавства України, Кримінального кодексу України.

Література:

1. Конституція України: станом на 1 вересня 2016 / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Гришко В. І. Розвиток недержавної правоохоронної діяльності в Україні: історико-правове дослідження. *Держава та регіони. Сер. Право*. 2018. Вип. 3. С. 146-150.
3. Мулявка Д. Г., Шилле Д. А. Поняття та ознаки приватної детективної (розшукової) діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С.345–347.
4. Даниленко С. К. Поняття, зміст детективних послуг та перспективи їх розвитку в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 84–86.
5. Волинська А. М. Правова доктрина щодо надання детективних послуг. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. № 12. С. 81–86.
6. Проект Закону України “Про приватну детективну діяльність” від 04.02.2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 3010. 16 с.
7. Юридична енциклопедія: в 6-и т. Т.2. Київ: *Укр. енциклопедія*, 1998. 634 с.
8. Великий енциклопедичний юридичний словник. За ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2007. 992 с.
9. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Детективна діяльність: Курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 296 с.
10. Мусяенко С. Г. Следователи и частные детективы: Защитники прав, имущества и жизни. Минск. Литература, 1996. 640 с.
11. Аннеке Оссе. Принципы деятельности полиции: Методическое пособие по правам человека. Перевод на русский язык Н. Ишевской, М. Кузнецовой, О. Шарп. 2007. 198 с.
12. Волинська А. М. Розгляд договору надання детективних послуг із позиції цивільного права зарубіжними правниками. Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. Львів, 2016. С. 47-50.
13. Изосимова М. В. Зарубежное законодательство об ответственности за преступления, совершаемые служащими частных охранных и детективных служб. Пробелы в российском законодательстве. *Юридический журнал*. 2008. № 1. С. 309-311.
14. Черков В. О., Попов П. О. Приватна детективна діяльність в розвинутих країнах світу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 248-259.
15. Качалов А. А. Частные охранные и детективные предприятия как субъекты предупреждения преступности. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2003. 201 с.
16. Иванова А. Є. Проблеми детективної діяльності як напрямку недержавної безпеки в Україні: порівняльний аспект світового досвіду. *Недержавний сектор безпеки: сучасний досвід та проблеми порівняльно-правового регулювання : тези доп. учасників II Міжнар. наук.-практ. конф. 19 квіт. 2014 р.* Харків, 2014. С. 29-31.
17. Волинська А. М. Надання детективних послуг за законодавством зарубіжних країн: позитивний досвід цивільно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 39. Т. 1. С. 41-46.
18. Бугайчук К. Л. Інститут приватних детективів за кордоном: порівняльно-правовий аналіз. *Право і безпека*. 2016. № 1 (60). С. 7-12.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine “About Constitution of Ukraine”, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141.
2. Grishko, V.I. (2018), “Development of non-state law enforcement in Ukraine: historical and legal research” *Derzhava ta regioni*, vol. 3, pp. 146-150.
3. Mulyavka, D.G. and Shylle, D.A. (2018), “The concept and characteristics of private detective (search) activities” *Ponyattya ta oznaki privatnoi detektivnoi (rozshukovoï) diyal'nosti. Porivnyal'no-analitichne pravo*. vol. 2, pp. 345–347.
4. Danylenko, S.K. (2015), “The concept, content of detective services and prospects for their development in Ukraine” *Pivdenoukrains'kyj pravnychyj chasopys*. vol. 3. pp. 84–86.

5. Volyns'ka, A.M. (2016), "Legal doctrine for the provision of detective services", *Natsional'nyj iurydychnyj zhurnal: teoriia i praktyka*, vol. 12. pp. 81–86.
6. Proekt Zakonu Ukrainy "About private detective activity" 04.02.2020 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2020. № 3010. p. 16.
7. Redkol, Y.S. (1998), *Yurydychna entsyklopediia* [Legal encyclopedia], K.: Ukr. Entsyklopediia. P.2.
8. Shemshuchenko, Y.S. (2007), *Velykyj entsyklopedychnyj iurydychnyj slovnyk*. [Big legal encyclopedic dictionary], Yuryd. Dumka.
9. Aleksandrov, Y.V. Hel' A.P. and Semakov H.S. (2002), *Detektivna dial'nist'* [Detective activity], Kurs lektsij, MAUP, Ukraine.
10. Musiienko, M.H. (1996), *Slidni ta privatni detective. Zahisniki prav, mayna, gittya* [Investigators and private detectives: Defenders of rights, property and life. Order], Mn. Literatura, Ukraine.
11. Anneke, O. (2007), *Principi policeiskoj dejatel'nosti* [Principles of police activity], Methodical manual on human rights", Russia.
12. Volyns'ka, A.M. (2016), "Consideration of the contract for the provision of detective services from the standpoint of civil law by foreign lawyers. Problems and state of observance of human rights protection in Ukraine", *Mizhnarodna nauk.-prakt. konferentsiya* [international scientific-practical conference], Lviv, Ukraine, pp. 47-50.
13. Yzosymova, M.V. (2008), "Foreign legislation on liability for crimes committed by employees of private security and detective services. Gaps in Russian legislation", *Yurydycheskyj zhurnal*, vol. 1, pp. 309-311.
14. Cherkov, V.O. and Popov, P.O. (2010), "Private detective work in developed countries", *Visnyk Luhans'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni Didorenka, E.O.*, vol. 2. pp. 248-259.
15. Kachalov, A.A. (2003), "Private security and detective companies as subjects of crime prevention" 12.00.08. Krasnoyarsk, St. 201.
16. Ivanova, A.Y. (2014), "Problems of detective activity as a direction of non-state security in Ukraine: a comparative aspect of world experience. Non-state security sector: current experience and problems of comparative legal regulation", *Mizhnarodna nauk.-prakt. konferentsiya* [international scientific-practical conference], Kharkiv, Ukraine, pp. 29-31.

Стаття надійшла до друку 11.10.2022

ISSN (Print) 2708-339X
DOI: 10.31732/2708-339X-2022-05

Collection of scientific works
Збірник наукових праць

Legal Bulletin
Issue 5/ Випуск 5

KROK University and University of Economics and Human Sciences are not responsible for the content of publications and reliability of factual, statistical and other data provided by authors

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» та Варшавської економічно-гуманітарна академія не несуть відповідальності за зміст матеріалів публікацій та достовірність наведених авторами фактологічних, статистичних тощо даних

Підписано до друку 29.10.2022 р. Формат 64x84/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 300 прим. Зам. 265.

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.

Надруковано департаментом поліграфії
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
місто Київ, вулиця Табірна, 30-32
тел.: (044) 455-69-80,
e-mail: polygrafi.a.krok@gmail.com